

Vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen

HENNA LUUKKONEN

Vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen?

HENNA LUUKKONEN

RAPORTEJA 97 | 2013

VESIHUOLTOLAITOSTEN YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: Anu Peltonen

Kansikuva: Auri Sarvilinna

ISBN 978-952-257-877-8 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2854 (verkkojulkaisu)

URN:ISBN:978-952-257-877-8

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus

Sisältö

1 Johdanto	4
1.1 Valtion tavoitteena on vesihuoltopalveluiden toimintavarmuuden parantaminen	4
1.2 Vesihuoltolain velvoitteet	5
1.2.1 Vesihuollon järjestämisvelvollisuus	5
1.2.2 Vesihuollon kehittäminen	5
1.2.3 Vesiosuuskuntien vastuut ovat samanlaiset kuin kunnallisten vesihuoltolaitosten	6
1.2.4 Vesihuoltolakia uudistetaan parhaillaan	6
1.3 Pienet vesihuoltolaitokset	7
1.3.1 Pieniä vesihuoltolaitoksia on erityyppisiä	7
1.3.2 Toimintavarmuuden ja talouden haasteet uhkaavat pienten vesihuoltolaitosten toimintaa	7
1.4 Tavoite	7
1.4.1 Tavoitteena on luoda toimintamalleja vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämiseksi	7
1.4.2 Tutkimusaineisto kerättiin olemassa olevista suunnitelmista sekä haastatteleamalla eri tahoja	8
1.4.3 Toimintamalleja yhteistyön kehittämiseksi on luotu aiemmassa tutkimuksessa	8
2 Vaihtoehdot toiminnan kehittämiseksi	9
2.1 Eri yhteistyömuotojen edut ja haitat	9
2.1.1 Toiminnan jatkaminen itsenäisesti	9
2.1.2 Yhteistyön kehittäminen muiden vesiyhtymien kanssa	9
2.1.3 Vesiyhtymien yhdistyminen	9
2.1.4 Yhteistyön kehittäminen kunnallisen vesihuoltolaitoksen kanssa	10
2.1.5 Vesiyhtymän yhdistyminen kunnalliseen laitokseen	10
2.1.6 Yhteistyö yksityisen sektorin kanssa	11
2.1.7 Vesiyhtymän purkaminen	11
2.2 Suosituksia yhteistyön edistämiseksi	11
3 Valtion ohjaus ja vesihuoltoavustukset	13
3.1 Valtio ohjaa vesihuollon kehittämistä	13
3.2 Ministeriöiden ohjauskäytännöt	14
3.3 Valtakunnallinen viemäröintiohjelma	14
3.4 Haja-asutusalueen yhdyskuntarakenne ja vesihuoltopalvelut vuoteen 2030 -hanke	15
3.5 Katsaus ELY-keskusten viime vuosina myöntämiin vesihuoltoavustuksiin	15
3.5.1 ELY-keskuksille lähetettiin kysely vesihuoltoavustuksista	15
3.5.2 Uusien osuuskuntien perustaminen ja tukeminen	16
3.5.3 Yhdistymissopimukset	16
4 Nykytilanne	18
4.1 Kuntaliiton kyselytutkimus vuodelta 2007	18
4.2 Sopimus pohjainen tai vapaamuotoinen yhteistyö	18

4.3 Vesiosuuskuntien yhdistyminen toisiinsa tai kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin	19
4.4 Eripuolella Suomea on käynnissä selvityksiä kuntien ja vesiosuuskuntien yhteistyön kehittämiseksi	20
4.5 Vesiosuuskuntien toiminnan kehittämiseksi on laadittu Vesiosuuskuntien laatukäsikirja.....	21
5 Sopimus pohjainen toiminta.....	22
5.1 Sopimus pohjaisen yhteistyön muodot	22
5.2 Keski-Suomessa toimii vesiosuuskuntia varten perustettu huoltopalveluyritys	22
5.3 Vesi-isännöinti	23
5.4 Palveluntarjoajia kaivattaisiin lisää.....	24
6 Vesihuoltolaitosten yhdistyminen	25
6.1 Yleistä yhdistymisprosessista.....	25
6.2 Talousasiat nousevat usein kynnyskysymykseksi.....	25
6.2.1 Vesihuoltolaitoksen arvon määrittäminen.....	25
6.2.2 Erilaisen taloudellisen tilanteen kompensoiminen	26
6.3 Veroseuraamukset organisaatiomuutoksissa	27
6.4 Sulautuminen.....	28
6.4.1 Sulautumisprosessi.....	28
6.4.2 Muuramessa kolme vesiosuuskuntaa on sulautunut yhdeksi	29
6.4.3 Pyhäselän seitsemän vesiosuuskuntaa sulautuivat yhdeksi.....	31
6.4.4 Sulautumisen edut pitkällä aikavälillä on saatava osuuskuntien tietoisuuteen	31
6.5 Yhdistyminen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen.....	32
6.5.1 Yhdistymisprosessi	32
6.5.2 Petäjävedellä kaksi osuuskuntaa yhdistettiin kunnalliseen vesihuoltolaitokseen.....	33
6.5.3 Esimerkki kauppakirjan sisällöstä	34
6.5.4 Yhdistymisen hyötyjä on arvioitava pitkällä aikavälillä	34
6.6 Vesiyhtymät.....	35
7 Vesiosuuskuntien tilanne Pirkanmaalla	36
7.1 Pirkanmaan kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmat.....	36
7.2 Osuuskuntien lukumäärät kunnittain	36
7.3 Kunnat tukevat eri tavoin vesiosuuskuntien perustamista ja toimintaa..	37
7.4 Yhteistyö osuuskuntien ja kuntien vesihuoltolaitosten välillä	37
7.5 Osuuskuntien toimintavarmuus.....	38
7.6 Kuntien paineet vesihuoltoverkostojen laajentamiseksi	38
7.7 Osuuskuntamuotoisen vesihuollon laajentaminen	38
7.8 Kuntien kantoja vesihuoltolaitosten yhdistymiseen	39
8 Esimerkkikunnat	41
8.1 Lempäälä	41
8.1.1 Yleistietoa kunnasta	41
8.1.2 Lempäälässä toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden tukeminen	41
8.1.3 Kunnan tavoitteena on vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen	42

8.1.4 Lempäälää mietityttävät vesihuolto-osuuskuntien liittymisen taloudelliset vaikutukset.....	42
8.1.5 Lempäälän vesihuolto-osuuskunnat eivät vastusta yhdistymisaikeita.....	43
8.1.6 Lempäälän kunnan vesihuoltolaitokseen liittyminen on hyvä vaihtoehto Lempäälässä toimiville vesihuolto-osuuskunnille.....	44
8.1.7 Lempäälässä voitaisiin käynnistää neuvottelut yhdistymissopimuksista...	44
8.1.8 Yhdistymisprosessi on aloitettu tiedusteluilla	44
8.2 Kangasala.....	45
8.2.1 Yleistietoa kunnasta	45
8.2.2 Kangasalla toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden tukeminen.....	45
8.2.3 Kangasalla on kannustettu osuuskuntamuotoisen keskitetyn vesihuollon rakentamiseen	46
8.2.4 Kangasalan kunta haluaa kehittää vesiosuuskuntien välistä yhteistyötä..	46
8.2.5 Kangasalan vesiosuuskunnat toivovat laajempaa yhteistyötä Kangasalan Veden kanssa	47
8.2.6 Lyhyellä aikavälillä Kangasalan vesiosuuskuntien vaihtoehdot ovat yhteistyön kehittäminen Kangasalan Veden sekä yksityisten palveluntarjoajien kanssa	48
8.2.7 Keskustelu yhteys vesiosuuskuntien ja kunnan välillä on avattu	48
8.3 Ylöjärvi.....	49
8.3.1 Perustietoa kunnasta	49
8.3.2 Ylöjärvellä toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden toiminnan tukeminen	49
8.3.3 Ylöjärven tavoitteena on kaksi laajalla alueella toimivaa vesiosuuskuntaa50	
8.3.4 Kaupungille on tullut toiveita vesiosuuskuntien liittämiseksi Ylöjärven Veteen.....	50
8.3.5 Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta haluaa toimia laajalla pohjalla	51
8.3.6 Vertailu Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen -raporttiin	52
8.3.7 Ylöjärvellä yhdistymishankkeita selvitetään	52
8.4 Virrat	53
8.4.1 Perustietoa kunnasta	53
8.4.2 Virroilla keskustaajaman talous- ja jätevesihuollosta vastaavat eri toimijat	53
8.4.3 Virroilla halutaan selvittää Virtain vesiosuuskunnan ja kaupungin vesihuoltolaitoksen yhdistymismahdollisuuksia.....	54
8.4.4 Selvitystyön tavoitteet.....	54
8.4.5 Myös pienten vesiosuuskuntien yhteistyötä halutaan kehittää	55
8.4.6 Virtain vesiosuuskunta on ammattimaisesti toimiva vesihuoltolaitos	55
8.4.7 Selvitystyö on edennyt suunnitellusti.....	56
9 Yhteenveto ja johtopäätökset.....	57
9.1 Ammattimaisuuden tulisi olla lähtökohtana vesihuoltotoiminnassa	57
9.2 Yhdistymisen ja yhteistyön kehittämisen kannalta merkittäviä seikkoja	58
9.3 Lisäohjeistusta yhdistymisprosesseihin työstetään Kuntaliiton hankkeessa	58
Lähteet	60
Liitteet	62
Liite 1.	62
Liite 2.	63

1 Johdanto

1.1 Valtion tavoitteena on vesihuoltopalveluiden toimintavarmuuden parantaminen

Nykyisin Suomessa toimii noin 1500 vesihuoltolaitosta, joista noin 400 on kuntien omistamia. Loput vesihuoltolaitoksista ovat pieneköjä asukkaiden omistamia osuuskuntia tai muita yhteisöjä. Yli 10 m³ päivässä vettä toimittavat tai jätevettä vastaanottavat tai yli 50 henkilöä useammassa kuin muutamassa kiinteistössä palvelevat osuuskunnat ja yhtymät sisällytettiin vesihuoltolaitoksiin vesihuoltolain tultua voimaan vuonna 2001. Vuoden 2001 laki toi vesihuoltolaitoksiksi luokitelluille vesiosuuskunnille ja -yhtymille enemmän velvollisuuksia ja vastuita kuin niillä aikaisemmin oli ollut. Kyseiset yksityiset yhteisöt myyvät noin 10 % kaikesta Suomessa myytävästä talousvedestä, toisaalta viisi suurinta vesihuoltolaitosta vastaa noin 30 % talousvedenmyyntiä. (Kuntaliitto 2007, Tolvanen ym. 2002.)

Vesiosuuskunnat ja -yhtymät ovat alun perin syntyneet maaseudun vedenhankintaa varten, sillä kaupunkien ja kuntien voimavarat eivät ole riittäneet vesihuoltoverkoston laajentamiseen kaikille tarvealueille. Vesiosuuskuntien perustaminen on nopeuttanut vesijohtoverkoston ja yhteisen vedenhankinnan laajentumista haja-asutusalueille. Perustamalla osuuskuntia on kyetty järjestämään kiinteistöille laadukkaampaa talousvettä, tehokkaampi jätevesien käsittely sekä helpottamaan kunnallisten vesihuoltolaitosten investointipaineita. Vesijohtoverkostoja alettiin vesiosuuskuntien toimesta rakentaa 1900-luvun alussa ja ensimmäinen vesiosuuskunta rekisteröitiin Tampereen Pispalaan vuonna 1907. Ennen 1950-lukua vesijohdot rakennettiin vain muutaman talouden yhteistyönä ilman yhteiskunnan tukea. Vesi hankittiin luonnonlähteeseen perustuvasta vedenottamosta. 1950- ja -60-luvuilla kunnat ja valtio alkoivat tukea vesiyhtymien rakentamista maaseutukuntien taajamiin kohonneen elintason vaatimusten, kilpailun työpaikkojen saamisesta ja talousvedestä aiheutuneiden epidemioiden kannustamana. Valtion tuen edellytyksenä oli yhtymän rekisteröityminen sekä suunnitelman teettäminen asiantuntijalla. Vedenhankinta perustui edelleen omien vedenottamoiden rakentamiseen. 1970-luvulta lähtien kunnat ja valtio ovat tukeneet

myös haja-asutusalueiden vesihuoltoa ja kunnat ovat toimineet entistä enemmän hankkeiden käynnistäjinä. Vesiosuuskuntien perustamiseen kannustettiin, koska niiden avulla vesihuoltoverkoston laajentaminen asemakaava-alueiden ulkopuolelle mahdollistui. Tämän Vedenhankinta on 1970-luvulta alkaen siirtynyt omista vedenottamoista sen ostamiseen kunnilta tai muilta toimijoilta. Vuonna 2003 annetun haja-asutuksen jätevesiasetuksen seurauksena osuuskunnat ovat laajentaneet entistä enemmän toimintaansa myös jätevesiverkoston ja siirtoviemäreiden rakentamiseen, koska siten asetuksessa määrätyt jäteveden käsittelyvelvoitteet on ollut yksinkertaista täyttää. Valtio ja kunnat ovat tukeneet ja kannustaneet vesiosuuskuntia laajentamaan toimintaansa myös jätevesipuolelle. (Ryynänen 2003.) Viime vuosina uusia vesiosuuskuntia on perustettu keskimäärin 50-70 vuositain. On odotettavissa, että uusia vesiosuuskuntia tullaan edelleen perustamaan. (Repo 2011.)

Maa- ja metsätalousministeriön vesitalousstrategian 2011 – 2020 päämäärinä ovat varautuminen muuttuviin ilmasto- ja vesioloihin, vesien käytön ja niiden hyvän tilan yhteensovittaminen, toimintatapojen asiakaslähtöisyys ja perustuminen kumppanuuksiin sekä Suomen vesialan osaamisen kansainvälisen kilpailukykyyn edistäminen ja säilyttäminen. Vesihuoltajärjestelmien ja -laitosten kannalta tavoitteet tarkoittavat huomion kiinnittämistä toimintavarmuuteen ja riskienhallintaan, yhteistyötä alueiden käytön kanssa, ostopalveluiden hankkimista sekä muutoksia organisaatioissa. Strategiaan on kirjattu erillisenä kohtana vesihuoltolaitosten yhdistymisen edistäminen. Vesihuoltolaitosten kokoamisella suuremmiksi yksiköiksi parannetaan toimintavarmuutta häiriötilanteissa sekä mahdollistetaan vesihuollon kustannusten kattaminen asiakkailta kerätyillä maksuilla. (MMM 2011.) Valtion lisäksi myös Kuntaliitto suosittelee pienten vesihuoltolaitosten yhdistämistä, jotta niiden asiakkaiden palvelut olisivat turvattuja myös tulevaisuudessa. On todettu, että laitokseen kasvaessa laitosten talous vahvistuu, jonka seurauksena vesihuoltolain edellyttämä vesihuoltolaitosten kulujen kattaminen asiakkailta perittävillä maksuilla on todennäköisempää. (Kuntaliitto 2007.)

Vesiosuuskuntien ja -yhtymien lisäksi myös kunnallisten vesihuoltolaitosten tulisi kehittää toimintaansa voimakkaamman seudullisen yhteistyön kautta. Seudullisten laitosten etuina olisivat vedenhankinnan

tapahtuminen useista lähteistä, jätevesien käsittely suuremmissa yksiköissä, parempi vesihuollon kehittämisen ja saneeraustoimenpiteiden suunnitelmallisuus sekä vakaampi taloudellinen tilanne. Seudullinen vedenhankinta parantaisi huomattavasti laitosten toimintavarmuutta, kuten myös mahdollisuus palkata laaja vesihuoltoon erikoistunut organisaatio. Erityisesti pienet kuntien laitokset saisivat yhdistyessään toisiinsa merkittäviä mittakaavaetuja. (Heinonen & Seppälä 2011, MMM & YM 2009, Kuntaliitto 2007.) Laitoksilla on perinteisesti ollut sopimus pohjaista yhteistyötä vedenhankinnassa ja jätevedenkäsittelyssä, mutta varsinaisten alueellisten vesihuoltolaitosten perustaminen on osoittautunut vaikeaksi. Selvityksiä alueellisista laitoksista on tehty runsaasti, mutta poliittisia päätöksiä vain joitakin. Kuntia ovat useimmiten epäilyttäneet taloudellisen vastuun ja hyötyjen epätasainen jakautuminen, mutta seudullisten vesihuoltolaitosten odotetaan etenevän kunta- ja palvelurakennemuutoksen mukana. (Kuntaliitto 2007.)

1.2 Vesihuoltolain velvoitteet

1.2.1 Vesihuollon järjestämisvelvollisuus

Kunnalle on nimetty vesihuoltolain 6 §:ssä vesihuollon järjestämisvelvollisuus. Sen mukaan jos suurehkon asukasjoukon tarve, terveydelliset tai ympäristönsuojelulliset syyt sitä vaativat, tulee kunnan ryhtyä toimenpiteisiin tarvetta vastaavan vesihuoltolaitoksen perustamiseksi, vesihuoltolaitoksen toiminta-alueen laajentamiseksi tai muun tarpeellisen vesihuollon palvelun saatavuuden turvaamiseksi. Terveydellinen syy voi olla esimerkiksi pohjaveden heikko laatu ja ympäristönsuojelullinen syy jätevesien imeyttämisen aiheuttamat haitat herkällä luontoalueella. (Tolvanen ym. 2002.)

Lain mukaan kunta saa itse valita parhaaksi katsomansa tavan vesihuollon järjestämiseksi tarvealueelle. Alueelle voidaan siis laajentaa jo toiminnassa olevan vesihuoltolaitoksen toiminta-alue tai perustaa täysin uusi vesihuoltolaitos. Kuntaa ei siis velvoiteta perustamaan omaa laitosta tai laajentamaan oman vesihuoltolaitoksensa toiminta-alueita alueelle, vaan se voi turvata alueen palvelut esimerkiksi tukemalla yksityisen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueen laajennusta. Toiminta-alueen laajennusten lisäksi kunta voi täyttää järjestämisvelvollisuutensa tukemalla kiin-

teistökohtaisia tai alueen kiinteistöjen yhteisiä vesihuoltoratkaisuja. Tätä vaihtoehtoa kuitenkin rajoittaa vesihuoltolain 7 §, jonka mukaan vesihuoltolaitosten toiminta-alueiden tulee kattaa sellaiset alueet, joilla asutuksen tai siihen rinnastuvan elinkeino- tai vapaa-ajan toiminnan määrän tai laadun vuoksi kiinteistöjen liittäminen laitoksen vesijohtoon tai viemäriin on tarpeen. Tällaiselle alueelle kunnan on siis pakko ulottaa jonkin vesihuoltolaitoksen toiminta-alue. (Tolvanen ym. 2002.)

1.2.2 Vesihuollon kehittäminen

Vastuu vesihuollon kehittämisestä kuuluu vesihuoltolain mukaan koko kunnan alueella kunnalle, ei kunnalliselle tai muulle vesihuoltolaitokselle. Vesihuoltolaitosten tehtävänä on järjestää vesihuoltopalvelut ja huolehtii ne toiminta-alueellaan. Kunnan tulee laatia alueelleen ajantasainen vesihuollon kehittämissuunnitelma ja päivittää sitä tarvittaessa. Suunnitelmassa tulee käsitellä niin vesihuoltolaitosten toiminta-alueiksi vahvistettujen alueiden vesihuollon kehittämistä kuin myös haja-asutusalueiden vesihuollon kehittämistä. (Tolvanen ym. 2002.) Vesihuollon kehittämissuunnitelma on vesihuoltoavustusten kannalta merkittävä asiakirja, sillä vesihuoltohankkeiden avustamiskriteerinä on niiden kuulumisen kehittämissuunnitelmassa esitettyihin vesihuollon kehittämishankkeisiin. (MMM & YM 2009.)

Kehittämissuunnitelman sisällölle ei ole vesihuoltolaissa esitetty tiukkoja vaatimuksia, vaan se on tarkoitettu joustavaksi suunnitellun välineeksi, jonka sisältö riippuu kunnan tarpeista. Kehittämissuunnitelmaan tulisi yksilöidä kunnan alueella toimivien vesihuoltolaitosten toiminta-alueet, niiden suunnitellut laajennukset sekä miten palvelut turvataan tulevaisuudessa. Vesihuoltolain mukaan myös kunnassa toimivien vesiosuuskuntien ja -yhtymien toimintaa tulee tarkastella kehittämissuunnitelmassa. Suunnitelman tulee kytkeytyä kunnan maankäytön suunnitteluun ja huomiota tulee kiinnittää yleis- tai asemakaavoitettavien alueiden vesihuollon suunnitteluun. Tärkeää on tarkastella vesihuoltopalveluiden toimivuutta erityistilanteissa, vesihuoltolaitosten yhteistyötä kunnan alueella sekä alueellisesti ja vesihuollon tulevaisuuden tarpeita. (Tolvanen ym. 2002.)

Kaavoitettavien alueiden lisäksi suunnitelmassa tulee tarkastella toimia haja-asutusalueiden vesihuollon kehittämiseksi. Usein valtion tukien ehtona vesiosuuskunnille on niiden hankkeiden hyväksyminen

kunnassa ja esittäminen vesihuollon kehittämissuunnitelmassa. Kehittämissuunnitelmassa pitäisi tarkastella vesiyhtymien roolia tulevaisuudessa, onko niiden mahdollista yhdistyä, laajentua tai tehdä muuta yhteistyötä. Uusien yhtymien perustamiseen on otettava kantaa esimerkiksi niiden elinkaaren suhteen, eli onko tarkoitus, että yhtymä toimii itsenäisesti jatkossa vai onko se tarkoitus jossakin vaiheessa liittää osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta. Kuntaliiton vuonna 2007 tekemän kyselytutkimuksessa kuitenkin selvisi, että suurin osa kunnista ei ole velvoitteista huolimatta vielä arvioinut vesiosuuskuntien tulevaisuutta vesihuollon toimijoina. Yhtymiltä voidaan vaatia tiettyjä toimenpiteitä ennen kuin ne voidaan liittää osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta. Kunnan yhtymille antamia tukia ja niiden ehtoja olisi tarkasteltava kehittämissuunnitelmassa. (Mynttinen & Taipale 2007, Tolvanen ym. 2002, Pirkanmaan ympäristökeskus & Hämeen ympäristökeskus 2008.)

1.2.3 Vesiosuuskuntien vastuut ovat samanlaiset kuin kunnallisten vesihuoltolaitosten

Lain mukaan kunnan tulee vahvistaa kaikille vesihuoltolaitoksille toiminta-alue, joten vesihuoltolaitoksiksi luokiteltavilla vesiosuuskunnilla tulee olla toiminta-alue. Toiminta-alueen sisällä osuuskunnan tulee huolehtia vesihuollon järjestämisestä ja toisaalta toiminta-alueella sijaitsevien kiinteistöjen velvollisuus on liittyä vesiosuuskunnan verkostoon. Toiminta-alue on siis merkityksellinen vesiosuuskunnan toiminnan ja talouden kannalta. (Tolvanen ym. 2002.)

Vesihuoltolaitoksen tulee huolehtia, että talousvesi täyttää terveydensuojelulain vaatimukset. Lisäksi laki velvoittaa tarkkailemaan käytetyn raakaveden määrää sekä hävikkiä laitoksen verkostoissa. Laitoksilla on myös tiedottamisvelvollisuus, joka koskee talousveden laatua, jätevedenpuhdistuksen tasoa sekä maksujen muodostumista. Maksujen tulee vastata vesihuollon todellisia kustannuksia, vesihuoltolaitoksen investoinnit ja kustannukset tulee kattaa niillä ja niiden tulee olla kohtuullisia ja tasapuolisia. Vesihuoltolaitos on toiminta-alueellaan vastuussa virheestä vesihuollossa, joka voi aiheuttaa vesihuoltolaitokselle myös vahingonkorvausvelvollisuuden. (Tolvanen ym. 2002.)

1.2.4 Vesihuoltolakia uudistetaan parhaillaan

Vesihuoltolakia ollaan parhaillaan uudistamassa vastaamaan paremmin tämän päivän tarpeita. Käytännössä vanhat velvoitteet ja määritelmät säilyvät, lakiin tulee tiettyjä tarkennuksia sekä uusia vaatimuksia. Vesihuollon kehittämissuunnitelman osalta korostetaan, että siinä tulee käsitellä kaikkien kunnassa toimivien vesihuoltolaitosten asemaa ja toiminnan kehittämistä. Toiminta-alueiden määrittämistä tarkennetaan siten, että niiden tulee uuden lain mukaan kattaa ne alueet, joilla liittyminen vesijohtoon tai jätevesiviemäriin on tarpeen toteutuneen tai suunnitellun yhdyskuntakehityksen vuoksi. Samalla päätökseen tulee kirjata tavoitteellinen aikataulu eri alueiden liittämiseksi keskitettyyn vesihuoltoon. Uudistetuilla määräyksillä korostetaan vesihuollon kehittämisen merkittävyyttä. (MMM 2010.)

Vedenlaadun ja määrän tarkkailuvelvoitetta laajennetaan koskemaan laitteistojen kuntoa sekä vuoto-vesien määrää verkostoissa. Uudistettavassa laissa korostetaan vesihuoltolaitoksen vastuuta olla selvillä raakaveden laatuun ja määrään kohdistuvista riskeistä sekä laitteistonsa kunnosta. Vesihuollon maksujen kattavuutta korostetaan uudessa laissa, sen mukaan niiden tulee kattaa pitkällä aikavälillä vesihuoltolaitoksen uus- ja korjausinvestoinnit. Toisin sanoen vesihuoltolaitoksia veloitetaan varautumaan myös tulevaisuuden saneerausinvestointeihin. Tilinpäätöksen perusteella on laadittava toimintakertomus, jossa tarkastellaan hintatasoa, tehokkuutta, laatua ja kannattavuutta kuvaavia tunnuslukuja. Tilinpäätösasiakirjojen ja kyseisten tunnuslukujen tulee olla saatavana tietoverkossa. Uutena vaatimuksena tulee valmiussuunnitelman laatiminen erityistilanteiden varalle muiden samaan verkostoon liittyneiden vesihuoltolaitosten, kunnan valvontaviranomaisen sekä pelastusviranomaisten kanssa. Myös vastuuta virheestä ja vahingonkorvausvelvollisuutta tullaan muuttamaan siten, että virhetilanteessa vesihuoltolaitos joutuu maksamaan asiakkaalle tietyn suuruisen vakiohyvityksen, jos palvelu keskeytyy vähintään 12 tunnin ajaksi. Vakiohyvityksen tarkoituksena on kannustaa laitoksia ratkaisemaan virheitä aiheuttaneet ongelmat mahdollisimman nopeasti. (MMM 2010.)

1.3 Pienet vesihuoltolaitokset

1.3.1 Pieniä vesihuoltolaitoksia on erityyppisiä

Useissa kunnissa verkostokokonaisuuteen on liittynyt useita vesihuoltolaitoksia, joista yksi, tavallisesti suurempi vesihuoltolaitos, myy muille talousvettä ja vastaanottaa niiden jätevedet maksua vastaan. Muiden vesihuoltolaitosten vastuulle jää ainoastaan verkoston osansa hallinnointi sekä ylläpito. Kyseiset vesihuoltolaitokset on tavallisesti perustettu nopeuttamaan vesihuoltoverkoston rakentamista alueelle ja kunnallisen vesihuoltolaitoksen investointien siirtämiseksi. Tällaisten laitosten toiminta itsenäisinä vesihuoltolaitoksina ei ole pitkällä aikavälillä tarkoituksenmukaista esimerkiksi raskaan hallinnon vuoksi. (Sierla 2012.) Osa tämänkaltaisista vesiosuuskunnista on jo ennen rakennusvaihetta päätetty liittää kunnan vesihuoltolaitokseen, joko heti rakentamisen jälkeen tai muutaman toimintavuoden kuluttua. (Kuntaliitto 2007.)

Vesiosuuskunnat voivat toimia ja sijaita erillään muista kunnan vesihuoltolaitoksista. Tällaisilla vesiosuuskunnilla on usein oma pohjavedenotto. Ne on useimmiten perustettu hoitamaan yhden kylän talousvesihuoltoa alueille, joihin kunnalla ei ole ollut velvollisuutta rakentaa vesihuoltoa. Osa niistä toimii ainoastaan yhden vesilähteen varassa. Muihin vesihuoltolaitoksiin yhdistyminen parantaisi niiden toimintavarmuutta ja voisi mahdollistaa viemäriverkoston rakentamisen alueelle ainakin silloin kun ne sijaitsevat kohtuullisen matkan päässä toisistaan. (MMM & YM 2009, Kuntaliitto 2007.)

1.3.2 Toimintavarmuuden ja talouden haasteet uhkaavat pienten vesihuoltolaitosten toimintaa

Osuuskuntamuotoisten pienten vesihuoltolaitosten toimintaa uhkaavat tulevaisuudessa vähintään samat haasteet kuin pieniä kuntien omistamia vesihuoltolaitoksia. Haasteena ovat vesihuoltolain tiukentuvat velvoitteet, kohtuuhintaisen vesihuollon ylläpitäminen sekä ammattilaisten saaminen osuuskunnan käyttöön. Harvoilla pienillä vesihuoltolaitoksilla tulot kattavat nykyäänkään käyttömenoja ja poistoja. Samalla pitäisi pystyä varautumaan tulevaisuuden investointeihin, joten vesihuoltopalveluiden kustannukset asiakkaille uhkaavat nousta kohtuuttomiksi. Heikosta taloudesta

johtuen ammattimaista henkilökuntaa pystytään harvoin käyttämään edes ostopalveluna. Heikko varautuminen uus- ja korjausinvestointeihin sekä ammattimaisten toimijoiden puute heikentää vesihuoltolaitoksen toimintavarmuutta. (Kuntaliitto 2007.)

Heikko dokumentointi uhkaa vesiosuuskuntien toimintaa, sillä verkostokartat ja muu dokumentointi eivät välttämättä ole asianmukaisia. Lisäksi rakennusaikainen laadunvalvonta ei välttämättä vastaa kunnallisten vesihuoltolaitosten laadunvalvontaa. Verkostojen ja niiden laitteiden yhteensopivuuteen tulisi kiinnittää huomiota mahdollisia yhdistymisprosesseja silmällä pitäen. (Kuntaliitto 2007.)

Talouden tasapainottaminen sekä ammattitaitoisen henkilökunnan käyttäminen takaisivat turvallisen vesihuollon tulevaisuudessa myös vesiosuuskuntien asiakkaille. Pienten vesihuoltolaitosten laadukas toiminta vaatii tulevaisuudessa ammattilaisten palkkaamista vastaamaan vesihuoltolaitoksen toiminnasta. Tämä on hankalaa, jollei vesiosuuskunnista muodosteta suurempia ja samalla kustannuspohjaltaan laajempia kokonaisuuksia, jotka pystyvät toimimaan ammattimaisesti. Myös hallinnollisesti yhdistyminen olisi järkevää, sillä pienten osuuskuntien hallinnot syövät paljon resursseja verrattuna niiden toiminnan laajuuteen. (Heino ym. 2005, Mynttinen & Taipale 2007, Kuntaliitto 2007.)

1.4 Tavoite

1.4.1 Tavoitteena on luoda toimintamalleja vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämiseksi

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää Pirkanmaan kuntien ja vesiosuuskuntien tarpeita vesihuoltotoiminnan kehittämiseksi, kuntien linjauksia vesiosuuskuntien suhteen, eri yhteistyömuotojen soveltuvuutta kuntien erilaisissa tilanteissa sekä listata erilaisia huomioon otettavia seikkoja yhteistyötä kehitettäessä. Yhteistyön kehittämiseksi ja vesihuoltolaitosten yhdistymisen edistämiseksi luodaan toimintamalleja, joissa hyödynnetään toimijoiden ja asiantuntijoiden aiempia kokemuksia. Aiemmin yhteistä ja kattavaa ohjeistusta ei ole ollut olemassa. Pirkanmaan lisäksi tutkitaan millainen vesiosuuskuntien tilanne on muissa maakunnissa ja kuinka muut ELY-keskukset toteuttavat maa- ja metsätalousministeriön vesivarastrategian tavoitteita.

1.4.2 Tutkimusaineisto kerättiin olemassa olevista suunnitelmista sekä haastatteleamalla eri tahoja

Pirkanmaan tilannetta kartoitettiin tutustumalla kuntien voimassa oleviin vesihuollon kehittämissuunnitelmiin sekä vesihuollon nykytilanteeseen. Tarkentavia kysymyksiä vesiosuuskuntien tilanteesta sekä niiden tulevaisuudesta tehtiin puhelinhaastattelussa. Tämän lisäksi neljän esimerkkikunnaksi valikoituneen kunnan, Lempäälän, Kangasalan, Virtain ja Ylöjärven, tilanne selvitettiin tarkemmin haastatteleamalla kunnan sekä vesiosuuskuntien edustajia sekä seuraamalla tilanteen kehittymistä tiiviisti projektin ajan. Valtakunnallinen tilanne selvitettiin lähettämällä ELY-keskusten vesihuollon kehittämisestä vastaaville henkilöille kyselylomake ja tarvittaessa esittämällä aiheesta tarkentavia kysymyksiä.

Toimintamalleja muodostettaessa tutustuttiin aiempaan tutkimustietoon vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämisestä sekä vesihuoltolaitosten yhdistymisestä, osuuskuntalain sekä muiden lakien vaatimuksiin ja verotukseen sekä muihin käytäntöihin. Asiantuntijoina haastateltiin Pellervon lakiasiaintohtaja Kari Lehto, Keski-Suomen ELY-keskuksen vesihuoltoylitarkastaja Juha Vuorenmaata, Pohjois-Savon ELY-keskuksen kehitysinsinööri Jarmo Siekkistä sekä Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry:n silloista varapuheenjohtaja ja nykyistä puheenjohtaja Vesa Arvosta. Malleja ja kokemuksia yhteistyön kehittämisestä ja vesihuoltolaitosten yhdistymisestä saatiin asiantuntijoiden lisäksi haastatteleamalla Petäjäveden kunnan edustajia, Muuramen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnan edustajia sekä Keski-Suomessa toimivan VOK Huoltopalvelut Oy:n perustajia, jotka toimivat aktiivisesti myös alueensa vesiosuuskunnissa.

1.4.3 Toimintamalleja yhteistyön kehittämiseksi on luotu aiemmassa tutkimuksessa

Tutkimuksen tausta-aineistona käytettiin Annina Takalan vuonna 2008 laatimaa ”Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen” –raporttia, joka on tehty Lounais-Suomen ja Pirkanmaan ympäristökeskusten yhteistyönä. Tutkimuksessa käytetty käsite vesiyhtymä sisältää vesiosuuskunnat, avoimet yhtiöt, osakeyhtiöt sekä rekisteröimättömät yhtymät. Takalan tutkimuksessa on luotu erilaisia vesiyhtymien toiminnan kehittämisvaihtoehtoja, joiden hyviä ja huonoja puolia arvioidaan

raportissa vesiyhtymien kannalta. Raportissa luotuja ja tarkasteltuja vaihtoehtoja vesiyhtymien toiminnan kehittämiseksi ovat toiminnan jatkaminen itsenäisesti, yhteistyön kehittäminen muiden vesiyhtymien kanssa, vesiyhtymien yhdistyminen, yhteistyön kehittäminen kunnallisen vesihuoltolaitoksen kanssa, vesiyhtymän yhdistyminen kunnalliseen laitokseen, yhteistyö yksityisen sektorin kanssa sekä vesiyhtymän purkaminen. Kehittämisvaihtoehdot ja niille tehdyt tarkastelut perustuvat Virtain ja Uudenkaupungin pienille vesihuoltolaitoksille tehtyihin kyselyihin. (Takala 2008.)

Suurimmassa osassa yhtymiä toimintaa haluttiin tuolloin jatkaa itsenäisesti ainakin toistaiseksi. (Takala 2008.) Tämän hetkinen tilanne Pirkanmaalla on samankaltainen kuin 2008, jolloin edellinen tutkimus tehtiin. Kuitenkin kiinnostus vesihuoltolaitosten yhdistymiseen on herännyt sekä kuntien että vesiosuuskuntien ja –yhtymien tahoilta. Ainakin Lempäälässä, Ylöjärvellä ja Virroilla on käynnissä toimia, joilla pyritään vähentämään itsenäisesti toimivien vesihuoltolaitosten määrää.

Aiempaa raporttia on tarkoitus hyödyntää tarkastelemalla mitä raportissa esitetyistä kehittämisvaihtoehdoista voitaisiin käyttää Pirkanmaalla sijaitsevien tutkimuksen esimerkkikuntien pienten vesihuoltolaitosten toiminnan kehittämiseksi ja minkälaisia vaihtoehtoja ne pitävät sisällään. Sopiva kehittämisvaihtoehto riippuu useasta eri seikasta, kuten vesihuoltolaitoksen koosta, sijainnista ja taloudellisesta tilanteesta, kunnan muiden vesihuoltolaitosten taloudellisesta tilanteesta sekä kunnan periaatteista vesihuollon järjestämiseksi alueellaan.

2 Vaihtoehdot toiminnan kehittämiseksi

2.1 Eri yhteistyömuotojen edut ja haitat

2.1.1 Toiminnan jatkaminen itsenäisesti

Vaikka pieni vesihuoltolaitos jatkaisi toimintaansa itsenäisesti, sen toimintaa on kuitenkin tarkoitus kehittää tässä vaihtoehdossa. Tämän toimintamallin todetaan sopivan parhaiten vanhemmille, toimintansa vakautaneille osuuskunnille ja yhtymille, joilla on oma vedenotto. Tällaiset osuuskunnat ja yhtymät pystyvät tarjoamaan jäsenille vettä usein hyvin edulliseen hintaan, mikä voi toisaalta olla riski, sillä varoja ei välttämättä kerätä saneerausinvestointeihin, koska veden hinta halutaan pitää mahdollisimman alhaisena. Mikäli kuitenkin tuleviin investointeihin varaudutaan ja yhtymän talous on muuten hyvässä kunnossa, itsenäisenä jatkaminen on perusteltu vaihtoehto. Muita positiivisia puolia itsenäisenä jatkamisessa ovat vähäinen byrokratia, pienen osuuskunnan tai yhtymän helppo hallittavuus, paikallisuus sekä vaikutus alueen sosiaaliseen pääomaan. (Takala 2008.)

Itsenäisenä toimijana jatkamisen uhkana on investointeihin varautumattomuuden lisäksi taloudellisen tasapainon säilyttäminen sekä talouden hallitsemattomuus, sillä suuren osan pienistä vesihuoltolaitoksista tulot eivät riitä kattamaan niiden menoja ja poistoja. Pienillä vesihuoltolaitoksilla ei ole tavallisesti käytössään vesihuoltoalan ammattilaisia, mikä heikentää toimintavarmuutta erityistilanteissa, vaikeuttaa yleistä laitoksen kunnossapitoa sekä pitkän tähtäimen suunnittelua. Myös hallinto on joskus raskas laitoksen kokoon verrattuna. Riskiksi nimetään pääasiassa talokotöiden varassa toimivien vesiosuuskuntien ja -yhtymien jatkuvuus, sillä sukupolvenvaihdon aikana toiminnan jatkajia ei välttämättä löydy ja samalla suuri määrä tietoa pitäisi saada siirrettyä uusille laitoksen vastuuhenkilöille. (Takala 2008.)

2.1.2 Yhteistyön kehittäminen muiden vesiyhtymien kanssa

Tässä mallissa yhteistyö voisi olla joko vapaamuotoista tai sopimusperusteista. Vesihuoltolaitoksilla olisi

edelleen oma hallinto, mutta esimerkiksi päivystys ja asiakaspalvelu voitaisiin järjestää tai hankkia ulkopuolisilta yhteisesti. Kun kunnossapito ja operointi hoidetaan yhteisesti, voi tulla taloudellisesti mahdolliseksi palkata kyseisiä tehtäviä hoitamaan vesihuoltoalan ammattilainen, mikä parantaisi toimintavarmuutta. Myös materiaalien hankinta olisi helppo järjestää yhteistyössä. Jos kustannuksissa pystytään säästämään, tulevaisuuden investointeihin varautuminen on helpompaa. Yhteistyön vahvuutena ovat näiden lisäksi kommunikaation lisääntyminen toimijoiden välillä, ihmisten vaikuttamismahdollisuuksien pysyminen, suurien muutosten välttäminen sekä osuuskunnan tai yhtymän hallituksen kuormituksen väheneminen, joka voi helpottaa jatkajien löytymistä. (Takala 2008.)

Yhteistyön aloittaminen riippuu pitkälti vesiosuuskuntien ja -yhtymien vastuuhenkilöiden asenteesta sekä yhteistyökyvystä. Yhteisöjen erilainen toimintakulttuuri voi vaikeuttaa yhteistyötä. Tehokkaan yhteistoiminnan kannalta on tärkeää määritellä jo aluksi kohteet, joissa yhteistyötä halutaan tehdä ja myöhemmin mahdollisesti laajentaa sitä. On tärkeää pohtia missä toimissa ja kohteissa yhteistyö voi helpottaa yhteisöjen toimintaa. Yhteistyötä tekevien osuuskuntien ja yhtymien taloudellinen tilanne voi olla erilainen, mutta hyvin erilaisten yhteisöjen voi olla vaikeaa päästä yhteisymmärrykseen yhteistyön tavoitteista. Yhteistyö sopii parhaiten samankokoisille osuuskunnille ja yhtymille, jotka sijaitsevat kohtuullisen välimatkan päässä toisistaan. (Takala 2008.)

2.1.3 Vesiyhtymien yhdistyminen

Ainakin pienten osuuskuntien ja yhtymien yhdistyminen selkiyttäisi ja yksinkertaistaisi niiden toimintaa. Monia päällekkäisiä toimintoja voitaisiin poistaa, resurssit voisivat suurentua ja hallinto selkeytyä. Lisääntyvillä taloudellisilla resursseilla voitaisiin varautua paremmin tuleviin investointeihin sekä palkata ammattilainen hoitamaan vesihuoltolaitoksen toimintaa ja mahdollisesti myös kouluttaa vastuuhenkilöitä enemmän. Tietoresurssit lisääntyisivät, kun kokemukset ja tiedot eri yhteisöistä saataisiin yhdistettyä. Jäsenpohjan kasvaminen saattaisi helpottaa jatkajien löytymistä vastuuhenkilöiden tilalle, toisaalta suuremmissa osuuskunnissa ja yhtymissä jäsenistön on to-

dettu olevan passiivisempaa kuin pienemmissä. (Takala 2008.)

Osuuskunnan tai yhtymän toimintakulttuuria voidaan joutua muuttamaan, mikäli sen koko kasvaa huomattavasti, jos aiemmin on totuttu hoitamaan asiat lähinnä talkootyönä. Suuremman yhteisön asioiden hoitamiseen voi joutua palkkaamaan työvoimaa, jonka vaikutus toimintaan on kuitenkin yleensä positiivista. Yhdistymisestä ja erityisesti sen ehdoista voi olla vaikea sopia, mikäli yhdistyvät osuuskunnat ja yhtymät ovat hyvin erilaisessa taloudellisessa asemassa. Ratkaisu tähän voisi olla erisuuruisten perusmaksujen käyttöönotto, jolla voitaisiin kompensoida esimerkiksi velkoja tai huonokuntoisen verkoston vaikutusta. Suurempi kokonaisuus tuo suuremmat riskit ja vaikeuttaa hallittavuutta, erityisesti jos toiminta on edelleen taloopohjaista. (Takala 2008.)

Edellä esitettyjen seikkojen vuoksi yhdistyminen sopii parhaiten lähellä toisiaan sijaitseville osuuskunnille ja yhtymille, jotka ovat samanikäisiä ja joiden taloudellinen tilanne on samanlainen. Taloudellisen tilanteen samanlaisuus yksinkertaistaa prosessia huomattavasti. Hyvin erikokoisten yhteisöjen yhdistyminen ei välttämättä ole ongelma, vaikka pienen osuuskunnan tai yhtymän yhdistyminen suurempaan voi heikentää sen jäsenten vaikutusmahdollisuuksia. Yhdistymisen eteneminen riippuu paljolti yhteisöjen organisaatiomuodosta. Jos molemmat yhteisöt ovat osuuskuntia, etenee yhdistyminen sulautumisprosessin kautta, joka on säännelty ja melko raskas prosessi. Lain mukainen yhdistymisprosessi tulee selvittää aina tapauskohtaisesti. (Takala 2008.)

2.1.4 Yhteistyön kehittäminen kunnallisen vesihuoltolaitoksen kanssa

Yhteistyön kehittäminen kunnallisen laitoksen kanssa vastaa suurimmilta osin yhteistyön kehittämistä toisen vesiosuuskunnan tai -yhtymän kanssa, merkittävänä etuna on kuitenkin kunnan vesihuoltolaitoksen osaaamisen ja tietotaidon käyttäminen myös vesiosuuskunnan tai -yhtymän asioissa. Esimerkiksi hankittaessa kunnan laitokselta operointi- tai kunnossapitopalveluita voidaan luottaa siihen, että työnsuorittajilla on ammattiosaamista kyseisiltä aloilta. Yhteistyöllä voidaan parantaa toimintavarmuutta, erityistilanteisiin varautumista, kustannustehokkuutta sekä lisäksi yhteisön vastuuhenkilöiden kuormitus pienenee. Päättävältä säilyy edelleen yhtymällä tai osuuskunnalla. Yhteis-

työ on tarvittaessa helppo lopettaa. Kunnan kannalta etuna on parempi ja ajantasaisempi tietämys alueella toimivista vesiosuuskunnista ja -yhtymistä. (Takala 2008.)

Helpointa yhteistyön kehittäminen on uusien osuuskuntien ja yhtymien kanssa, joista usean toiminnassa kunta on ollut mukana ainakin perustamisvaiheessa. Myös osuuskunnat ja yhtymät, jotka ostavat veden kunnalta ja keräävät jäteveden johdettavaksi sen verkostoihin, ovat kuntien laitoksille luonnollisia yhteistyötahoja. Yhteistyön kehittämistä voivat estää erilaiset toimintakulttuurit, kuntien vesihuoltolaitosten resurssien vähyys sekä osuuskuntien ja yhtymien mahdollinen maksuhaluttomuus. Erityisesti pienten kuntien vesihuoltolaitokset voivat joutua palkkaamaan lisätyövoimaa, jos ne alkavat tarjoamaan esimerkiksi kunnossapitopalveluita usealle osuuskunnalle tai yhtymälle. Monet osuuskunnat ja yhtymät puolestaan haluavat selvittää kustannuksista mahdollisimman halvalla, joten kuntien palveluiden hinnat voivat olla talkootyöhön verrattuna osuuskuntien ja yhtymien mielestä liian korkeat. Kuntien halukkuutta yhteistyöhön voivat vähentää vesiosuuskuntien ja -yhtymien heikosti dokumentoidut verkostokartat. (Takala 2008.)

Toisaalta yhteistyö itsessään ei paranna vesiosuuskunnan tai -yhtymän tulevaisuuden investointeihin varautumista, mutta sen avulla varautumiseen voidaan vaikuttaa entistä tehokkaammin kunnan toimesta. Toimiessaan kunnan ja vesiosuuskuntien tai -yhtymien välinen yhteistyö voi johtaa yhteistyön laajenemiseen ja lopulta mahdollisesti jopa yhdistymiseen. Osassa osuuskunnista ja yhtymistä on jo perustamisvaiheessa sovittu laajastakin yhteistyöstä kunnallisen laitoksen kanssa ja sen verkostojen ja laitteiden siirtymisestä kunnallisen laitokseen hallintaan tietyn ajan kuluttua. (Takala 2008.)

2.1.5 Vesiyhtymän yhdistyminen kunnalliseen laitokseen

Vesiosuuskunnan tai -yhtymän siirtyessä kunnallisen laitoksen omistukseen sen jäsenten päättävältä ja samalla vastuu palveluista häviää kokonaan. Osuuskunnan tai yhtymän jäsenistössä yhdistyminen voi aiheuttaa vastustusta vaikuttamismahdollisuuksien päättymisen sekä mahdollisen hintojen nousun vuoksi. Verkoston toimintavarmuus ja erityistilanteisiin varautuminen paranevat, kun verkostoaluetta aletaan hoitaa ammattimaisesti. Lisäksi kunnan sisällä vesihuollon tilanne selkiytyy toimijoiden vähentyessä ja

vesihuollon kehittämisen suunnittelu yksinkertaistuu. (Takala 2008.)

Kunnan kannalta tulevat mietittäväksi yhdistymisen vaikutukset esimerkiksi työvoiman ja investointien tarpeeseen. Molemmat voivat kasvaa huomattavasti verkoston koon kasvaessa, sillä osuuskunnilla ja yhtymillä on verkostoa yleensä huomattavasti enemmän asukasta kohden kuin kunnallisilla laitoksilla. Kuntien resurssien puute voi aiheuttaa vastahankaisuutta yhdistymiseen, minkä lisäksi osuuskuntien ja yhtymien taloudellinen tila sekä verkostojen kunto voivat olla estäviä tekijöitä. Nousevia kustannuksia voitaisiin kompensoida esimerkiksi hyvin perustelluilla erisuuruisilla perusmaksuilla eri verkostoalueilla. Itse yhdistämisprosessi riippuu paljon sekä osuuskunnan tai yhtymän että kunnan organisaatiomuodosta. Osuuskuntien ja yhtymien omaisuus voidaan siirtää osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta. Kunta ja osuuskunta tai yhtymä voivat muodostaa yhdessä osakeyhtiön, mutta tällöin uuden laitoksen asiakkaiden tulee olla samanarvoisessa asemassa, sillä osuuskunnan tai yhtymän muuttuessa osakeyhtiöksi sen jäsenet saavat kaikki sen osakkeet. Kunnallisen laitoksen asiakkaat puolestaan eivät ole oikeutettuja osakkeisiin. Ylipäättään kunnassa tulisi laatia selkeät periaatteet yhtymien yhdistämiseksi kunnalliseen laitokseen, jotta kaikkien kuntalaisten kohtelu olisi tasapuolista kaikilta kanteilta. (Takala 2008.)

Parhaiten kunnalliseen vesihuoltolaitokseen yhdistyminen sopii osuuskunnille ja yhtymille, joiden verkostot sijaitsevat kunnan verkostojen luonnollisena jatkeena, ja ostavat jo nyt vetensä ja mahdollisia muita palveluita kunnalliselta laitokselta. (Takala 2008.)

2.1.6 Yhteistyö yksityisen sektorin kanssa

Yhteistyössä yksityisen sektorin palveluntarjoajien kanssa päättävältä sekä vastuu vesihuollosta säilyvät osuuskunnan tai yhtymän vastuuhenkilöillä, mutta tietyt toiminnot hoitaa yksityinen yritys. Yksityiselle toimijalle voidaan antaa hoidettavaksi esimerkiksi asiakaspalvelu ja laskutus, operointi sekä kunnossapito. Palvelut ostetaan sopimus pohjaisesti, joten yhteistyön voi ehtojen puitteissa lopettaa, mikäli se ei toimi. Yksityisen sektorin tarjoamien palveluiden avulla vesiosuuskunnan tai -yhtymän toimintoja saadaan hoitamaan ammattilaisia, joten toimintavarmuus voi parantua. Lisäksi ihmiset pääsevät edelleen vaikuttamaan vesihuollon päätöksiin, mutta toisaalta vastuuhenkilöiden rooli ei ole niin raskas kuin silloin, jos toiminnot hoidetaan täysin omin voimin. (Takala 2008.)

Estävänä tekijänä yksityisen sektorin palvelujen käytölle on tällä hetkellä niiden hyvin rajoitettu saatavuus, koska tarvetta tämänkaltaisille palveluille ei välttämättä ole ollut – ainakaan laajassa mittakaavassa. Lisäksi palveluntarjoajan tulisi olla luotettava ja sen henkilökunnan tuntee vesihuoltoala ja sen vaatimat käytännöt. Myös hinta voi muodostua esteeksi, mikäli ennen yhtymän toimintoja on hoidettu lähinnä tal-koovoimin. Kulujen minimointi puolestaan voi johtaa palvelun laadun heikkenemiseen. Sopimuksien teossa voi olla tarpeen käyttää ammattilaisia apuna, sillä yleisesti ottaen niiden laatiminen on monimutkaista. (Takala 2008.)

Yksityisen sektorin palvelujen käyttäminen sopii periaatteessa monenlaisille osuuskunnille ja yhtymille, mutta erityisesti uusille, joilla ei ole kokemusta vesihuoltotoimintojen hoitamisesta. Lisäksi sellaiset osuuskunnat ja yhtymät, joilla ei syystä tai toisesta (esimerkiksi pitkät välimatkat) ole mahdollisuutta yhteistyöhön kunnan kanssa, voisivat ostaa tarvitsemansa palvelut yksityisiltä palveluntarjoajilta. (Takala 2008.)

Yksityisen sektorin palvelujen käyttäminen sopii periaatteessa monenlaisille osuuskunnille ja yhtymille, mutta erityisesti uusille, joilla ei ole kokemusta vesihuoltotoimintojen hoitamisesta. Lisäksi sellaiset osuuskunnat ja yhtymät, joilla ei syystä tai toisesta (esimerkiksi pitkät välimatkat) ole mahdollisuutta yhteistyöhön kunnan kanssa, voisivat ostaa tarvitsemansa palvelut yksityisiltä palveluntarjoajilta. (Takala 2008.)

2.1.7 Vesi-yhtymän purkaminen

Vesiosuuskunta tai -yhtymä voidaan purkaa, jonka jälkeen sen alueella asuvat ihmiset siirtyisivät takaisin kiinteistökohtaiseen vedenhankintaan ja jätevedenkäsittelyyn. Tämä on kuitenkin harvinainen tilanne, sillä harvassa kohteessa asutus taantuu niin paljon, että yhteisön purkaminen olisi mahdollista tai järkevää. Mieluummin alueen tulevaa väestönkehitystä tulisi pohtia silloin kun vesiosuuskunnan tai -yhtymän perustamista suunnitellaan. (Takala 2008.)

2.2 Suosituksia yhteistyön edistämiseksi

Takalan tutkimuksen perusteella annettiin suosituksia sekä vesiosuuskunnille ja -yhtymille että kunnille vesihuoltotoiminnan kehittämiseksi. Tulokset vastaavat muista aiheeseen liittyvistä aiemmista tutkimuksista saatuja tuloksia. Ylipäättään todetaan, että vuorovai- kutusta vesiosuuskuntien, -yhtymien sekä kunnal- listen vesihuoltolaitosten välillä tulisi edistää, jotta yhteistyön kehittäminen olisi mahdollista. Yhteistyö vesihuoltolaitosten välillä pitäisi ottaa varteenotetta-

vaksi vaihtoehdoksi vesiyhtymien toiminnan kehittämässä. Yksityinen sektori pitäisi ottaa suunnitelmiin mukaan, sillä se voisi tarjota vesiosuuskunnille ja -yhtymille ammattimaisia operointi- ja muita ostopalveluita. (Takala 2008.)

Itsenäisesti toimintaansa jatkavien vesiosuuskuntien ja -yhtymien olisi hyvä ottaa käyttöön laadunhallintajärjestelmä, joka auttaisi tehtävien määrittelyssä, dokumentoinnissa, tiedon siirtämisessä sekä pidemmän aikavälin suunnittelussa. Samanlainen järjestelmä tulisi ottaa käyttöön yhdistymisten seurauksena syntyvissä suuremmissa vesiosuuskunnissa ja -yhtymissä. (Takala 2008.)

Kuntien on lain mukaan laadittava ajantasainen vesihuollon kehittämissuunnitelma, jossa pitää tarkastella koko kunnan alueen vesihuollon kehittämistä. Tämän takia myös vesiosuuskunnat ja -yhtymät pitää ottaa mukaan tarkasteluun ja mielellään ottaa niiden edustajia mukaan laatimaan suunnitelmaa sekä päivittämään sitä. Keskitettyjen vesihuoltopalveluiden laajentaminen tulisi punnita suunnitelmissa tarkkaan yhdyskuntarakenteen ja väestönkehityksen perusteella. Uusia verkostoja rakennettaessa ne pitäisi tehdä olemassa olevan vesihuoltolaitoksen verkostoja laajentamalla. Mikäli uusia vesiyhtymiä perustetaan, tulisi jo perustamisvaiheessa suunnitella yhtymälle elinkaari eli onko yhtymän tarkoitus jatkaa toimintaansa itsenäisesti vai onko se ainoastaan investointivaiheen ratkaisu. (Takala 2008.)

Vesihuoltolaitoksia yhdistettäessä tulee ottaa huomioon kasvava resurssitarve sekä sen kompensoiminen. Esimerkiksi erisuuruisten perusmaksujen käyttöönotto on perusteltua aiheuttamisperiaatteen mukaisesti monissa yhdistämistapauksissa. Jos vesihuoltokentän uudelleenjärjestely aloitetaan kunnassa, pitäisi prosessin olla aidosti vuorovaikutteinen ja ratkaisuksi pohtia useita erilaisia vaihtoehtoja. (Takala 2008.)

Vesihuollon kehittämisen kannalta olisi tärkeää, että kunta ja vesiyhtymät olisivat entistä enemmän yhteydessä toisiinsa. Kuntiin voitaisiin perustaa esimerkiksi yhteistyöelimiä, joka järjestäisi säännöllisiä tapaamisia. Kunnassa pitäisi olla myös yhtenäiset käytännöt kunnan tuen ohjaamisesta haja-asutusalueiden vesihuoltopalveluihin sekä kunnan alueella toimivien vesihuoltolaitosten yhdistämiseksi. Yhtenevät käytännöt eri kuntien välillä haja-asutuksen vesihuoltoasioissa helpottaisivat ylikunnallisten vesiosuuskuntien ja -yhtymien toimintaa. (Takala 2008.)

3 Valtion ohjaus ja vesihuoltoavustukset

3.1 Valtio ohjaa vesihuollon kehittämistä

Yksi ohjauskeino vesihuollon kehittämiseen ja sitä kautta vesihuoltolaitosten yksikkökoon suurentamiseen ovat vesihuoltoavustukset, joita voidaan myöntää lain vesihuollon tukemisesta mukaan alueellisen yhteistyön aikaansaamiseen vesihuollossa, vesihuollon turvaamiseen erityistilanteissa, vesihuollon aikaansaamiseen maaseutuyhdyskunnissa ja haja-asutusalueilla sekä pinta- tai pohjavesien pilaantumisen ehkäisemiseksi (MMM & YM 2009). Vesihuoltoavustuksia maksetaan valtion talousarviossa myönnettävien harkinnanvaraisten määrärahojen puitteissa. Vesihuoltoavustuksiin käytettäviä määrärahoja myöntävät maa- ja metsätalousministeriö sekä ympäristöministeriö. Vuosina 2007–2011 maa- ja metsätalousministeriö myönsi avustusmäärärahaa yhteensä 40 miljoonaa euroa ja ympäristöministeriö 25 miljoonaa euroa, josta tosin 20 miljoonaa euroa kohdennettiin siirtoviemärihankkeisiin. Maa- ja metsätalousministeriön sekä ympäristöministeriön erillismäärärahojen lisäksi vesihuoltoa voidaan tukea myös muista rahoituslähteistä, kuten työllisyysperusteisesti tai EU:n tuella. Tällöin noudatetaan kyseisen rahoituslähteen mukaisia hankkekriteerejä, jotka voivat poiketa tavanomaisista tukemisen kriteereistä. (MMM 2012.)

Vuonna 2009 julkaistiin Lounais-Suomen ympäristökeskuksen, maa- ja metsätalousministeriön, ympäristöministeriön ja muiden alueellisten ympäristökeskusten laatima Vesihuollon tukeminen –ympäristöopas, johon on koottu vesihuollon tukemiseen liittyvät keskeiset linjaukset ja periaatteet. Oppaaseen koottujen linjausten päämääränä on vesihuollon kestävyiden varmistaminen, mikä tarkoittaa sitä, että avustukset halutaan kohdentaa hyvät toimintaedellytykset omaaville ja vakaalla taloudellisella pohjalla toimiville vesihuoltolaitoksille, joilla on edellytykset vesihuoltoverkostojen myöhempäänkin laajentamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että verkostoja laajennettaessa valtion vesihuoltoavustusten ensisijainen kohde on jo olemassa oleva ammattimaisesti toimiva vesihuoltolaitos, joka toteuttaa avustuskohteen olemassa olevia verkostojaan laajentamalla. Uuden vesihuoltolaitoksen perustaminen tulisi nähdä toissijaisena ja määräaikaisena vaihtoehtona. (MMM & YM 2009.)

Vesihuoltohankkeita on lainsäädännön asettamien rajoitusten ja tukimuodoille määritettyjen edellytysten lisäksi arvioitava ja priorisoitava myös muilla kriteereillä, sillä avustuksiin käytettävissä oleva määräraha on tavallisesti niukka kysyntään verrattuna. Arvioinnin kriteerit esitetään oppaassa vesihuollon tukemisesta, hankkeiden sekä hankkeiden toteuttajien arviointia hoitavat ELY-keskukset. Hankkeen arvioinnissa huomioitavia seikkoja ovat

- hankkeella on hyvä yhteiskunnallinen vaikutavuus
- hanke tulee kestävä yhdyskuntarakennetta ja suunniteltua maankäyttöä
- hanke on kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelman mukainen
- hanke on alueellisen vesihuoltostrategian tavoitteiden mukainen
- hanke on kokonaistaloudellisesti tehokas
- valtion tuki varmistaa hankkeen asianmukaisen toteutumisen
- tukiosuus on vain tarpeen suuruinen
- hankkeella on laajapohjainen kysyntä
- hanke on tarpeen terveydellisistä tai ympäristönsuojelullisista syistä

Hankkeen lisäksi myös hankkeen toteuttajaa arvioidaan tietyin kriteerein.

- etusijalle asetetaan hanke, jonka toteuttaa alueella jo toimiva vesihuoltolaitos
- hankkeen toteuttajan tulee olla järjestäytynyt oikeushenkilö
- toiminnassaan vesihuoltolaitoksen verkostoon tukeutuvien uusien toimijoiden (vesiosuuskuntien) hankkeista asetetaan etusijalle ne, joissa on sovittu hakijatahon toiminnan ja verkoston myöhemmästä sulautumisesta toiseen vesihuoltolaitokseen

Hankkeen toteuttajan kriteeristö rajaa avustusten ulkopuolelle esimerkiksi rekisteröimättömät vesiyhtymät. Valtion nykyisten tavoitteiden mukainen uusien vesihuoltolaitosten perustamisen vähentäminen on mukana jo oppaan kriteereissä, eli perustettavien ve-

siosuuskuntien tukemiseen on tullut kiinnittää erityistä huomiota jo muutaman vuoden ajan, oppaan ilmestymisestä lähtien. (MMM & YM 2009.)

3.2 Ministeriöiden ohjauskäytännöt

Lainsäädännön ja Vesihuollon tukeminen –ympäristöoppaan lisäksi vesihuollon tukemisesta ja sen kriteereistä määrätään vuosittaisissa ministeriöiden määrärahakirjeissä, joissa voidaan lyhyemmällä aikavälillä vaikuttaa avustusten kohdentamiseen. Ympäristöministeriön määrärahat on yleensä määrätty kohdistettavaksi haja-asutusalueiden jätevesienkäsittelyhankkeiden tukemiseen. Esimerkiksi vuonna 2012 ympäristöministeriön määrärahat on ohjeistettu ohjaamaan haja-asutusalueiden viemäröintihankkeisiin, jotka edistävät haja-asutusalueiden jätevesihuollon kehittämistä muuttuneiden jätevesisäännösten mukaisesti. Myös vuosina 2008–2011 ympäristöministeriön määrärahat oli käytettävä vesihuoltolaitosten viemäriverkoston ulkopuolilla alueilla hajajätevesiasetuksen toimeenpanemiseksi, ensisijaisesti tukemalla jätevesiyhteistyötä edistäviä hankkeita. (Ympäristöministeriön määrärahakirjeet 2008–2012.)

Maa- ja metsätalousministeriön vesihuoltoavustuksiin osoittamat määrärahat on vuosina 2008–2012 ohjattu jaettavaksi haja-asutusalueiden viemäröintihankkeisiin. Vuonna 2008 tukea määrättiin suuntaamaan viemäriverkostojen rakentamiseen haja-asutusalueille, joilla on jo aiemmin valtion tuella rakennettu vesijohto. Vuodesta 2009 vuoteen 2011 määrärahakirjeissä viitataan noudattamaan Vesihuollon tukeminen –oppaan linjauksia avustuksia jaettaessa. 2010 ohjausta tarkennettiin siten, että tuki tuli kohdistaa vesihuoltolaitosten vahvistetuille toiminta-alueille, jonne verkostoja ei vielä ollut rakennettu. Vuodesta 2011 lähtien maa- ja metsätalousministeriön määrärahakirjeissä on ohjattu, että vesihuoltoavustuksia tulisi myöntää ensisijaisesti hankealueella jo toimivalle vesihuoltolaitokselle. Tämä linjaus on kirjattu myös Vesihuollon tukeminen –oppaaseen, mutta määrärahakirjeeseen kirjattu erillinen kriteeri korostaa tavoitetta. Uusimmassa, vuoden 2012 määrärahakirjeessä, on lisäksi kirjattu, että toissijaisesti tukea voidaan myöntää muulle hakijalle, jos se on sopinut sitovasti yhdistymisestä toimivan vesihuoltolaitoksen kanssa. Tämä korostaa entisestään valtion tavoitetta vähentää pysyvästi toimintaan jäävien vesihuoltolaitosten syntymistä. (Maa- ja metsätalousministeriön määrä-

rahakirjeet 2008–2012.) Kirjeessä mainitulla muulla hakijalla viitataan uuteen vesiosuuskuntaan, jonka hyväksymisellä määräaikaiseksi vaihtoehdoksi on tarjottu mahdollistaa verkostolaajennus nopeammassa aikataulussa kuin alueella jo toimivalle vesihuoltolaitokselle olisi mahdollista. (Sierla 2012.)

3.3 Valtakunnallinen viemäröintiohjelma

Valtakunnallinen viemäröintiohjelma valmistui joulukuussa 2012. Sen tavoitteena on luoda puitteet ja linjaukset valtion vesihuoltotuen suuntaamiseksi vuoteen 2015 ulottuvalle vesienhoidon suunnittelukaudelle ja hajajätevesiasetuksen siirtymäkaudelle. Ohjelma toteutetaan maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön yhteistyönä ja siinä luodaan ELY-keskuksille tukikriteerit, joita alueellisesti soveltaen vesihuoltoavustukset jatkossa jaetaan. Avustuspäätöksiä tehtäessä etusijalle asetettaisiin viemäröintiohjelman mukaiset hankkeet, mutta niidenkin välillä jouduttaisiin suorittamaan harkintaa. Viemäröintiohjelman lisäksi avustuspäätöksiä ohjaavat edelleen laki vesihuollon tukemisesta, ministeriöiden määrärahakirjeet sekä opas vesihuollon tukemisesta. Hankkeet pyritäisiin viime vuosien tapaan toteuttamaan pääasiassa jo olemassa olevan vesihuoltolaitoksen toimesta. Ohjelman valmistelu on aloitettu tarveselvityksellä, jossa kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmien, alueellisten suunnitelmien sekä vesienhoitosuunnitelmien avulla on tutkittu viemäröinnin tarvealueiden määrää ja niiden ominaisuuksia. (MMM 2012.)

Tarveselvityksessä kerätyn tiedon perusteella vuosien 2012–2016 aikana viemäriverkostojen piiriin saatettavien talouksien lukumäärä olisi 66 000 ja hankkeiden yhteenlasketut kokonaisinvestoinnit olisivat 550 miljoonaa euroa. Suurin osa hankkeista sijoittuu Etelä- ja Lounais-Suomen haja-asutusalueille, joissa asutus kasvaa ja joissa maaseudun etäisyys kaupungeista on pieni. Kaikkiin tarveselvityksessä esitettyihin hankkeisiin ei ole tarkoituksenmukaista kohdentaa valtion tukea, sillä osan viemäröinti voidaan asutuksen tiiviyn vuoksi hoitaa kohtuullisin kustannuksin ilman valtion tukeakin ja toisaalta osassa hankkeita kiinteistöt sijaitsevat niin kaukana toisistaan, että kiinteistökohtaiset jätevesienkäsittelymenetelmät ovat keskitettyä viemäröintiä selvästi edullisempia. Lisäksi alueille, joilla asukasmäärä on laskeva, keskitetyn viemäröinnin suunnittelussa tulee käyttää erityistä harkintaa. Tarveselvityksen hankkeiden toteuttamis-

mahdollisuuksia arvioitiin valtion talouden kehityksen vuosille 2012–2016 perusteella. (MMM 2012.)

Valmistelussa tarkasteltiin kolmea vaihtoehtoista valtion vesihuoltoon kohdentaman tuen tasoa ja kunnan tukitason vaikutuksia haja-asutusalueiden vesihuollon toteutumiseen. Tarveselvityksen tulosten ja tukitason vaikutusten tarkastelun perusteella luotiin kriteerit viemäröintiohjelman mukaiselle viemäriverkostojen laajentamiselle haja-asutusalueelle.

- hanke täyttää vesihuollon tukilain mukaisen tukikelpoisuuden edellytykset
- hanke sisältyy kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelmaan
- kunta vahvistaa alueelle toiminta-alueen
- alueen viemäröinti tukee kunnan suunnitelmia yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi
- hanke sisältyy vesienhoitosuunnitelmiin tai se on perusteltu kohdekohtaisin ympäristön- ja terveydensuojelullisin syin
- alueen asukasmäärän arvioidaan säilyvän nykyisellään tai kasvavan hankkeen elinkaaren aikana
- verkoston rakentaminen on teknistaloudellisesti perusteltua

Kriteerit vastaavat pääosin Vesihuollon tukeminen –oppaassa esitetyjä tukemisen kriteereitä. Kriteerien täyttymisen perusteella voidaan arvioida viemäröinnin ensisijaisen tarpeen olevan noin 20 000 kiinteistön liittäminen viemäriverkostoihin 2016 mennessä. Tämä vastaa valtion tuella toteutettavan viemäröinnin nykytasoa. Toteuttamalla tarveselvityksen hankkeista ne, joiden toteuttamisen tärkeydeksi ELY-keskus on arvioinut 1 tai 2, joiden alueen asukasmäärän arvioidaan säilyvän nykyisellään tai kasvavan, joiden kustannukset kiinteistöä kohden ovat 6 000–12 000 euroa ja joiden alueella sijaitsevien kiinteistöjen etäisyys on 50–250 metriä, saataisiin viemäröinnin piiriin liitettyä 20 000 kiinteistöä. Kustannusarvio olisi tällöin noin 200 miljoonaa euroa. Määrärahakehityksen epävarmuudesta huolimatta arvioidaan, että valtion tukea myönnetään jatkossa viemäröintiohjelman hankkeisiin yhteensä 40 miljoonaa euroa eli vuosittain noin 8 miljoonaa euroa. (MMM 2012.)

3.4 Haja-asutusalueen yhdyskuntarakenne ja vesihuoltopalvelut vuoteen 2030 -hanke

Huhtikuussa 2013 valmistui Haja-asutuksen yhdyskuntarakenne ja vesihuoltopalvelut vuoteen 2030 – hanke (HaKeVe). Hankkeen tavoitteena on muodostaa kattava arvio haja-asutusalueiden vesihuollon tulevaisuuden tarpeista vuoteen 2030 asti yhdyskuntarakennepolitiikan perusteella. Arvio luodaan tutkimalla väestönmuutoksen vaikutuksia eri vesihuoltojärjestelmien edellytyksille sekä selvittämällä haja-asutuksen yhteisen vesihuollon rakentamisen yhdyskuntarakenteelliset ja taloudelliset toimintaedellytykset suhteessa kiinteistökohtaisiin ratkaisuihin. Käytännössä tämä tarkoittaa vesijohto- ja viemäriverkoston rakentamisen edullisuusvertailua maaperä-, kustannus- ja väestönkehitystarkastelun perusteella suhteessa kiinteistökohtaisen vesihuollon kustannuksiin samalla alueella. Hankkeen tuloksena syntyivät samalla laskentamenetelmät eri vesihuoltojärjestelmien kustannuksille. Hankkeen tulosten perusteella voidaan määrittää kullekin alueelle järkevä vesihuollon järjestämistapa. (Helminen et al. 2013.)

3.5 Katsaus ELY-keskusten viime vuosina myöntämiin vesihuoltoavustuksiin

3.5.1 ELY-keskuksille lähetettiin kysely vesihuoltoavustuksista

Valtion vesihuoltoavustuksista ja niiden kohdentamisesta päättävät paikallisten ELY-keskusten viranomaiset, joten paikallista tulkintaeroa avustusten kohdentamisesta on vääjäämättä. Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry (SVOSK) on tehnyt jäsentensä piirissä selvitystä asiasta, ja toteaa, että osa ELY-keskuksista ohjaa tiiviiseen yhteistyöhön kunnallisten vesihuoltolaitosten kanssa ja osa puolestaan kannustaa itsenäiseen toimintaan (Taipale 2012). Vesihuoltoavustusten paikallisten myöntämisperusteiden selvittämiseksi sekä vesiosuuskuntien alueellisten ominaispiirteiden kartoittamiseksi kaikille ELY-keskuksille lähetettiin kysely, jossa esimerkiksi tiedusteltiin vesihuoltoavustusten viimeaikaisista kohdentamis-

ta, uusien osuuskuntien määrästä alueella sekä mahdollisista sulautumishankkeista.

Maa- ja metsätalousministeriötä kiinnostaa erityisesti, miten vesihuoltoavustuksille vuoden 2012 määrähakirjeessä kirjattua toissijaisen tukemisen ehtoa ”tukea voidaan toissijaisesti myöntää muulle hakijalle, jos se on sopinut sitovasti yhdistymisestä toimivan vesihuoltolaitoksen kanssa”, on käytetty ELY-keskuksissa. (Sierla 2012.) Tämän takia kyselyssä tiedusteltiin onko kyseistä ehtoa käyttämällä voitu estää uusien vesiosuuskuntien syntyminen, onko ehdon toteuttaminen aiheuttanut ongelmia ja miten tavoite määrääkaisuudesta nähdään vesihuoltokentällä.

3.5.2 Uusien osuuskuntien perustaminen ja tukeminen

Suurimassa osassa ELY-keskuksia uusia vesihuoltoavustuksin tuettavia vesiosuuskuntia on perustettu vain muutamia, ja nekin perustelluista syistä tarkan harkinnan jälkeen. Pääasiallisesti kyseessä on ollut tarpeellinen hanke, jonka toteuttajaksi ei ole yrityksestä huolimatta saatu toimivaa vesihuoltolaitosta. Lähes kaikki ELY-keskukset toteavatkin, etteivät toivoisi toimialueelleen perustettavan enää uusia vesihuoltolaitoksia, joten tuki halutaan kohdentaa toiminnassa oleville vesihuoltolaitoksille. Uusia, valtion varoista tuettuja, vesiosuuskuntia on perustettu määrällisesti eniten Uudellamaalla sekä Kaakkois-Suomessa, sillä olemassa olevat vesihuoltolaitokset eivät ole olleet halukkaita laajentamaan verkostojaan. Väestönkasvu aiheuttaa kummallakin alueella paineita verkostojen laajentamiselle (MMM 2012). Lisäksi Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalle on perustettu useita jätevesien viemäröinnistä huolehtivia osuuskuntia. Näiden osuuskuntien on kuitenkin tarkoitus liittää toiminnassa oleviin vesihuoltolaitoksiin myöhemmän ajankohtana.

Lähes kaikissa ELY-keskuksissa uusien vesiosuuskuntien perustamista on pyritty välttämään tuomalla esille jo vesihuoltoavustusten hakuvaiheessa hakukriteeri olemassa olevien vesihuoltolaitosten ensisijaisesta tukemisesta. Näin on toimittu esimerkiksi Hämeessä, Pohjois-Savossa, Keski-Suomessa, Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Pirkanmaalla. Etelä-Savossa ELY-keskuksella on periaate, että valtion vesihuoltoavustuksen osuutta voidaan hieman lisätä (5 %), jos siten saadaan hankkeen toteuttajaksi olemassa oleva vesihuoltolaitos.

Kyselyssä pyydettiin arvioimaan, aiotaanko alueelle vielä perustaa uusia vesiosuuskuntia. Vastausten

perusteella ELY-keskukset jakaantuivat kahteen ryhmään, joista toisessa vesiosuuskuntia on edelleen suunnitteilla ja toisessa puolestaan niiden perustaminen on epätodennäköistä. Lähes kaikki ELY-keskukset olivat kuitenkin sitä mieltä, että uusien vesiosuuskuntien perustamista tulisi välttää, osalla alueista tämä tavoite kuitenkin todettiin mahdottomaksi. Uudellamaalla, Etelä-Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa, Kaakkois-Suomessa ja Kainuussa uusia vesiosuuskuntia on parhaillaan suunnitteilla. Tämä johtuu pääosin siitä syystä, että olemassa olevat vesiosuuskunnat ja kuntien vesihuoltolaitokset eivät ole halukkaita laajentamaan verkostojaan, vaikka niitä siihen kannustettaisiinkin. Pohjois-Savossa, Keski-Suomessa, Hämeessä, Lapissa ja Pirkanmaalla uusia vesiosuuskuntia ei ole enää suunnitteilla. Pohjois-Savossa ja Keski-Suomessa verkostoja on jo niin paljon, ja tulevat laajennukset voidaan toteuttaa olemassa olevien vesihuoltolaitosten toimesta.

3.5.3 Yhdistymissopimukset

Sitovia yhdistymissopimuksia on tähän mennessä käytetty ainoastaan Pohjois-Pohjanmaalla, jossa ne ovat edellytyksenä vesihuoltoavustukselle, jos hakijana uusi vesihuoltolaitos. Yhdistymissopimus tehdään kirjallisena ja verkosto-omaisuuden siirto ajoitetaan tavallisesti vähintään kymmenen vuoden päähän. Eräässä tapauksessa osuuskunnan verkosto-omaisuus siirtyi vastaanottavalle vesihuoltolaitokselle vastikkeetta määrääjän kuluttua ja ilman liittymismaksujen palauttamista osuuskunnan jäsenille. Toisessa tapauksessa osuuskunnan runkoverkosto luovutetaan vastaanottavalle vesihuoltolaitokselle kun verkosto on vapaa lainapääomasta ja muista velvoitteista. Molemmissa esimerkkitapauksissa mahdolliset vero-seuraamukset jätetään luovuttavan vesiosuuskunnan vastuulle. Pohjois-Pohjanmaalla verkoston ja liiketoiminnan siirtämisen jälkeen osa osuuskunnista on jäänyt toimimaan huolto-osuuskuntina, jotka huoltavat esimerkiksi entisen toiminta-alueensa kiinteistöpumppaamoita, sillä kunnalliset vesihuoltolaitokset eivät yleensä halua niitä vastuulleen.

Muutama ELY-keskus on muulla tavalla pyrkinyt vaikuttamaan uusien vesiosuuskuntien yhdistymiseen toiseen vesihuoltolaitokseen. Varsinais-Suomessa sitovia yhdistymissopimuksia ei ole käytetty, mutta vesihuoltoavustuksin tuettuja uusia vesiosuuskuntia on kehoitettu kirjeitse yhdistymään myöhemmin toiseen vesihuoltolaitokseen. Tällä menettelyllä on saatu ve-

sihuoltolaitoksia sopimaan yhdistymisestä. Hämeessä ja Pohjois-Karjalassa on avustuksista päätettäessä huomioitu mahdollisuudet tulevaan yhdistymiseen, sillä tuetut uudet vesiosuuskunnat ovat jo alustavasti keskustelleet yhdistymisestä kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin, vaikka sitovia sopimuksia ei olekaan tehty. Myös Pirkanmaalla vesihuoltoavustuksen ehdoissa on muutamissa tapauksissa edellytetty myöhempää sulautumista toiseen vesiosuuskuntaan, mutta Pohjois-Pohjanmaalla käytettyjen sopimusten kaltaisia sopimuksia ei Pirkanmaalla ole tehty. Alueella on parhaillaan käynnissä ainakin kaksi sulautumista, jotka perustuvat avustusehtoihin.

Sopimusten ja niihin liittyvien muiden keinojen käyttäminen on siis ollut melko vähäistä niillä alueilla, joilla uusia vesiosuuskuntia on viime vuosina perustettu. Monessa ELY-keskuksessa sitovia sopimuksia ei ole haluttu ottaa käyttöön sen vuoksi, että sopimusten syntyminen eri tahojen välillä on koettu vaikeaksi. Jos sitovia sopimuksia olisi vaadittu, olisivat tarpeelliset vesihuoltohankkeet voineet jäädä toteutumatta. Näin todetaan esimerkiksi Kainuun ELY-keskuksesta. Toisaalta osa ELY-keskuksista ei ole kokenut sitovien sopimusten tekemistä tarpeellisenä, vaikka osa uusista vesiosuuskunnista on selkeästi perustettu rakentamisvaiheen toimijoiksi. Pohjois-Savon ELY-keskuksesta todetaan, että pitkällä tähtäimellä vesihuollon määräaikaisten toimijoiden tukeminen ei ole tarkoituksenmukaista, vaan tuki olisi parempi kohdistaa suoraan toimimaan jäävälle vesihuoltolaitokselle. Pohjois-Karjalan sekä Pohjois-Savon ELY-keskukset sekä Pellervo-seura ovat tuoneet esiin myös yhdistymissopimusten vaikutuksen verotukseen, sillä liiketoiminnan on määrittelyn mukaan oltava pysyvää. Verottaja voi siis evätä vesiosuuskunnalta oikeuden arvonlisäverojen palautukseen, mikäli se on sopinut sitovasti liiketoimintansa luovuttamisesta toiselle toimijalle tietyn määräajan jälkeen. Tämä seikka tulisi selvittää, ennen kuin yhdistymissopimuksia otetaan laajempaan käyttöön.

4 Nykytilanne

4.1 Kuntaliiton kyselytutkimus vuodelta 2007

Kuntaliitto on tehnyt vuonna 2007 kyselytutkimuksen kunnille niiden omien vesihuoltolaitosten ja vesiosuuskuntien yhteistyöstä, sen tulevaisuuden näkymistä sekä kuntien tuesta vesiosuuskunnille. Tutkimukseen vastanneista kunnista suurin osa teki jonkinlaista yhteistyötä vesiosuuskuntien kanssa tai tuki niiden toimintaa. Perustamis- ja investointivaiheissa useat kunnat ovat tukeneet osuuskuntia rahallisesti, muita tuen muotoja ovat yleinen vesihuoltoalan neuvonta, verkostojen suunnittelu tai suunnittelun hankinta, osuuskuntien perustamiseen liittyvä hallinnollinen apu, rakennushankkeiden urakkakilpailuiden järjestäminen, rakentamisen valvonta sekä osuuskunnan laitteiden huolto ja materiaalin hankinta. Kunnan lisäksi vesiosuuskunnat ovat voineet saada tukea, erityisesti perustamisvaiheessa, valtiolta sekä EU:lta. (Mynttinen & Taipale 2007.)

Tavanomaisin yhteistyömuoto kunnallisen vesihuoltolaitoksen ja vesiosuuskunnan välillä on talousveden myyminen vesiosuuskunnalle ja jäteveden vastaanottaminen vesiosuuskunnalta. Lähes puolet kyselyyn vastanneista kunnista myy talousvettä vesiosuuskunnille, joissakin kunnissa vesihuoltolaitos myy jopa puolet tuottamastaan vedestä vesiosuuskunnille. Kunnat voivat myydä talousvettä osuuskunnille tukkuhintaan, eli asiakastaksoja halvemmalla hinnalla. Tämä voidaan katsoa yhdeksi tuen muodoksi. Noin puolet vettä myyvistä kuntien laitoksista antaa siitä osuuskunnille alennusta, keskimääräisen alennusprosentin ollessa 32 %. (Mynttinen & Taipale 2007.)

Tulevaisuudessa vesiosuuskuntien yhteistyötärpeen odotetaan kasvavan ja muuttuvan entistä laajalaisemmaksi. Kyselyyn vastanneista kunnista lähes puolet uskoo, että vesiosuuskunnat tulevat tulevaisuudessa hankkimaan huolto- ja kunnossapitopalveluita kunnallisilta vesihuoltolaitoksilta. Tällä hetkellä ainoastaan yhdeksässä kyselyyn vastanneessa kunnassa näitä palveluja tarjotaan vesiosuuskunnille. Samoin kunnissa oletetaan, että osuuskuntien liittymishalu kunnalliseen laitokseen kasvaa tulevaisuudessa. Tähän mennessä neljäsosassa kyselyyn vastanneista kuntia osuuskuntien verkostoja on siirretty kunnallisen vesihuoltolaitoksen omistukseen. Kyselyssä tutkittiin myös kuntien suhtautumista osuuskuntien siir-

tämiseen kunnan hallintaan. Lähes puolet kunnista ei ollut vielä muodostanut mielipidettä asiasta, neljäsosa ilmoitti suhtautuvansa yhdistymiseen myönteisesti ja viidesosa kielteisesti. (Mynttinen & Taipale 2007.)

4.2 Sopimuspohjainen tai vapaamuotoinen yhteistyö

Vesiosuuskuntien ja -yhtymien välisestä yhteistyöstä ei ole aiemmin tehty valtakunnallista tutkimusta, joten tietoja on kerätty tässä tutkimuksessa tapauskohtaisesti esimerkiksi Pirkanmaan kunnista ja ELY-keskuksesta. Lisäksi yhteistyötilannetta tunnetaan vesiosuuskuntien etu- ja palvelujärjestöissä, joita perustettiin vuonna 2009 kaksi; Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry (SVOSK) ja Suomen vesiosuuskuntien liitto ry (SVOK). Niiden yhtenä tärkeimmistä tavoitteista on osuuskuntien välisen yhteistyön kehittäminen ja edistäminen. Sekä ELY-keskukset että SVOSK toivat tutkimuksen aikana esille, että useassa kunnassa keskustellaan vesiosuuskuntien asemasta ja siitä kuinka niiden toimintaa voitaisiin kehittää. Useassa kunnassa onkin alkanut tai juuri lähdössä käyntiin hanke vesiosuuskuntien yhteistyö- ja yhdistymismahdollisuuksien selvittämiseksi.

SVOSK:n mukaan vesiosuuskuntien keskinäisessä sekä kuntien vesiosuuskuntien välisessä yhteistyössä on suuria alueellisia eroja. Pisimmällä vesiosuuskuntien keskinäinen yhteistyö on Keski-Suomessa, jossa vesiosuuskunnat hankkivat keskenään esimerkiksi huoltopalveluita. Kouvolassa vesiosuuskunnat ovat perustaneet Kouvolan vesiosuuskunnat ry:n, jonka tavoitteena on kehittää Kouvolan vesiosuuskuntien yhteistyötä ja toimia niiden edunvalvojana. (Arvonen 2012.) ELY-keskusten vastauksista voidaan todeta, että yhteistyö ja sen laajuus vaihtelee suuresti, mutta pääasiassa se on melko vähäistä, jos talousveden myyntiä ja jäteveden vastaanottamista ei oteta huomioon. Sopimukset talousveden myynnistä ja jäteveden vastaanottamisesta vaihtelevat, sillä joillakin alueilla myyjät esimerkiksi myöntävät tukkualennuksia, toisaalla taas eivät. Vesihuolto-yhdyshenkilöiden mainitsemia heidän tiedossaan olevia yhteistyötapoja olivat pienimuotoisesti toimivat pumppaamojen huoltoringit, kuntien ja vesiosuuskuntien sopimukset pumppaamoiden huoltamisesta, kunnan tarjoama päivystyspalvelu sekä mahdollisuus ostopalveluiden hankki-

miseen kunnalta. Pohjois-Savossa ja Pirkanmaalla toimii vesi-isännöintipalveluita tarjoavia yrityksiä, jotka voivat ottaa hoidettavakseen esimerkiksi osuuskunnan taloudenpidon tai rakentamisen valvonnan.

Pirkanmaalla SVOSK on yrittänyt aktivoida jäseniään erilaisilla keskustelu- ja koulutustilaisuuksilla, joissa on yleensä käyty läpi jotakin vesihuoltolaitoksen toimintaan liittyvää asiaa ja lisäksi keskusteltu vapaasti vesiosuuskuntien asioista. Nämä tilaisuudet ovat hyviä yhteistyöverkostojen luomiseen sekä vesiosuuskuntien vastuuhenkilöiden kouluttamiseen. Tilaisuudet eivät kuitenkaan ole poikineet tähän mennessä syvempää yhteistyötä Pirkanmaan osuuskuntien kesken. (Arvonen 2012.) Valtakunnallisesti SVOSK:n tavoitteena on järjestää vesiosuuskuntien jäsenille erilaisia koulutustilaisuuksia, jotta tietämys vesihuollosta paranisi entisestään. Lisäksi se kannustaa samalla seudulla toimivia osuuskuntia tiiviimpään yhteydenpitoon sekä järjestämään osuuskuntien edustajien välisiä tapaamisia, joissa voidaan keskustella ajankohtaisista asioista. (Akkanen & Karjalainen 2011, Arvonen & Virtanen 2010.) Merkittävä SVOSK:n järjestämä tilaisuus vesiosuuskuntien jäsenille ovat Vesiosuuskuntapäivät, joita on järjestetty vuosittain vuodesta 2010 alkaen. Vesiosuuskuntapäivillä on tähän mennessä järjestetty työpajoja, yhteistyökumppaneiden näyttelyjä sekä koulutuksia.

4.3 Vesiosuuskuntien yhdistyminen toisiinsa tai kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin

Lähes kaikkien ELY-keskusten edustajat kertoivat alueellaan tapahtuneen ainakin yhden vesiosuuskunnan yhdistymisen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen ja parhaillaan muutamissa kunnissa on yhdistymishankkeita vireillä. Koko Suomessa yhdistymisten määrä on kuitenkin ainoastaan korkeintaan kymmeniä. Vesiosuuskuntien yhdistymisiä kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin on tapahtunut esimerkiksi Petäjävedellä, Simossa, Parikkalassa, Kontiolahdella, Valtimolla sekä Juvassa. Vesiosuuskuntien välisiä sulautumisia ei ELY-keskuksille tehdyn kyselyn perusteella ole tapahtunut yhtä monta, kuin yhdistymisiä kuntien vesihuoltolaitoksiin. Tosin kaikki sulautumiset, varsinkaan pienten vesiosuuskuntien väliset, eivät välttämättä ole tulleet viranomaisten tietoon. Sulautumisia on tapahtunut ainakin Pohjois-Savon alueella, Muuramessa

sekä Pohjois-Karjalassa, jossa Joensuussa seitsemän vesiosuuskuntaa sulautui yhdeksi. Tapahtuneiden sulautumisten lisäksi hankkeita on parasta aikaa vireillä eri puolilla maata. Pohjois-Savossa ja Pirkanmaalla kannustin sulautumiseen on ollut viemäriverkoston rakentaminen ainoastaan talousveden jakelua harjoittavien vesiosuuskuntien toiminta-alueille, sillä osuuskuntien kiinnostus sulautumiseen on herännyt viemäriverkostoa suunniteltaessa tai rakennettaessa.

Vesiosuuskunnat ovat esittäneet laajasti toiveita yhdistymisestä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen, mutta tähän mennessä kunnat ja kunnalliset vesihuoltolaitokset ovat suuressa osassa maata vastustaneet vesiosuuskuntien ehdotusta. Kaikilla alueilla suurin osa kunnista vastusti osuuskuntien yhdistämistä niiden vesihuoltolaitoksiin, sillä kunnat eivät pääosin halua eikä niiden resurssien katsota riittävän toimintaan haja-asutusalueiden vesihuollossa. Yleisesti ottaen vesihuoltolaitosten yhdistämistä vastustavat jyrkimmin suuret kunnat. Toisaalta lähes kaikilla alueilla on kuntia, jotka suhtautuvat suopeasti vesiosuuskuntien toiveisiin niiden yhdistämisestä kuntien vesihuoltolaitoksiin. Suopeasti suhtautuvien kuntien määrän katsottiin olevan nousussa ja ELY-keskuksista todettiin, että useissa kunnissa on käynnissä hankkeita tai selvityksiä, joissa tutkitaan mahdollisuuksia sulauttaa osuuskuntia toisiinsa tai yhdistää ne osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta.

Useasta ELY-keskuksesta todettiin ajan olevan nyt kypsä vesihuoltolaitosten yhdistämiselle, osittain siksi, että suuressa osassa vesiosuuskuntia on siirrytty rakentamisvaiheesta ylläpitovaiheeseen. Vesiosuuskuntien puolelta vaihtoehtojen etsimiseen suuremman yksikkökoon muodostamiseksi ajaa useissa tapauksissa vastuuhenkilöiksi halukkaiden loppuminen ja toisaalta toiminnan vaativuus. Jo nyt ammattimaisesti toimivat tai laajaa yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa tekevät vesiosuuskunnat tulevat todennäköisesti jatkossakin toimimaan itsenäisesti. Koska kunnatkin ovat alkaneet suhtautua suopeammin osuuskuntien yhdistämiseen niiden vesihuoltolaitoksiin ja useita selvityshankkeita on parhaillaan käynnissä, yhdistymisten määrä tulee todennäköisesti tulevaisuudessa kasvamaan. Myös jo sopimuksen verkoston luovuttamisesta toiselle vesihuoltolaitokselle määräajan jälkeen tehneiden vesiosuuskuntien yhdistyminen lisää toteutuneiden yhdistymisten määrää tulevaisuudessa. ELY-keskuksista todetaan, että merkittävimmäksi seikaksi yhdistymis- ja sulautumisneuvottelujen kannalta tulevat nousemaan taloudelliset asiat, sekä kuntien että vesiosuuskuntien kannalta.

4.4 Eripuolella Suomea on käynnissä selvityksiä kuntien ja vesiosuuskuntien yhteistyön kehittämiseksi

Vesiosuuskuntien yhteistyön kehittämiseen tähtäviä hankkeita on tällä hetkellä käynnissä ainakin Hausjärvellä, Mikkeliissä, Siilinjärvellä, Kuopiossa ja Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalassa on käynnissä koko maakunnan laajuinen hanke, joka tähtää pääasiassa vesiosuuskuntien vastuuhenkilöiden kouluttamiseen ja yhteistyön kehittämiseen. Mikkeliissä, Hausjärvellä ja Siilinjärvellä puolestaan hankkeet ovat kunnan tai alueellisen ELY-keskuksen organisoimia ja niiden tavoitteena on löytää sopivat vaihtoehdot vesiosuuskuntien toimintaan tulevaisuudessa kyseisen kunnan alueella. Kuopiossa ollaan parhaillaan päivittämässä vesihuollon kehittämissuunnitelmaa, johon on tarkoitettu linjata tavoitteeksi vesiosuuskuntien määrän huomattava vähentäminen sulautumisten kautta, joita kaupungissa aiotaan alkaa toteuttaa.

Hausjärvellä on tähän mennessä valmistunut väliraportti esiselvityksestä, jossa on tutkittu mahdollisuuksia kehittää kunnan vesihuoltolaitosten yhteistyötä vesiosuuskuntien itsenäisen toiminnan turvaamiseksi, vähentää toimivien vesihuoltolaitosten määrää sekä säilyttää kunnassa riittävä vesihuolto-osaaminen. Selvitys on tehty Hausjärven kunnan, Hämeen ELY-keskuksen ja Hämeen liiton yhteistyönä. Esiselvitys perustuu Hausjärven vesiosuuskunnille tehtyyn kyselyyn ja niiden edustajille järjestettyyn iltatilaisuuteen sekä vaihtoehtoisten toimintamallien tutkimiseen. Vesiosuuskuntia tai -yhtymiä Hausjärvellä on 17, joiden liittyjämäärät ovat välillä 3-113. Vesiosuuskunnat toivat esille halun siirtää vesihuoltotoimintansa osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta, lisäksi esille tuli tarve järjestää vesiosuuskuntien yhteisiä huolto- ja päivystyspalveluita. Esiselvitystyön perusteella Hausjärvellä nimettiin jatkoselvitystyön aiheiksi vesiosuuskuntien yhdistämismahdollisuudet kunnan vesihuoltolaitokseen, nykyisin olemassa olevien suurimpien vesiosuuskuntien mahdollisuudet kehittää palveluitaan ja tarjota niitä pienemmille vesiosuuskunnille sekä vesiosuuskuntien yhteistyön lisääminen tarjoamalla esimerkiksi erilaisia koulutustilaisuuksia. Jatkoselvitystyön aloittamisen valmistelu on parhaillaan Hausjärven kunnan toimielinten käsittelyssä. Jatkoselvityksen perusteella on tarkoitus päättää kunnan haja-asutusalueiden vesihuollon strategisista muutoksista. (Hausjärven kunta 2012.)

Pohjois-Karjalassa on vuoden 2012 alussa käynnistetty Putkeen menee! –hanke, jonka toteuttavat yhteistyössä Pohjois-Karjalan ELY-keskus sekä Maaveplan Oy, joka vastaa hankkeen käytännön toteutuksesta. Hankkeen tavoitteena on kehittää alueen vesiosuuskuntien toimintaa ja hallintoa investoinneissa, ylläpitotoimissa, taloudenhallinnassa sekä sähköisten tietojärjestelmien hyödyntämisessä. Samalla aiotaan tehdä käyttökokeuskysely, jonka avulla kartoitetaan verkostojen toimivuusongelmia. Vesiosuuskuntien yhteistyön edistäminen kunnallisten vesihuoltolaitosten kanssa sekä kannustaminen vesiosuuskuntien väliseen sulautumiseen suuremman laitoksen sekä ammattimaisemman ja samalla taloudellisemman toiminnan saavuttamiseksi ovat hankkeen tärkeitä päämääriä. Tavoitteet on tarkoitus saavuttaa antamalla neuvontaa, järjestämällä infotilaisuuksia, seminaareja ja koulutuksia sekä järjestämällä opintomatkan esimerkillisesti toimiviin vesiosuuskuntiin. (Putkeen menee! –hanke 2012.)

Maaningan, Nilsiän ja Siilinjärven yhteisen vesihuollon kehittämissuunnitelman päivittämisen yhteydessä tehtiin sen liitteeksi selvitys alueen vesihuoltolaitosten yhteistyöstä. Päähuomio liiteselvityksessä kohdistui vesiosuuskuntien tilanteeseen, joita Maaningalla toimii viisi, Nilsiällä 17 ja Siilinjärvellä 16. Vesiosuuskunnille lähetettiin kyselylomake, johon annettujen vastausten perusteella suurin osa vesiosuuskunnista kokee toimintansa hyvänä ja osaamisensa riittävänä, eikä suuria ongelmia toiminnassa tunnistettu. Vastausten perusteella vesiosuuskuntien toiminnan suurimmiksi haasteiksi tunnistettiin ammattihenkilöstön saatavuus, erityistilanteisiin varautuminen sekä talkootyöhön perustuvan toiminnan jatkuvuus. Johtopäätöksenä todetaankin, että vesiosuuskuntien yhdistämiseen on alueella selkeää tarvetta. (Pöyry 2011.)

Tämän liiteselvityksen pohjalta tehtiin jatkotutkimuksena Siilinjärven kunnan toimeksiantona opinäytetyö, jossa selvitettiin tarkemmin Siilinjärvellä toimivien vesiosuuskuntien tilannetta ja niiden tulevaisuudennäkymiä. Tehdyissä haastatteluissa ilmeni, että 10 vesiosuuskuntaa haastatelluista 14 kannattaa jollakin aikavälillä yhdistymistä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen ja toisaalta taas 10 vastustaa jyrkästi osuuskuntien välisiä sulautumisia, lähinnä taloudellisen tilanteen eroavaisuuden vuoksi. Tutkimuksen perusteella paras vaihtoehto Siilinjärvellä on kehittää osuuskuntien välistä yhteistyötä, sillä kunnan resurssit eivät riitä vastaanottamaan vesiosuuskuntien verkostoja ja liiketoimintaa. Kunta haluaa tukea osuuskuntien välistä yhteistyötä, jonka lisäksi se aikoo

muuttaa taksarakennettaan siten, että osuuskuntien taloudellisesti kestävä toiminta on mahdollista myös tulevaisuudessa. (Koskela 2012.) Vaikka opinnäytetyön perusteella Siilinjärven vesiosuuskunnat pääosin vastustivatkin yhdistymistä, haluavat kunta ja Pohjois-Savon ELY-keskus käynnistää fuusioimishankkeen, jossa osa osuuskunnista liitettäisiin osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta ja osa muodostaisi suurempia yksiköitä sulautumisten kautta. Hankkeen ensimmäisen vaiheen on tarkoitus alkaa syksyllä 2012, kun erään osuuskunnan yhdistymistä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen aletaan valmistella. (Siekinen 2012.)

4.5 Vesiosuuskuntien toiminnan kehittämiseksi on laadittu Vesiosuuskuntien laatukäsikirja

Keski-Suomen ympäristökeskuksessa on laadittu vuonna 2009 vesiosuuskuntien laatukäsikirja, jonka tarkoituksena on parantaa vesiosuuskuntien toiminnan laatua sekä varmistaa vesiosuuskuntia koskevien lakien, asetusten ja viranomaismääräysten noudattaminen. Käsikirja toimii työkaluna vesiosuuskunnan toimintojen kehittämisessä sekä toiminnan ylläpidossa. Paremmen huoltovarmuuden saavuttamiseksi ja kannattavan toiminnan aikaansaamiseksi laatukäsikirja ohjaa osuuskuntia verkostoitumaan muiden osuuskuntien ja sidosryhmien kanssa. Laadittu laatujärjestelmä täyttää ISO 9001:2000 –laadunhallintajärjestelmän vaatimukset (Raudasoja 2009.)

Laatujärjestelmää alettiin kehittää Keski-Suomessa toimivien keskinäistä yhteistyötä tekevien vesiosuuskuntien aloitteesta. Laatukäsikirjan mahdollisimman hyvän käytettävyyden saavuttamiseksi se onkin laadittu tiiviissä yhteistyössä näiden osuuskuntien kanssa. Laatukäsikirjaan on koottu menetelmien ja työohjeiden lisäksi sen hyödyntämisessä tarvittavia lomakkeita sekä mallipohjia, joita kukin osuuskunta voi muokata oman toimintansa ja tarpeidensa mukaisesti. (Raudasoja 2009.) Laatujärjestelmän tarpeellisuudesta huolimatta laadittua laatukäsikirjaa ei ole vielä otettu laajaan käyttöön, mikä johtuu pääosin sen vaikeasti käytettävästä muodosta. Laatukäsikirjaa on ollut suunnitelmissa päivittää siten, että esimerkiksi lomakkeet saisi sen kautta helpommin käytettävässä taulukkolaskentamuodossa. (Vuorenmaa 2012.)

5 Sopimuspohjainen toiminta

5.1 Sopimuspohjaisen yhteistyön muodot

Sopimuspohjainen toiminta on jo nykyään yleinen vesiosuuskuntien toimintamalli, joten useilla osuuskunnilla on kokemusta sen toimivuudesta. Sopimuspohjaiseen yhteistyön edut voidaan saavuttaa niin kahden vesiosuuskunnan, kunnallisen vesihuoltolaitoksen ja vesiosuuskunnan kuin yksityisen yrityksen ja vesiosuuskunnan välisessä yhteistyössä. Tavallisesti osuuskunta ostaa talousvettä kunnalta ja hoitaa ainoastaan jakelun tai toimittaa verkostonsa alueella syntyvän jäteveden kunnalliselle jätevedenpuhdistamolle, mutta myös laajemmasta yhteistyöstä voidaan sopia sopimuspohjaisesti. Sopimukset ovat yleensä kahdenkeskisiä, joten niiden sisältö vaihtelee. Mikäli tällä mallilla jatketaan, etuna on se, että organisaatiojärjestelyihin ei ole tarvetta. (Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.) Koska organisaatiomuotoa ei tarvitse vaihtaa eikä omaisuutta siirtää toisen tahon hallintaan, vältetään sopimuspohjaisessa yhteistyön kehittämisessä myös esimerkiksi veroseuraamuksilta.

Sopimuspohjaisen yhteistyön haittoina puolestaan ovat toiminnan hajanaisuus, kokonaisuuden hallinnan puute sekä päällekkäiset toiminnot. Esimerkiksi osuuskunnan hallinto syö edelleen resursseja, vaikka palveluita hankittaisiinkin ulkopuolelta. Lisäksi yksikököön pysyessä pienenä vesihuollon kokonaisuuden kehittäminen on vaikeaa. Pieni yksikkökokoo aiheuttaa sen, että asiantuntemus keskittyy suurempiin yksiköihin ja myöskään kehitystyöhön ei ole aikaa tai varaa. Yhteistyön lisääntyessä sopimukset saattavat ketjuuntua, minkä seurauksena talousvesi tai muu palvelu saattaa kulkea ennen varsinaista kohdettaan usean eri organisaation kautta. (Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.)

Vesihuoltolaitokset voivat tehdä sopimuspohjaisia yhteistyötä yksityisen sektorin palveluntarjoajien kanssa. Sopimuksia voidaan tehdä huoltosopimuksista aina kokonaisvaltaiseen operointiin ja laitosten yksityiseen omistamiseen asti. Esimerkkejä erilaisista sopimuksista ovat palvelusopimus, management-sopimus, vuokrasopimus sekä toimilupasopimus. Näistä palvelusopimus on jo nykyään käytössä useilla kunnallisilla laitoksilla. Siinä vastuu vesihuoltopalveluista säilyy tilaajalla, ainoastaan tiettyjä palveluja hankitaan muilta palveluntarjoajilta. Sopimuksia voidaan tehdä

esimerkiksi investointiprojekteista, vesimittareiden luvusta, kunnossapidosta sekä laskutuksesta. Management-sopimuksessa puolestaan tilaaja maksaa ulkopuolisella kiinteää palkkiota vesihuoltojärjestelmän operoinnin ja kunnossapidon hoitamisesta. Tässä mallissa suuremmat kuluerät on edelleen hyväksyttävä tilaajalla. (Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.)

Palvelusopimus- sekä management-sopimusmallit sopisivat hyvin myös vesiosuuskunnissa hyödynnettäviksi. Vuokrasopimuksessa operaattoriyhtiö vuokraa laitoksen sen omistajalta ja vastaa laitoksen johtamisesta, operoinnista, kunnossapidosta sekä niihin liittyvistä asioista. Laitoksen omistaja päättää kuitenkin edelleen investoinneista. Toimilupasopimuksessa operaattorilla on samat velvollisuudet kuin vuokrasopimuksessa, mutta myös investointivastuu on operaattorilla. Tilaaja ainoastaan valvoo operaattorin toimintaa. Mitä syvempi on operaattorin vastuu laitoksen toiminnasta, sitä pidempiä sopimukset ovat. Toimilupasopimuksessa sopimuksen pituus voi olla jopa 30 vuotta. (Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.)

5.2 Keski-Suomessa toimii vesiosuuskuntia varten perustettu huoltopalveluyritys

Keski-Suomessa kolme alueella toimivien vesiosuuskuntien aktiivia on perustanut vesiosuuskunnille huoltopalveluita tarjoavan VOK Huoltopalvelut Oy:n, jonka tarkoituksena on tarjota alueen vesiosuuskunnille kohtuuhintaisia huolto- ja kunnossapitopalveluita. Yritystä on kehitetty hiljalleen ja työ jatkuu edelleen. Tavoitteena ei ole tuottaa voittoa, vaan vesiosuuskunnille edullisia huoltopalveluita ja samalla edistää vesiosuuskuntien ammattimaisuutta. Yrityksen perustajat haluavat luoda toimintamallin huoltotöiden hoitamisesta alueellisesti yhteistyössä. Huoltopalveluiden paikallisuuden avulla voidaan tarjota töitä maaseutualueiden asukkaille. Tärkeintä palveluiden kehittämisessä on ollut, että mukana olevat henkilöt ja vesiosuuskunnat ovat olleet hyvässä yhteishengessä.

Tällä hetkellä noin 20 alueen vesiosuuskuntaa ostaa VOK Huoltopalveluilta palveluita tilausperiaatteella ja yrityksen toimintaan ollaan oltu tyytyväisiä. Yrityksen tavoitteena on vakiinnuttaa edelleen toimintaansa ja saada tehtyä vesiosuuskuntien kanssa pitempiä

kaisia huoltosopimuksia, jolloin yritystä voitaisiin kehittää entistä rohkeammin. Huoltosopimuskumppaneilta laskutettaisiin palvelusta perusmaksua, ja ainoastaan erikoistehtävistä laskutettaisiin erikseen. Tällä hetkellä toiveissa on saada ensimmäinen pitkä huoltosopimus alkamaan jo tämän vuoden puolella.

VOK Huoltopalveluiden palvelukonsepti koostuu hälytyksistä, määräaikaishuolloista sekä peruskorjauksista, joista hälytykset ovat vielä tällä hetkellä suurimmassa osassa. Pitkät huoltosopimukset mahdollistaisivat määräaikaishuoltojen laajemman hyödyntämisen, sillä vesiosuuskunnissa suunnitelmalliset huoltotoimenpiteet eivät vielä ole arkipäivää. Viat korjataan sitten, kun niitä ilmaantuu. Määräaikaishuollot pidentäisivät huomattavasti laitteiden käyttöikää, mikä taas pitkällä aikavälillä pienentää vesiosuuskunnan kustannuksia. Toiminnan vakiintuessa myös varaosavarastoa on tarkoitus laajentaa, tällöin vikaantuneen laitteen tilalle voitaisiin vaihtaa varastosta uusi, ja vanha peruskorjata hiljaisempana hetkenä. Kustannuksista pystytään säästämään korjaamalla vikaantuneita laitteita sen sijaan, että ostettaisiin uusia. Tulevaisuuden visioissa toiminta tulee perustumaan pitkälti sähköisiin järjestelmiin ja rekistereihin. Tällä hetkellä huoltopalvelulla on käytössään sähköiset verkostokartat. Tulevaisuudessa käyttöön halutaan ottaa laajemmat tiedonhallintajärjestelmät, joihin saadaan tietyissä pisteissä olevissa laitteista ja niiden tyypeistä. Tällöin huoltomatkalle lähdettäessä osattaisiin ottaa heti varastolta mukaan oikeat varaosat ja aikaa säästyy.

Huoltopalveluyritys on herättänyt kiinnostusta ympäri Suomen. Esimerkiksi Pohjois-Karjalasta ja Pirkanmaalta ollaan tulossa tutustumaan yritykseen ja sen toimintaan. Yrityksen perustajat toivovat, että heidän palvelukonseptistaan olisi hyötyä myös muualla ja että sitä kehitettäisiin edelleen omia tarpeita vastaavaksi. Ilman hyvää yhteistyötä osuuskuntien välillä huoltopalveluja on kuitenkin vaikea kehittää. Huoltopalveluyrityksen lisäksi toinen esimerkki alueen osuuskuntien hyvästä yhteistyöstä on alueen kuntien ja osuuskuntien yhteisen vedenottamon rakentaminen ja vedenottamoyhtiön perustaminen. Koska yhteistyö toimii nyt jo hyvin, pidetään todennäköisenä, että alueen vesiosuuskunnat sulautuvat yhdeksi myöhemmin tulevaisuudessa.

5.3 Vesi-isännöinti

Vesi-isännöinnin mallina voidaan pitää taloyhtiöiden isännöintiä, jossa taloyhtiön ulkopuolinen isännöitsijä vastaa taloyhtiön juoksevien asioiden hoitamisesta ja esimerkiksi sopimusten tekemisestä. Vesiosuuskuntien tapauksessa juoksevien asioiden hoitaminen voi tarkoittaa esimerkiksi asiakaspalvelua ja tiedottamista esimerkiksi poikkeustilanteista, kokousasiakirjojen valmistelua ja muita kokousjärjestelyjä, tilinpäätösten laatimista, rakentamisen valvontaa sekä esimerkiksi määräaikaishuolloista huolehtimista. Vesi-isännöinti voisi siis olla yksi tapa saada vesiosuuskuntien käyttöön ammattilaisia sekä talous- että vesihuoltoaloilta. Eri osuuskunnissa tarvitaan erilaisia isännöintipalveluja, joissakin kokonaisvaltaisempaa ja toisissa taas esimerkiksi ainoastaan hallinnollista isännöintiä. Isännöitsijä voisi hoitaa myös huoltopalveluiden tilaukset huoltopalveluita tarjoavalta organisaatiolta. Potentiaalisia isännöitsijöitä voisivat olla esimerkiksi tilitoimistot sekä suunnittelu- ja insinööritoimistot. (Akkanen & Karjalainen 2007, Arvonen 2012, Siekkinen 2012.)

Muuramessa toimiva Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunta toivoisi, että vesi-isännöintipalveluita olisi saatavana erityisesti hallinnollisiin asioihin. Jos isännöitsijä hoitaisi esimerkiksi kokousjärjestelyt, erilaiset ilmoitukset, määräaikaishuoltojen tilaamisen ja niiden ylös kirjaamisen sekä seuraisi osuuskunnan taloudellista tilanteesta ja rahojen riittävyyttä, jäisi hallitukselle enemmän aikaa ja voimavaroja varsinaiseen päätöksentekoon ja tehtyjen päätösten perusteluun. Yksi isännöitsijä pystyisi tarjoamiensa palveluiden laajuudesta riippuen hoitamaan useammankin vesiosuuskunnan asioita. Samalla seudulla toimivien osuuskuntien kannattaisikin yhdessä tiedustella esimerkiksi tilitoimistoilta olisiko niillä halua tarjota osuuskunnille tällaisia palveluita, jos useampi osuuskunta sitoutuisi hankkimaan niitä. Esimerkiksi Pohjois-Savossa tarve vesi-isännöinnille on synnyttänyt alueelle vesi-isännöintiyrityksiä, jotka vielä tällä hetkellä hoitavat osuuskuntien asioita sivutoimisesti (Siekkinen 2012). Seudulla toimii esimerkiksi rakennuttamiseen ja talousasioihin erikoistuneet vesi-isännöitsijät. Alalla on kuitenkin odotettavissa kasvua, kun entistä useampi osuuskunta ymmärtää isännöintipalveluiden mahdollisuudet.

5.4 Palveluntarjoajia kaivattaisiin lisää

Jos osuuskunta haluaa jatkaa toimintaansa itsenäisesti tai yhdistymismahdollisuuksia muihin tahoihin ei ole, ovat ulkopuolisilta ammattilaisilta ostettavat palvelut hyvä tapa parantaa toiminnan ammattimaisuutta. Suurimmassa osassa vesiosuuskuntia ammattilaisten palvelut joudutaan ostamaan organisaation ulkopuolella, sillä harvan osuuskunnan toiminnassa on mukana vesihuollon ammattilaisia. Sopimus pohjaisen toiminnan kehittymistä jarruttaa se, että yksityisiä vesihuoltopalveluita tarjoavia yrityksiä on tällä hetkellä hyvin vähän. Erityisesti verkostojen huoltopalveluita tarjoavia yrityksiä on vähän. Suurin osa vesihuolto-osaamisesta on keskittynyt kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin, jotka eivät aina pysty tarjoamaan palveluitaan vesiosuuskunnille, ainakaan kilpailukykyiseen hintaan. Talouspalvelujen suhteen tilanne on parempi, sillä jo nykyisin suurin osa osuuskunnista ostaa näitä palveluita tilitoimistoilta. Osuuskunnan jäädessä toimimaan itsenäisesti tulisi sen ottaa käyttöön myös jonkinlainen laatujärjestelmä ammattimaisuuden ja toimintavarmuuden parantamiseksi. Tulevaisuuden investointeihin varautuminen tulisi aloittaa itsenäisesti tulevaisuudessakin toimivissa vesiosuuskunnissa mahdollisimman pian, sillä tulevat saneerausinvestoinnit vaativat suuria taloudellisia panostuksia. Kun varautuminen aloitetaan ajoissa, sitä voidaan tehdä vähitellen, eikä jäsenille aiheudu kohtuuttomia kustannuksia lyhyessä ajassa. Tulevaisuuden investointeja varten kerättyjä varoja varten voidaan perustaa esimerkiksi rahastoja.

Jos huoltopalveluidentarjoajia ei ole saatavilla, tilanne voidaan ratkaista perustamalla osuuskuntien yhteinen itsenäisesti toimiva huoltopalveluyritys, kuten Keski-Suomessa on toimittu. Aktiivisten jäsenten sijasta yrityksen omistajana voivat olla siltä palveluita ostavat osuuskunnat (Arvonen 2012). Yritysmuotona voi olla esimerkiksi osuuskunta, jonka jäseninä olisivat siltä palveluita ostavat vesiosuuskunnat. Tällöin toiminnan organisointi on helppoa, sillä osuustoiminnan säännökset ja periaatteet ovat tuttuja jo ennestään vesiosuuskuntien jäsenille, lisäksi päätäntävalta olisi palveluita ostavien osuuskuntien käsissä. Perustettu huolto-osuuskunta voisi, asiakaspohjasta riippuen, ostaa palveluita kolmannelta osapuolelta tai palkata suoraan vesihuoltoalan ammattilaisia palvelukseensa. Jos vesiosuuskunnat itse omistavat huoltopalveluyrityksen, voidaan palveluita tarjota perustellusti yleishyödylliseltä pohjalta, ilman voitontavoittelua. Tällä tavoin hinnat

voidaan saada matalammiksi kuin vieraalta organisaatiolta palveluita ostettaessa.

Keski-Suomen huoltopalveluyritys ja sen palvelukonsepti toimii hyvänä esimerkkinä muillekin osuuskunnille omien huoltopalveluiden kannattavuudesta. Palveluiden kehittäminen kannattaa aloittaa vähitellen, jotta saadaan toiminnalle vakaa pohja ja pystytään määrittelemään millaisia palveluita on järkevää tarjota. Vaikka osuuskunnat eivät haluaisi perustaa omaa huoltoyritystä, kannattaa silti palveluita hankittaessa tehdä yhteistyötä, sillä laaja kiinnostunut asiakaspohja voi kannustaa alueen yrityksiä tarjoamaan myös vesiosuuskuntien tarvitsemia huolto- tai isännöintipalveluita. Oli palveluiden tarjoaja kuka tahansa, osuuskuntien sitoutuminen on tärkeää, jotta huoltopalveluita on ylipäättään järkevää tarjota.

Ammattimaisten huoltopalveluiden merkitys pitkällä tähtäimellä olisi hyvä ymmärtää kaikissa vesiosuuskunnissa. Säännölliset määräaikaishuollot pidentävät huomattavasti verkostojen ja laitteiden käyttöikää verrattuna tilanteeseen, jossa huoltotoimenpiteisiin ryhdytään vasta sitten kun todellisia ongelmia ilmaantuu. Pidentynyt käyttöikä tarkoittaa pitkällä tähtäimellä matalampia kustannuksia ja hyvin hoidettu verkosto puolestaan parantaa vesihuoltopalveluiden hygieenisyyttä ja turvallisuutta. Suuressa osassa vesiosuuskuntia verkostot ovat vielä niin uusia, että ongelmia ei ole vielä alkanut syntyä, eikä tarvetta säännölliselle huoltamiselle ole vielä sisäistetty.

Kokemuksia laajojen ja pitkäaikaisten huoltosopimusten hyödyistä ja toimivuudesta kaivattaisiin lisää, jotta vesiosuuskunnat uskaltaisivat tehdä vastaavanlaisia sopimuksia. Sopimuksia pitäisi olla tarjolla erityyppisiä, sillä osa osuuskunnista haluaa tehdä itse yksinkertaisemmat huoltotoimet ja hankkia ulkopuoliselta ainoastaan tietyt palvelut. Myös tällaisissa tapauksissa pitäisi kuitenkin pyrkiä tarpeeksi pitkäaikaisiin sopimuksiin, jotta huoltopalveluiden jatkuvuus voidaan turvata. Erilaisten sopimusten määrään tulisi kiinnittää huomiota, sillä suuri sopimuskumppaneiden määrä voi olla vaikeasti hallittavissa.

6 Vesihuoltolaitosten yhdistyminen

6.1 Yleistä yhdistymisprosesseista

Tässä raportissa käsitellään organisaatiomuodon muutoksesta aiheutuvia vaikutuksia vesiosuuskuntien toimintaan sekä esitellään yhdistymisprosesseista pääpiirteissään. Lisäksi mainitaan erilaisia huomioon otettavia seikkoja yhdistymisen aikana. Aihetta käsitellään tarkemmin vaihe vaiheelta Kuntaliiton vuonna 2013 julkaistavassa oppaassa ”Vesiosuuskunnat, kuntien vesihuoltolaitokset ja kunnat”, jonka tarkoituksena on luoda toimintamalleja vesihuoltolaitosten yhdistymiselle. Osuuskuntien toimintaa säätelevää osuuskuntalakia ollaan parhaillaan uudistamassa, mutta suuria muutoksia vesiosuuskuntien toimintaan tai niiden yhdistymiseen ei kuitenkaan ole tiedossa (Lehto 2012, Jauhiainen 2011).

Vesihuoltolaitosten yhdistymisellä tarkoitetaan joko vesiosuuskuntien välistä yhdistymistä tai kunnallisen vesihuoltolaitoksen ja vesiosuuskunnan välistä yhdistymistä. Vesiosuuskunnat ovat rekisteröityjä osuuskuntia, joten niiden toimintaa ja sen muutoksia säätelee osuuskuntalaki. Vesiosuuskuntien yhdistyessä toisiinsa organisaatiomuotoa voi säilyä osuuskunta tai sitä voidaan muuttaa esimerkiksi osakeyhtiöksi. Merkittävin ero näiden organisaatiomuotojen välillä on luopuminen osuuskunnan mies ja ääni –periaatteesta päättävällään siirtyessä eniten osakkeita omistaville. Osakeyhtiöllä on mahdollisuus tehdä suunnattu osakeanti esimerkiksi toiselle vesihuoltolaitokselle, jonka seurauksena osakkaaksi tullut vesihuoltolaitos voi osallistua osakeannin tehneen vesihuoltolaitoksen johonkin hankkeeseen tai toimintaan. Osuuskunnissa toinen vesihuoltolaitos voidaan saada toimintaan mukaan sopimuksien kautta. Vesiosuuskunnan yhdistyessä kunnalliseen laitokseen ei voida käyttää sulautumismenettelyä vaan yhdistyminen tapahtuu siirtämällä osuuskunnan omaisuus kunnalliselle vesihuoltolaitokselle ja sen jälkeen purkamalla vesiosuuskunta. (Heino ym. 2005, Osuuskuntalaki 2001.)

Hyvin usein yhdistymisen aikana toiselle vesihuoltolaitokselle luovutettavaan vesihuoltolaitoksen omaisuuteen kuuluu valtion tuella rakennettuja verkostoja ja muita rakenteita. Valtion avustuksella toteutetun omaisuuden luovuttamiseen sovelletaan valtionavustuslain 13 §:ää. Sen mukaan, jos omaisuuden käytötarkoitus on avustuspäätöksessä määritelty, omai-

suuden omistus- tai hallintaoikeutta ei saa luovuttaa ilman avustuksen myöntäjän suostumusta omaisuuden käyttöaikana toiselle osapuolelle. Omaisuuden luovuttaminen ennen säädetyn käyttöajan loppumista voisi siis olla syy vesihuoltoavustusten takaisinperinnälle. Vesihuoltoavustusten takaisinperintä olisi kuitenkin erittäin poikkeuksellista maa- ja metsätalousministeriön tavoitteena ollessa vesihuoltolaitosten yhdistäminen, lähtökohtana pitäisikin olla omaisuuden luovutuksen hyväksyminen ilman avustuksen takaisinperintää. Riittää, että varmistetaan säännösten ja tukipäätöksessä ilmoitettujen velvoitteiden siirtyminen uudelle omistajalle. Takaisinperintä olisi erittäin poikkeuksellinen toimi ja voisi lähinnä perustua tapaukseen jossa luovutuksen vastaanottaja ei täyttäisi vesihuollon tukilain 3 §:n mukaisia tukikelpoisuuden edellytyksiä. (MMM & YM 2009.)

6.2 Talousasiat nousevat usein kynnyskysymykseksi

6.2.1 Vesihuoltolaitoksen arvon määrittäminen

Yhdistettäessä osuuskuntaa kunnalliseen vesihuoltolaitokseen syntyy luovutushinnasta eli kauppahinnasta sopimusneuvotteluiden keskeinen kysymys, sillä tavallisesti osuuskunnan omaisuus, varat ja velat siirtyvät suoraan vastaanottavalle organisaatiolle. Tämän takia organisaatiomallia muutettaessa joudutaan pohtimaan vesihuoltolaitoksen taloutta sekä käyttöomaisuutta, sillä suurin osa vesihuoltolaitosten omaisuudesta eli varoista on sidottu verkostoihin ja niiden laitteisiin. Vesihuoltolaitoksen liiketoiminnan arvo perustuukin pitkälti sen käyttöomaisuuden arvostamiseen, sillä markkinoiden puuttuessa sen käypä hinta ei voi määräytyä kysynnän ja tarjonnan mukaan. Tämän takia verkostoihin tehdyt investoinnit, verkostojen kunto, tulevien investointien tarve ja verkostojen kapasiteetti tulee ottaa huomioon arvostusta ja sopimuksia tehtäessä. Käyttöomaisuuden teknisen arvon lisäksi voi olla tarpeellista määrittää myös osuuskunnan kaupallinen arvo eli tuottoarvo. (Heino ym. 2005, Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.)

Vesihuoltolaitoksen tai vesiosuuskunnan arvo voidaan määrittää erilaisin menettelyin. Vesihuoltolaitok-

sen taseessa näkyvä kirjanpitoarvo ei sellaisenaan kerro vesihuoltolaitoksen käyttöomaisuuden käypää arvoa, sillä se perustuu harkinnanvaraiseen poistomenettelyyn eikä huomioi esimerkiksi investointiavustuksilla rahoitettua osuutta. Valittu poistomenettely vaikuttaa merkittävästi omaisuuden jäännösarvoon tietyssä tarkasteluhetkenä. Vertailukelpoisempien tietojen saamiseksi vesihuoltolaitosten arvosta voidaan määrittää esimerkiksi vesihuoltolaitosten nykykäyttöarvot. Ensimmäisenä vaiheena määritetään rakenteille ja laitteille jälleenhankintahinta eli hinta tilanteessa, jossa mitoituskapasiteetiltaan vastaava laitos toteutettaisiin nykyaikaisia menetelmiä käyttäen nykyhintatassossa. Kun tästä hinnasta vähennetään nykyistä ikää vastaavat laskennalliset poistot, saadaan jälleenhankintahintainen jäännösarvo eli nykykäyttöarvo. Tällä menetelmällä saadaan eliminoitua investointitukien, erilaisten poistomenetelmien ja paikallisiin valintoihin perustuvien sovellusten vaikutus vesihuoltolaitoksen arvoon. (Kiuru & Rautiainen Oy 2012.) Menetelmässä voidaan huomioida eri aikoina rakennetut verkoston osat sekä tehdyt saneerausinvestoinnit. Tulevien investointien vaikutusta nykykäyttöarvoon tulee pohtia, sillä uusikin verkosto voi vaatia huomattavia investointeja, mikäli se on jäämässä kapasiteetiltaan liian pieneksi. Huonokuntoiset verkostonosat puolestaan ovat tavallisesti iäkkäitä, joten tulevien investointien tarve sisältyy poistomenettelyn kautta niille määritettyyn arvoon. (Heino ym. 2005.)

Luovutushinta arvioidaan omaisuuden arvostamisen perusteella tapauskohtaisesti, mutta usein vesiosuuskunnan omaisuus luovutetaan kunnalliselle vesihuoltolaitokselle ilmaiseksi tai ainoastaan muodollista korvausta vastaan. Luovutushintana voi olla myös luovuttavan organisaation velkojen vastaanottaminen.

Sulautuminen tapahtuu kirjanpitoarvoista eikä sulautumisessa makseta luovutushintaa. Yhdistyvien vesiosuuskuntien omaisuuden eriarvoisuutta voidaan sulautumisessa kompensoida sulautumisvastikkeella tai perimällä sulautuvan osuuskunnan jäseniltä erillistä maksua yhdistymisen jälkeen. Myös erisuurilla osuusmaksuilla voi olla merkitystä esimerkiksi velkojen kompensoinnissa sulautumisen aikana, vaikka vesiosuuskuntien tapauksessa osuusmaksut tavallisesti ovatkin verkoston arvoon nähden pieniä (Lehto 2012). Useimmiten osuuskuntien välinen sulautuminen halutaan hoitaa mahdollisimman yksinkertaisesti. Siten sulautuminen tapahtuu tavallisesti samassa taloudellisessa tilanteessa olevien osuuskuntien välillä, jolloin kompensatiovaihtoehtoja ei tarvitse käyttää. (Heino

ym. 2005, Tolvanen ym. 2002.) Sulautumisessakin suositellaan tehtäväksi omaisuuden arvostaminen, jotta tarve sulautumisvastikkeen tai muiden kompensatiomahdollisuuksien käyttöön saadaan selville.

6.2.2 Erilaisen taloudellisen tilanteen kompensoiminen

Vesihuoltolaissa pääsääntönä vesihuoltolaitoksen maksujen muodostamiselle on se, että maksujen tulee kattaa laitoksen investoinnit ja kustannukset. Maksujen pitäisi vastata mahdollisimman hyvin vesihuollon todellisia kustannuksia ja niihin pitäisi sisällyttää niin sanottu aiheuttamisperiaate. Laissa määrätään, että maksuihin saa sisältyä enintään kohtuullinen tuotto pääomalle. Vesihuoltolaitoksen on tiedotettava, miten maksut muodostuvat. (Tolvanen ym. 2002.) Uudistettavassa vesihuoltolaissa ei ehdoteta muutoksia lain sisältöön, siinä ainoastaan painotetaan, että maksujen tulee kattaa pitkällä aikavälillä saneerausinvestoinnit sekä uusinvestoinnit, kuten verkostojen laajentaminen. (MMM 2010.)

Vesihuollon maksujen tulee olla kohtuullisia ja tasapuolisia. Tasapuolisuus tarkoittaa sitä, että eri asiakasryhmiä tai kunnan eri alueita ei saa perusteettomasti asettaa toisistaan poikkeavaan asemaan. Mikäli on olemassa perusteet, liittymis- ja perusmaksut voivat olla erisuuruisia kunnan eri alueilla, kun taas käyttömaksun on oltava kaikilla alueilla sama. Liittymismaksun ja perusmaksun erisuuruutta perustellaan vesihuollon aiheuttamisperiaatteella. Näin maksuja voidaan kohdentaa todellisten vesihuoltolaitokselle tulevien kustannusten perusteella eri alueiden rakentamis- ja muiden kustannusten mukaan. (Tolvanen ym. 2002.)

Kuntaliiton tekemän kyselytutkimuksen mukaan kustannusvastaavuuden periaatetta ei aina ole sisäistetty vesihuoltopalveluja koskevassa päätöksenteossa. Erityisesti tämä koskee vesiosuuskuntia, sillä niiden tavoitteena on usein tarjota vesihuoltopalveluita mahdollisimman halvalla. Ongelmia tästä aiheutuu silloin, kun yhdistymisestä aletaan neuvotella kunnan kanssa, sillä kun siirrytään maksuihin, jotka perustuvat kustannusvastaavuuteen sekä investointeihin varautumiseen, osuuskunnan jäsenten vesihuoltopalveluiden hinta nousee. Toisaalta vesihuoltolain mahdollistama liittymis- ja perusmaksujen variointi kustannusvastaavuusperiaatteen mukaisesti ei yleensä saa laajaa kannatusta luottamuselimissä ja kuntien päätöksenteossa, joten erisuuruisia maksuja

on nykyään käytössä hyvin vähän. (Mynttinen & Taipale 2007.)

Erisuuruisia maksuja eri verkostoalueilla käytettävässä niiden tulee perustua läpinäkyvästi kustannusten kattamisen ja kustannusvastaavuuden periaatteisiin (Sierla 2012). Varsinkin pienten kunnallisten vesihuoltolaitosten resurssien tarve voi kasvaa huomattavasti, jos vesiosuuskuntia liitetään osaksi niitä. (Kuntaliitto 2007.) Esimerkiksi huolto- ja kunnossapitopalvelut voivat tarvita lisää resursseja pidentyneiden verkostopituuksien vuoksi, tällöin hieman korotetun perusmaksun periminen voi olla aiheuttamisperiaatteen mukaista osuuskunnan entisen toiminta-alueen liittymiseltä. Myös kiinteistöpumppaamoiden mahdollisesta hoidosta aiheutuneet kulut voidaan periä osana perusmaksua tai taksaan sisällytettävänä erillisenä maksuna. Näin kiinteistöpumppaamoiden hoito saataisiin vesihuoltolaitoksen huoltotoiminnan piiriin. Erisuuruisia perusmaksuja tai muita erikseen määriteltyjä maksuja voidaan käyttää osuuskuntien sulautuessa toisen osuuskunnan velkojen kompensointiin siten, että enemmän velkaa omanneen alkuperäisen osuuskunnan jäsenet maksavat korotettua perusmaksua tai muuta maksua kunnes velka on maksettu, jos sitä ei muutoin omaisuudella voida kompensoida.

Velkoja tai muuten heikompaa taloudellista tilannetta voidaan kompensoida myös liittymismaksujen avulla siten, että velkaisemman osuuskunnan entiselle toiminta-alueelle määrätään korkeampi liittymismaksu kuin muulle alueelle. Tämä edellyttää, että alueella on liittymättömiä kiinteistöjä, jotka sitten liittymässään maksavat omaa osaansa velasta. Mahdollisuutta käyttää erisuuruisia liittymismaksuja voidaan käyttää myös estämään taktikointia liittyä verkostoihin vasta sulautumisen tai yhdistymisen jälkeen, jos liittymismaksu tämän jälkeen alenisi, sillä kunkin alueen liittymismaksu voidaan pitää samana kuin se oli ennen yhdistymistä. Oikeudenmukaisuus toteutuisi tällöin verkostoon jo liittyneille kiinteistöille, jotka ovat maksaneet liittymismaksunsa jo aiemmin. Periaatteena kaikessa kompensoinnissa pitäisi kuitenkin olla, että pitkällä tähtäimellä kaikkien samaan verkostoalueeseen kuuluvien asiakkaiden tulisi olla samanlaisessa asemassa maksujen suhteen (Sierla 2012).

Sulautuvien osuuskuntien osuusmaksujen erisuuruudella voidaan tietyissä tilanteissa kompensoida ainakin pieniä velkoja. Osuusmaksujen ollessa erisuuruiset voidaan vastaanottavan osuuskunnan heikompaa taloudellista tilannetta kompensoida antamalla sulautumisvastikkeena sulautuvan osuuskunnan jäsenille ilman vastinetta vastaanottavan osuuskun-

nan osuus, jonka arvo on suurempi kuin sulautuvan osuuskunnan osuuden. Mikäli puolestaan sulautuvan osuuskunnan taloudellinen tilanne on heikompi ja osuusmaksu pienempi, voidaan tilannetta kompensoida maksamalla vastaanottavan osuuskunnan osuusmaksu täyteen sulautumisen jälkeen. Menetelmää voitaisiin käyttää suurempienkin velkasummien kompensoimiseen, mikäli vesiosuuskunnissa siirryttäisiin rahoittamaan verkostojen rakentamista enenevissä määrin osuusmaksuilla liittymismaksujen sijaan. (Lehto 2012.)

6.3 Veroseuraamukset organisaatiomuutoksissa

Yhdistymisen seurauksena tulee velvollisuus maksaa tiettyjä veroja tai niiden määräytymisperusteista täytyy ainakin olla tietoinen. Yleisenä ohjeena voidaan sanoa, että verottaja tulee aina ottaa huomioon organisaatiomuotoa muutettaessa ja omaisuutta toisen organisaation haltuun siirrettäessä, sillä verkosto- ja muun omaisuuden siirtämisestä vesihuoltolaitosten välillä ei ole olemassa vakiintuneita käytäntöjä. Vesihuoltolaitosten tapauksissa vakiintuneiden käytäntöjen puuttuminen johtuu siitä, että yhdistymisiä on tapahtunut tähän mennessä niin vähän. Verottajan huomioon ottaminen voidaan tehdä esimerkiksi pyytämällä verottajalta ennakolausunto tehdyistä sopimuksista ja suunnitelmista. (Lehto 2012, Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.)

Kun sulautuminen toteutetaan osuuskuntalain säädösten mukaisesti, siitä ei aiheudu veroseuraamuksia sulautuvalle tai vastaanottavalle osuuskunnalle (Verohallinto 2009). Sen sijaan vesiosuuskunnan luovutuksessa omaisuutensa kunnalliselle vesihuoltolaitokselle prosessista voi aiheutua arvonnisävero-, varainsiirtovero- tai tuloveroseuraamuksia, joita käsitellään alla.

Arvonnisäverolain mukaan liiketoiminnan muodosta tapahtuvasta tavarain ja palvelun myynnistä tulee suorittaa arvonnisävero. Tämä ei kuitenkaan koske liiketoiminnan luovuttamista. Liiketoiminnan luovutuksesta on kyse silloin, kun luovutuksensaaja jatkaa luovuttajan liiketoimintaa ja luovutettava omaisuus muodostaa liiketoimintakokonaisuuden. Liiketoiminnan luovutuksen yhteydessä tapahtuvasta tavarain ja palveluiden luovuttamisesta liiketoiminnan jatkajalle, joka käyttää niitä vähennykseen oikeuttavaan tarkoitukseen, eli käytännössä veronalaiseen liiketoimintaan, ei pidetä arvonnisäverotuksessa myyntinä. Koska kyseessä ei ole arvonnisäverolainsäädännön mukaan

myynti, siitä ei tarvitse maksaa arvonlisäveroa. (Verohallinto 2009.) Vesihuoltoliiketoimintaa siirrettäessä vastaanottaja jatkaa käytännössä aina veronalaista vesihuoltoliiketoimintaa, joten tämän perusteella vesihuoltoliiketoiminnan myynnistä ei tarvitse maksaa arvonlisäveroa.

Liiketoiminnan luovutushinta on myyjälle veronalaista tuloa. Kauppahinnasta vähennetään omaisuuden verotuksessa poistamatta oleva hankintameno, jonka jälkeen se otetaan huomioon myyjän tuloverotuksessa. Ostajalle kauppahinta muodostaa vähennyskelpoisen hankintamenon elinkeinoverotuksessa. Arvonlisäverotuksen mukaisia vähennyksiä ei kuitenkaan synny, mikäli liiketoiminnan luovutus on arvonlisäverolain mukaan arvonlisäverotonta. (Wallenberg 2010, Verohallinto 2009.)

Kun kiinteistöjä tai arvopapereita luovutetaan, on maksettava valtiolle varainsiirtoveroa. Vero koskee myös omaisuutta, joka luovutetaan apportiomaisuutena, ja sen maksajana toimii luovutuksen saaja. KHO:n ennakkopäätöksen perusteella vesihuoltolaitosten verkostoihin sovelletaan periaatetta, jonka mukaan verkostoja ei katsota varainsiirtoveron alaiseksi kiinteäksi omaisuudeksi. (Pirkanmaan ympäristökeskus 2006.) Vesihuoltolaitosten tapauksessa kiinteistöjen luovuttamista toisen organisaation hallintaan koskee varainsiirtovero, kuten muissakin tapauksissa. Tämä on merkittävää ainoastaan osuuskunnille, joilla on maaomistuksia tai varastorakennuksia. (Lehto 2012.)

Kiinteistöjen luovutustapauksessa kiinteistön luovuttaja voi joutua maksamaan verottajalle takaisin uudisrakentamis- ja perusparantamispalveluista tekemiänsä arvonlisäverovähennyksiä. On huomattava, että arvonlisäverotuksessa kiinteistö-käsitteeseen sisältyvät myös vesihuoltoverkosto ja niihin liittyvät laitteet. Siten on mahdollista, että omaisuutensa luovuttanut vesiosuuskunta joutuu palauttamaan verkostoinvestoinneista tekemiään arvonlisäverovähennyksiä. Vähennyksiä voi joutua maksamaan takaisin, mikäli kiinteistön käytössä tapahtuu tarkistuskauden aikana sellaisia muutoksia, jotka velvoittavat verovelvollisen tekemään tarkistuksia alun perin tehtyyn vähennykseen. Tällainen muutos on esimerkiksi kiinteistön luovutus. Tarkistuskausi on vuoden 2008 jälkeen valmistuneille investoinneille 10 vuotta, 2004-2007 valmistuneille investoinneille 5 vuotta. Näitä vanhemmista investoinneista ei tarkistusta tarvitse tehdä. Omaisuuden luovuttamisesta ei kuitenkaan aiheudu arvonlisäveroseuraamuksia, mikäli vastaanottaja jatkaa verollista toimintaa luovutetulla liiketoiminta-

kokonaisuudella eikä erikseen sovita, että luovuttaja suorittaa tarkistuksen luovutuksen yhteydessä. Ehdot täyttyvät kun luovuttaja on elinkeinonharjoittaja tai kunta ja luovutuksen saaja hankkii kiinteistön liiketoimintaa varten tai on valtio tai kunta. Tällöin tarkistusvelvollisuus siirtyy luovutuksensaajalle. (Verohallinto 2007.) Siten omaisuuden luovuttaminen kunnan vesihuoltolaitokselle ei aiheuta arvonlisäverovähennyksen tarkistusvelvoitetta, eikä siten palautusvelvoitetta synny. Tehdyt vähennykset voi joutua maksamaan takaisin ainoastaan siinä tapauksessa, että verottaja katsoo, ettei omaisuutensa luovuttanut toimija ollut alun perinkään oikeutettu tekemään investoinneistaan arvonlisäverovähennyksiä. Jos kuitenkin tarkistuskausi on päättynyt omaisuus luovutettaessa, palauttamisvelvoitetta ei tälläkään perusteella voi syntyä.

Omaisuutensa luovuttaneen osuuskunnan tulee antaa luovutuksen jälkeen veroilmoitus. Purkautuvan osuuskunnan viimeinen veroilmoitus annetaan viimeisen tilakauden päättymispäivään saakka, jos taas osuuskunnan toiminta keskeytyy, veroilmoitus tulee täyttää tarpeellisin osin ja palauttaa verohallinnolle. Sulautumistilanteessa veroilmoitukseen tulee lisäksi liittää erillinen selvitys. Siinä pitää esitellä sulautuneen osuuskunnan menot, jotka vähennetään vastaanottavan osuuskunnan tuloista, muut verotuksessa vähennyskelpoiset erät sekä fuusioerotuksen käsittely kirjanpidossa. Lisäksi selvityksessä pitää käsitellä omistussuhteiden muutokset, jos sulautuneen osuuskunnan tappioita halutaan vähentää vastaanottavan osuuskunnan tuloista tai jos sulautuneella osuuskunnalla on käyttämättömiä yhtiöveron hyvityksiä. (Verohallinto 2010b.)

6.4 Sulautuminen

6.4.1 Sulautumisprosessi

Sulautumisella tarkoitetaan kahden tai useamman osuuskunnan yhdistymistä yhdeksi osuuskunnaksi. Sulautumisen kautta ainoastaan osuuskunnat voivat yhdistyä toisiinsa eli sulautumisprosessia ei voida käyttää esimerkiksi osuuskunnan yhdistämisessä kunnalliseen laitokseen. Sulautuminen voi tapahtua adsorptiosulautumisena, jossa osuuskunta sulautuu (sulautuva osuuskunta) toiseen toiminnassa olevaan osuuskuntaan (vastaanottava osuuskunta), tai kombinaatiosulautumisena, jossa sulautuvat osuuskunnat

muodostavat yhdessä uuden osuuskunnan. (Osuuskuntalaki 2001.)

Sulautumisprosessi alkaa sulautumissuunnitelman laatimisella, jonka sisällölle osuuskuntalaissa on yksityiskohtaiset vaatimukset. Sulautumissuunnitelmassa määritellään esimerkiksi sulautumisen syyt, ehdotus vastaanottavan osuuskunnan uusiksi säännöiksi, sulautumisvastike sekä sulautuvien osuuskuntien varat ja velat. (Osuuskuntalaki 2001.) Sulautumissuunnitelmassa tehdään siis tarvittaessa ehdotus osuuskuntien erilaisten taloudellisten tilanteiden kompensoimisesta sulautumisvastikkeeseen ja uusien sääntöjen avulla. Sulautuvien osuuskuntien hallitukset allekirjoittavat ja samalla hyväksyvät sulautumissuunnitelman, jonka jälkeen se ilmoitetaan rekisteröitäväksi patentti- ja rekisterihallitukseen. Samalla haetaan kuulutus velkojille, jonka patentti- ja rekisterihallitus julkaisee Virallisessa lehdessä. Kuulutuksen haku perustuu velkojien oikeuteen vastustaa sulautumista. (Osuuskuntalaki 2001.)

Sulautumispäätös on tehtävä neljän kuukauden kuluessa sulautumissuunnitelman rekisteröimisestä. Sulautuvassa osuuskunnassa päätökseen tekee osuuskunnan kokous, vastaanottavassa osuuskunnassa riittää hallituksen päätös, mikäli tietyn ääniosuuden omaavat osuuskunnan jäsenet eivät vaadi asiasta osuuskunnan kokouksen päätöstä. Sulautumisesta päättävää kokousta koskee osuuskuntalain mukainen erityinen kokouskutsuaika. Jotta sulautuminen toteutuisi, sitä tulee kannattaa jäsenten, joiden yhteenlaskettu äänimäärä on vähintään 2/3 kaikista annetuista äänistä. Päätöksen jälkeen osuuskunnan hallituksen tulee lähettää tunnetuille velkojilleen ilmoitus patentti- ja rekisterihallituksen julkaisemasta kuulutuksesta velkojille. (Osuuskuntalaki 2001.)

Velkojain menettelyn jälkeen sulautumispäätös tulee ilmoittaa rekisteröitäväksi patentti- ja rekisterihallitukseen, jonka jälkeen sulautuminen astuu voimaan. Patentti- ja rekisterihallitus kirjaa prosessin aikana tehdyt rekisteröinnit kaupparekisteriin ja sulautumisen tapahduttua muutokset arvonlisäverollisten rekisteriin sekä ennakkoperintärekisteriin. (Verohallinto 2010b). Samalla tiedot muutoksista saadaan Verohallinnon tietoon. Sulautumispäätöksen rekisteröinnin jälkeen osuuskunnan hallituksen tulee vielä laatia lopputilitys, joka pitää hyväksyttää osuuskunnan kokouksessa. Sulautumisen jälkeen sulautuvan osuuskunnan jäsenistä tulee vastaanottavan osuuskunnan tai perustetun uuden osuuskunnan jäseniä, ja heille syntyy oikeus sulautumisvastikkeeseen. Liitteessä 1 on esitetty sulautumisprosessin vaiheet kaaviomaisesti ja

siinä näkyvät myös kunkin vaiheen aikarajat. (Osuuskuntalaki 2001.)

6.4.2 Muuramessa kolme vesiosuuskuntaa on sulautunut yhdeksi

Keski-Suomessa, Muuramen ja entisen Korpilahden kuntien alueilla, kolme vesiosuuskuntaa (Rannankylän, Isolahden ja Tikkalan vesiosuuskunnat) on sulautunut muodostaen laajalla pohjalla toimivan Muuramen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnan. Sulautumisen tavoitteena oli muodostaa samanlaista toimintaa harjoittavista toimijoista yksi suurempi kokonaisuus, joka mahdollistaisi tehokkaamman ja taloudellisemman liiketoiminnan. Tavoitteena oli rakentaa jätevesiviemäriverkosto matalammin kustannuksin osuuskuntien toiminta-alueille yhden osuuskunnan toimesta, laajentaa talousvesiverkostoa, varmistaa talousveden hankintaa sekä helpottaa verkostojen ylläpitoa. Merkittävä seikka sulautumisen kannalta on se, että talousvesi johdetaan Muuramen keskustasta Rannankylän kautta Isolahteen ja sieltä edelleen Tikkalaan. Vastaavasti jätevesi kulkee samaa reittiä päinvastaiseen suuntaan (Kuva 1). Sulautumisella voitiin yksinkertaistaa Muuramen kunnan ja osuuskuntien välisiä sopimuksia veden myymisestä ja ostamisesta. Entisen Korpilahden kunnan alueella toimineen Tikkalan vesiosuuskunnan yhdistäminen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskuntaan oli järkevää, sillä Rannankylän ja Isolahden kautta voitiin rakentaa Tikkalaan runkoviemäri jo olemassa olevan runkoviemärin jatkeeksi. Lisäksi Tikkalan alueella sijaitseva vedenotamo parantaa osuuskunnan toimintavarmuutta, antaa vapautta vedenhinnoitteluun ja turvaa osuuskunnan taloutta, kun kaikkea käytettävää vettä ei tarvitse ostaa Muuramen kunnan vesihuoltolaitokselta.

Sulautuminen tapahtui kahdessa vaiheessa, kaksi osuuskuntaa sulautui ensin toisiinsa vuoden 2007 alusta, ja kolmas muodostettuun osuuskuntaan vuoden 2008 syyskuun alusta. Varsinkin ensimmäinen sulautumisvaihe oli erittäin hankala, sillä osuuskuntien välisestä sulautumismenettelystä ei ollut tietoa saatavilla. Vesiosuuskuntien apuna sulautumisprosessissa oli tilitoimisto, joka teki paljon työtä selvittäessään miten prosessi tulisi hoitaa, antoi toimintaohjeet ja laati tarvittavat asiakirjat. Toinen sulautumisvaihe oli helpompia, kun selkeät toimintaohjeet oli laadittu ensimmäisen sulautumisen aikana. Prosessi koettiin myös sen vuoksi raskaaksi, että sen aikana jouduttiin pitä-

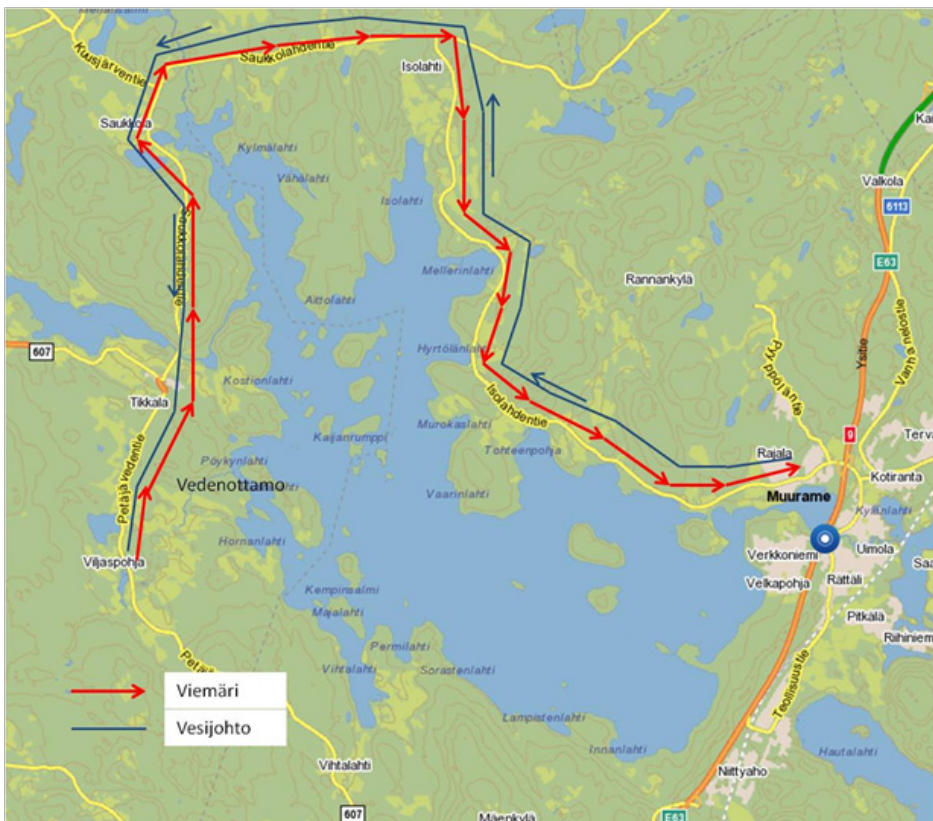
mään useita osuuskunnan kokouksia, joiden järjestäminen kuluttaa resursseja.

Muuramen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnat alkoivat vuoden 2006 alussa selvittää sopivaa menettelytapaa osuuskuntien sulautumiseen. Osuuskunnat päätyivät adsorptiosulautumiseen, jossa Isolahden vesiosuuskunta sulautuisi Rannankylän vesiosuuskuntaa, jonka nimi muutettaisiin jo ennen sulautumista Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnaksi. Osuuskuntien hallitukset pitivät prosessin aikana useita yhteiskokouksia, joissa käsiteltiin menettelytapoja ja keskusteltiin esimerkiksi sulautumissuunnitelman sisällöstä.

Sulautumissuunnitelman laatiminen koettiin melko yksinkertaisena, sillä pääosin se koostui ainoastaan osuuskuntien tietojen keräämisestä. Sulautumissuunnitelmassa ei tarvinnut tehdä ehdotusta vastaanotettavan osuuskunnan sääntöjen muutoksesta, sillä sääntömuutos oli tehty jo aiemmin osuuskunnan kokouksessa. Sulautumisvastike sulautuvan osuuskunnan jäsenille oli yksinkertaisesti vastaanottavan osuuskunnan osuuksia oituksen mukaisessa suhteessa. Kummallakaan osuuskunnasta ei tuolloin ollut pääomallainoja. Sulautuvan osuuskunnan varat ja velat arvostettiin kirjanpitoarvoon ja ne siirtyivät sellaisina vastaanottavan osuuskuntaan. Suunnitelmaa laadittaessa jouduttiin keskustelemaan toisen osuuskunnan

käteisvarojen kohtalosta, mutta lopulta ne päädyttiin pitämään sulautuneen osuuskunnan omaisuutena. Sulautumissuunnitelma ilmoitettiin rekisteröitäväksi lokakuussa 2006 ja Rannankylän vesiosuuskunnan ja Isolahden vesiosuuskunnan sulautuminen astui tavoitteen mukaisesti voimaan tammikuun alusta 2007.

Yhdistynyt Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunta aloitti Tikkalan vesiosuuskunnan kanssa sulautumisneuvottelut vuoden 2008 alussa. Sulautumisessa Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunta olisi vastaanottava osuuskunta. Sulautumissuunnitelma allekirjoitettiin molempien osuuskuntien toimesta huhtikuussa 2008. Se vastasi sisällöltään edellisen sulautumisvaiheen sulautumissuunnitelmaa, osuuskunnan säännöt sekä nimi pysyisivät samoina Tikkalan vesiosuuskunnan sulautumisen jälkeenkin. Kummallakaan osuuskunnalla ei ollut pääomallainoja, Tikkalan vesiosuuskunta oli sulautumishetkellä muutenkin täysin velaton. Sulautumissuunnitelma rekisteröitiin toukokuussa ja samalla haettiin kuulutusta velkojille, jonka määräpäivä oli elokuussa 2008. Muuramen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnan hallitus sekä osuuskunnan ylimääräinen kokous hyväksyivät sulautumisen heinäkuussa 2008, Tikkalan vesiosuuskunta hyväksyi sulautumisen elokuussa 2008 osuuskunnan ylimääräisessä kokouksessa. Sulautuminen rekisteröitiin ja pantiin täytäntöön 31.8.2008.

Kuva 1. Suuntaa-antava havainnekuva Muuramen Rannankylän ja Isolahden vesiosuuskunnan runkoviemäri- ja runkovesijohtolinjoista.

6.4.3 Pyhäselän seitsemän vesiosuuskuntaa sulautuivat yhdeksi

Joensuussa entisen Pyhäselän kunnan alueella seitsemän pientä vesiosuuskuntaa sulautui yhdeksi suuremmaksi vesiosuuskunnaksi vuoden 2012 alusta lähtien. Tilanne Pyhäselällä ennen sulautumista oli samankaltainen kuin muuallakin Suomessa; osuuskunnat olivat niin pieniä, että ammattimainen toiminta ei ollut niille mahdollista. Toiminnasta vastuussa olivat vuodesta toiseen samat aktiivit, jotka tekivät tarvittavat hoitotoimenpiteet talkootyönä. Osuuskuntien verkostokartat olivat puutteellisia ja laitteiston sijainti oli käytännössä muutaman aktiivin muistin varassa. Merkittävin sulautumiseen kannustava seikka oli tulossa oleva jätevesiverkoston rakentaminen, joka investointina on niin suuri, että yksittäisillä osuuskunnilla ei olisi ollut resursseja sen toteuttamiseen. Nyt investointeja voidaan kohdentaa paremmin ja päällekkäisyydet poistaa. Investointien pitkän aikavälin suunnittelu ja toimijoiden kouluttaminen mahdollistuu entistä paremmin suuremassa organisaatiossa. Lisäksi käyttöön voidaan ottaa kehittyneet paikkatietojärjestelmät ja muut rekisterit, kun asiakaspohja on niin laaja, että niiden käyttöönotto on taloudellisesti kannattavaa. (Sorjonen 2012.)

Pyhäselällä selvitys osuuskuntien sulautumisesta esiteltiin maaliskuussa 2011. Samaan aikaan tehtiin päätös sulautumissuunnitelman laatimisesta ja sitä kautta sulautumisprosessin käynnistämisestä. Sulautumissuunnitelmasta ja sen sisällöstä tiedotettiin osuuskuntien jäsenille kesäkuussa 2011, minkä jälkeen osuuskuntien hallitukset allekirjoittivat suunnitelman elokuussa ja se ilmoitettiin rekisteröitäväksi. Samalla haettiin kuulutusta velkojille, jonka patentti- ja rekisterihallitus julkaisu vielä elokuun aikana. Sulautumisesta päättävät kokoukset pidettiin lokakuussa 2011, ja kutsut niihin lähetettiin syyskuussa, erityisen kokouskutsuajan mukaisesti. Täytäntöönpanoilmoitus päätösten teon jälkeen allekirjoitettiin marraskuussa, ja ilmoitus sulautumisesta toimitettiin kaupparekisteriin joulukuussa 2012. Sulautuminen rekisteröitiin tapahtuneeksi 1.1.2012. Lopputilityksen sulautuneet osuuskunnat toimittivat helmikuun ja kesäkuun 2012 välisenä aikana. (Sorjonen 2012.)

Sulautumisen jälkeisen vuoden aikana tarkoituksena on selkeyttää ja yhdistää osuuskuntien toiminnot sekä poistaa mahdolliset päällekkäisyydet. Toiminnan yhtenäistämisen jälkeen laaditaan tarkat investointisuunnitelmat, esimerkiksi jätevesiverkoston osalta, ja varmistetaan niille riittävä rahoitus. Tämän jälkeen in-

vestoinnit voidaan toteuttaa laajemmalla resurssipohjalla. (Sorjonen 2012.)

6.4.4 Sulautumisen edut pitkällä aikavälillä on saatava osuuskuntien tietoisuuteen

Pienistä vesiosuuskunnista on sulautumisen kautta mahdollista muodostaa ammattimaisesti toimivia vesihuoltolaitoksia, jotka kuitenkin edelleen ovat käyttäjiensä omistuksessa. Ammattimaisesti toimivan vesihuoltolaitoksen aikaansaamiseksi sulautumiseen osallistuvien osuuskuntien yhteisen asiakaspohjan tulee olla tarpeeksi suuri, jotta sulautunut osuuskunta pystyy toimimaan taloudellisesti vakaalla pohjalla sekä voi palkata palvelukseensa ammattilaisia tai hankkia tarpeeksi laajat palvelut ulkopuolelta. Sulautuminen on kuitenkin järkevää, vaikka tarpeeksi laajaa asiakaspohjaa henkilökunnan palkkauksen kannalta ei olisikaan, sillä yhdistyneissä vesiosuuskunnissa voidaan säästää hallintomenoista, vähentää päällekkäisiä investointeja ja saada taloudellisia etuja palveluita ja hankintoja kilpailutettaessa. Kyseiset edut saavutetaan luonnollisesti myös sulautumisen kautta muodostetuissa suurissa yksiköissä. Tulevaisuuden investointeihin varautuminen tulee aloittaa pienten itsenäisten osuuskuntien lisäksi myös sulautumisen kautta syntyneissä suuremmissa yksiköissä.

Sulautumisprosessista ja sen mahdollisuuksista on hyvä keskustella osuuskunnan kokouksessa avoimesti, sillä sulautumisen toteutuminen vaatii, että osuuskunnan jäsenet ymmärtävät sulautumisen ja suuremman yksikkökoon edut pitkällä aikavälillä, vaikka vaikutuksia ei olisikaan heti havaittavissa. Taloudesta tulisi keskustella avoimesti, sillä vaikka taloustilanne tällä hetkellä olisikin hyvä, tulevaisuuden investoinnit ja uudet vaatimukset todennäköisesti heikentävät sitä. Sulautuvien osuuskuntien mahdolliseen erilaiseen taloustilanteeseen on hyvä hakea ratkaisua jo hyvissä ajoin, jotta osuuskunnan jäsenet kokevat päätöksen olleen mahdollisimman avointa. Osuuskunnan kokoukseen voi pyytää mahdollisuuksien mukaan ulkopuolisia asiantuntijoita keskustelemaan aiheesta, näin avoimeksi jääviin kysymyksiin voidaan saada vastauksia. Kun sulautumisprosessi on saatu käyntiin, on tiedottaminen prosessin etenemisestä jäsenille tärkeää. Voi olla aiheellista käydä laadittua sulautumissuunnitelmaa läpi jäsenistön kanssa, vaikka laki ei vaadikaan sen hyväksymistä osuuskunnan kokouksessa.

Ennen sulautumisen käynnistämistä tulee osuuskunnan vastuuhenkilöiden selvittää tarkasti osuuskuntalaissa kuvatut sulautumisen vaiheet, siihen liittyvät aikarajat sekä kaupparekisterimenettely ja sen vaatimat lomakkeet. Apuna kannattaa käyttää asian tuntijaa, jotta prosessi etenee varmasti oikein ja laadittujen asiakirjojen, kuten sulautumissuunnitelman, sisältö vastaa lainsäädännön vaatimuksia. Erityisesti sulautumisen vaiheille annetuista aikarajoista tulee olla tarkka, sillä niiden ylittyminen voi aiheuttaa sulautumisen raukeamisen. (Liite 1.) Mikäli prosessi keskeytyy, joudutaan sen jatkamiseksi jo kertaalleen pidettyjä kokouksia pitämään samansisältöisenä uudelleen.

Tietoa sulautumisprosessista on ollut tähän mennessä saatavana heikosti, mikä on jarruttanut ja jopa estänyt yhdistymistä haluavien osuuskuntien sulautumista. Tietoa on ollut vaikea saada edes viranomaisilta, sillä osuuskuntien sulautuminen ylipäättään on tähän mennessä ollut hyvin harvinaista.

6.5 Yhdistyminen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen

6.5.1 Yhdistymisprosessi

Vesiosuuskunnan yhdistyessä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen prosessi ei ole tyypiltään sulautuminen, jos vastaanottava vesihuoltolaitos ei ole yhteisömuodoltaan osuuskunta. Yhdistyminen tapahtuu luovuttamalla osuuskunnan omaisuus ja liiketoiminta kunnalliselle vesihuoltolaitokselle. Kun vesiosuuskunta on luovuttanut omaisuutensa ja liiketoimintansa, sillä ei ole enää sääntöjensä mukaisia tehtäviä ja se tulee purkaa. Purkamisen jälkeen osuuskunta lakkaa olemasta ja se poistetaan kauppa- ja verottajan rekistereistä. Purkaminen tapahtuu selvitystilan kautta. (Heino ym. 2005, Mähönen & Villa 2006, Lehto 2012.) Osuuskunta voidaan poistaa suoraankin kaupparekisteristä, mutta tällöin se ei purkaudu (Patentti- ja rekisterihallitus 2010).

Vesihuolto-omaisuus ja -liiketoiminta luovutetaan toiselle organisaatiolle yleisimmin liiketoiminta- eli substanssikaupan kautta. Liiketoimintakaupassa myyjä (tässä tapauksessa osuuskunta) myy yksilöidyt omaisuuserät ostajalle. Kauppa voi siis koskea ainoastaan tiettyä osaa liiketoiminnasta, siihen liittyvää käyttö- ja vaihto-omaisuutta, sopimuksia se-

kä henkilöstöä. Menettelyssä on tärkeää, että luovutettava omaisuus muodostaa itsenäiseen toimintaan pystyvän liiketoimintakokonaisuuden, jotta kaupasta ei aiheudu arvonlisäveroseuraamuksia. Useimmissa tapauksissa vesiosuuskunnan luovuttama omaisuus muodostaa tällaisen liiketoimintakokonaisuuden. Käteisvarat ja velat voidaan jättää kaupan ulkopuolelle, mutta tällöin velkojen maksaminen tulee hoitaa erikseen. Käteisvarat voi olla järkevää jättää kaupan ulkopuolelle esimerkiksi osuusmaksujen palautusta varten. Kaupan kohteena olevat omaisuuserät tulee yksilöidä kauppakirjassa niin tyhjentävästi, ettei siirtävistä varoista tai velvoitteista tule epäselvyyttä. Kauppaan sisältyvien sopimusten ja velkojen siirtokelpoisuus tulee selvittää, niiden siirtäminen voi edellyttää sopimuskumppaneiden ja velkojen suostumukset. (TEM 2011, Wallenberg 2010.)

Yhdistymisprosessin aluksi osapuolten tulee neuvotella kaupan ehdoista, kaupankohteena olevasta omaisuudesta sekä kauppahinnasta, minkä jälkeen kauppakirja ja sopimukset voidaan laatia. Tarvittavat sopimukset ja niiden sisältö määräytyvät tapauskohtaisesti, prosessissa voidaan käyttää esimerkiksi aie- ja esisopimuksia, joissa sovitaan prosessin aikataulusta, kaupan alustavasta sisällöstä sekä ehdoista, ennen varsinaisten sopimuksen ja kauppakirjan laatimista. Neuvottelujen jälkeen laadittavassa kauppakirjassa sovitaan esimerkiksi:

- kaupankohteen ja kauppahinnan määrittely
- kohteen ja kauppahinnan luovutusajankohta
- osapuolten vakuutukset ja vastuut
- vastuiden toteutumisesta aiheutuvat sanktiot
- reklamaatiomenettely
- erimielisyyksien ratkaisutapa

Kauppakirjan ja luovutussopimusten sisältö on tärkeää myös silloin, kun arvioidaan onko liiketoiminnan siirto tyypiltään arvonlisäverolain mukaisesti myyntiä vai arvonlisäverovapaa liiketoiminnan siirto. (Lehto 2012, TEM 2011, Verohallinto 2009.) Kauppakirja hyväksytään osuuskunnan kokouksessa. Kunnan vesihuoltolaitoksen osalta kauppakirjan hyväksytään organisaatiomuodosta riippuen kunnanvaltuustossa tai osakeyhtiön hallituksessa.

Mikäli siirtyvään omaisuuteen sisältyy kiinteistöjä, koskevat kauppakirjaa tietyt sisältövaatimukset. Lisäksi luovutukselle tarvitaan kaupanvahvistus. Kaupanvahvistajana toimii maistraatin nimittämä virkamies, jonka tulee olla paikalla kauppakirjaa alle-

kirjoitettaessa. Kauppakirjan sisältöä koskevat muotovaatimukset on esitetty maakaari 2 luvun 1 §:ssä. Kaupanvahvistaja merkitsee todistuslausumansa jokaiseen kauppakirjaan. (Maistraatti: Kaupanvahvistus 2012.) Kaupanvahvistamisen jälkeen kiinteistön luovutukselle tulee hakea kuuden kuukauden kuluessa lainhuutoa kiinteistön sijaintipaikkakunnan maanmittaustoimistolta. (Maanmittauslaitos 2012.)

Osuuskunnan luovutettua omaisuutensa se puretaan selvitysmenettelyn kautta. Selvitystilaan asettamisesta päättää osuuskunnan kokous, jonka koollekutsumista koskee erityinen kokouskutsuaika. Selvitystilaan asettamisen edellytyksenä on, että sitä kannattavat jäsenet, joilla on vähintään 2/3 kaikista annetuista äänistä. Kun kokous on päättänyt selvitystilasta, tulee sen valita selvitysmiehet, jotka puolestaan ilmoittavat selvitystilän rekisteröitäväksi kaupparekisteriin patentti- ja rekisterihallitukseen. Tämän jälkeen selvitysmiehet edustavat osuuskuntaa. Osuuskunnan tehtäväksi jää tilinpäätöksen laatiminen ja vahvistaminen osuuskunnan kokouksessa selvitystilaan asettamista edeltävältä ajalta. Selvitysmiesten ensimmäinen tehtävä on hakea patentti- ja rekisterihallitukselta julkista haastetta ja sen jälkeen lähettää osuuskunnan tunnetuille velkojille kirjallinen ilmoitus haasteen julkaisemisesta. (Osuuskuntalaki 2001.)

Julkisen haasteen käsittelyn jälkeen selvitysmiehet maksavat osuuskunnan velat ja jakavat jäljelle jääneen omaisuuden osuuskunnan jäsenille. Tätä vaihetta ei vesihuoltolaitosten yhdistymisen aikana ole, jos osuuskunnan koko omaisuus sekä velat on siirretty jo aiemmin kunnalliselle vesihuoltolaitokselle. Selvitysmiesten viimeisenä tehtävänä on laatia lopputilitys ja vahvistaa se jäsenten kokouksessa, minkä jälkeen osuuskunnan purkautuminen voidaan ilmoittaa rekisteröitäväksi patentti- ja rekisterihallitukseen, joka ilmoittaa muutokset myös verohallintoon. Purkamisen jälkeen osuuskunta poistetaan kauppa-, arvonlisäverovelvollisten ja ennakoperintärekisteristä. (Osuuskuntalaki 2001, Verohallinto 2010b.) Liitteessä 2 on esitetty osuuskunnan purkamisprosessi tarkemmin, ja siinä näkyvät myös aikarajat kullekin vaiheelle.

6.5.2 Petäjävedellä kaksi osuuskuntaa yhdistettiin kunnalliseen vesihuoltolaitokseen

Petäjävedellä Keski-Suomessa kaksi kunnan alueella toimivasta kolmesta vesiosuuskunnasta toivoi yhdistymistä kunnan vesihuoltolaitokseen alkuvuodesta

2003, koska vastuuhenkilöitä ei enää löytynyt vastaamaan osuuskuntien toiminnasta. Kunta suhtautui ehdotukseen aluksi penseästi, mutta keskustelun ja alustavan selvityksen taloudellisista sekä juridisista seikoista jälkeen suhtautuminen muuttui myönteiseksi. Yhdistymisen tavoitepäivämääräksi asetettiin 1.1.2004. Prosessi päätettiin hoitaa siten, että vesiosuuskuntien asiakkaat siirtyvät samoilla sopimusehdoilla kunnallisen vesihuoltolaitoksen asiakkaiksi, eikä uusia sopimuksia tehdä. Vesiosuuskunnasta eroamisilmoituksen yhteydessä asiakkaat sitoutuvat noudattamaan kunnallisen vesihuoltolaitoksen sopimus- ja toimitusehtoja. Omaisuuden siirtämisestä kunnallisen vesihuoltolaitoksen haltuun päätettiin tehdä sopimus, jossa sovitaan, että kunta ottaa erillisellä kauppakirjalla vastattavakseen osuuskuntien varat ja velat eikä niistä suoriteta mitään kauppahintaa. Kauppakirja päätettiin laatia vuoden 2003 tilinpäätöstietojen mukaisesti. Prosessin aikana päätettiin myös, että osuuskuntia ei pureta, vaan ne jätetään lepotilaan mahdollisia tulevaisuuden laajentumishankkeita silmällä pitäen. Tässä tapauksessa osuuskuntalain mukaista purkamista ei ole siis tapahtunut.

Molemmat vesiosuuskunnat tekivät päätöksen toimintansa yhdistämisestä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen kahdessa osuuskunnan kokouksessa, joista ensimmäiset pidettiin keväällä ja kesällä 2003 ja jälkimmäiset marraskuussa 2003, kun tarkempi yhdistymistapamenettely oli tiedossa. Osuuskuntien omaisuus määritettiin arvioimalla niiden verkostojen tasearvo, lainojen määrä sekä maksamattomien liittymismaksujen osuus vuoden 2003 tilinpäätöstiedoista. Kunnan vesihuoltolaitoksen sekä vesiosuuskuntien välisen sopimuksen mukaisesti varat ja velat siirtyivät sellaisenaan kunnan vesihuoltolaitokselle ja ne vesiosuuskuntien jäsenet, jotka maksoivat liittymismaksuaan osamaksulla, jatkoivat maksun suorittamista osuuskunnan kanssa määrittelemänsä maksuaika- taulun mukaisesti. Petäjäveden kunnanvaltuusto hyväksyi yhdistymismenettelyn ja sopimusten sisällön joulukuussa 2003, jonka jälkeen sopimukset allekirjoitettiin kunnan ja vesiosuuskuntien välillä ensimmäisessä vesiosuuskunnassa joulukuussa 2003 ja toisessa helmikuussa 2004. Molemmat yhdistymiset astuivat voimaan vuoden 2004 alusta.

Kunnalle kertyi jonkin verran tappiota vesiosuuskuntien vastaanottamisesta. Tappiota kompensoidaan edelleen perimällä entisten vesiosuuskuntien alueiden uusilta liittyjiltä korotettua liittymismaksua kunnan verkostoon. Kunnan normaali liittymismaksu vesijohdoton ja viemäriin on 1800 €, kun se on pelkkään ve-

sijoitukseen entisillä osuuskuntien alueilla noin 2100 € ja 2800 €. Yhdistymisen jälkeen Petäjäveden kunnan vesihuoltolaitoksen hoidettavaksi tuli lisää lähes 100 km vesijohtoa ilman lisäyksiä henkilöresursseihin. Tämän lisäksi työ on lisääntynyt myös hallinto-osastolla, pääosin laskutusasiakkaiden määrän kasvamisen vuoksi. Yhdistymisen jälkeen resursseja on kuitenkin saatu kasvatettua ja vesihuoltolaitoksen ja kiinteistöpalveluiden henkilöstöä on koulutettu ristiin, jotta päivystäminen onnistuu kerralla yhden henkilön voimin. Kunta on saanut käyttöönsä vesiosuuskuntien verkostojen rakennussuunnitelmat, mutta valmiista verkostoista ei koskaan tehty tarkekuvia, joten niiden tekeminen on tarkoitus aloittaa lähiaikoina. Kaiken kaikkiaan sekä kunta että entisten osuuskuntien jäsenet ovat olleet tyytyväisiä järjestelyyn, eikä siitä ole koitunut kummallekaan ylitsepääsemättömiä ongelmia.

6.5.3 Esimerkki kauppakirjan sisällöstä

Pohjois-Savossa eräs kunta on ostanut vesiosuuskunnan liiketoiminnan ja siten yhdistänyt sen omaan vesihuoltolaitokseensa. Liiketoimintakaupan jälkeen osuuskunta on purettu osuuskuntalain mukaisesti. Kaupassa kunta osti vesiosuuskunnan liiketoiminnan kokonaisuudessaan sisältäen omaisuuden, sopimukset ja oikeudet. Näihin sisältyvät verkostot, laitteistot, vedenotto sekä aineettomat oikeudet, joita ovat esimerkiksi erilaiset rekisterit, ATK-ohjelmat ja liittymissopimukset. Sopimuksessa todetaan, että ostaja on tarkastanut laitteiston kunnon ja se siirtyy sellaiseen ostajan omistukseen. Kauppaan eivät siis kuuluneet myyjän rahat, pankkisaamiset tai arvopaperit. Kassavaroja ei siirretty, jotta osuuskunta voitiin purkaa ja jäsenten osuusmaksut palauttaa. Kassavarojen määrä ei ollut merkittävä kaupan aikana.

Kauppasummana käytettiin osuuskunnan lainojen pääomaa, mikä tarkoittaa sitä, että lainat siirtyivät ostajan vastattaviksi kaupantekohetkellä. Lainojen määrä tuolloin oli noin 35 000 €, joten velan määrä ei ollut merkittävä. Kauppasopimuksessa todetaan, että veroista vastaa luovuttamishetken asti myyjä ja sen jälkeen ostaja. Lisäksi käytetään aiheuttamisperiaatetta, eli myyjä vastaa sen toiminnan aikana aiheutuneista veroista, vaikka ne tulisivat ilmi vasta omaisuuden ja liiketoiminnan luovuttamisen jälkeen. Näiden lisäksi kauppasopimukseen on kirjattu myyjän vakuutus omaisuutensa omistamisesta.

Kyseinen yhdistämisprosessi kesti kaiken kaikkiaan noin puoli vuotta. Kauppa vahvistettiin lopulta notaarin toimesta ja sille haettiin lainhuuto. Kaupasta ei tullut veroseuraamuksia, kumpikaan osapuolista ei tehnyt sen aikana voittoa. Yhdistymisen jälkeen kunta on rakentanut entisen osuuskunnan alueelle lisää verkostoja ja toiminut siellä muutenkin kuten muilla toiminta-alueillaan.

6.5.4 Yhdistymisen hyötyjä on arvioitava pitkällä aikavälillä

Oli yhdistymisaloite peräisin osuuskunnan sisältä tai kunnan organisaatiosta, tulee aiheesta yhdistyä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen keskustella avoimesti vesiosuuskunnan jäsenten kanssa. Osana suurempaa yksikköä olemisen etuja tulisi tarkastella pitkällä aikavälillä, erityisesti kustannusten kannalta ja saada sitä kautta osuuskunnan jäsenet vakuuttumaan asiasta. Kunnalliseen vesihuoltolaitokseen yhdistymällä saataisiin ammattimaiset vesihuoltopalvelut osuuskunnan jäsenille. Mikäli yhdistymishalukkuus on lähtöisin vesiosuuskunnasta, tulee osuuskunnan hallituksen tai muiden vastuuhenkilöiden avata keskusteluyhteys kunnan ja kunnallisen vesihuoltolaitoksen kanssa, jonka jälkeen asiasta voidaan alkaa neuvotella. Yhdistymistoiveen perusteet sekä siitä saatavat hyödyt on hyvä esittää heti alussa.

Kun yhteinen tahtotila vesihuoltolaitosten yhdistämisestä on saavutettu, aletaan neuvotella yhdistymisen varsinaisista ehdoista. Osuuskunnan hallituksen onärkevää tiedottaa neuvottelujen etenemisestä jäsenistölle, jotta prosessin varsinaisesti lähtiessä käyntiin se saadaan vietyä loppuun asti. Yhdistymisen ehdoista neuvoteltaessa tulee selvittää osuuskunnan omaisuuden ja liiketoiminnan arvo, osuuskunnat varat ja velat, verkoston ja laitteiden kunto, niitä koskevat tulevat investoinnit, sopimusten siirtäminen, mahdollisten erisuuruisten maksujen käyttöönotto aiheuttamisperusteen mukaisesti sekä muut järjestelyt yhdistymisprosessin aikana. Myös menettelytapa tulee määrittää aikaisessa vaiheessa, koska se vaikuttaa esimerkiksi omaisuuden arvostamiseen ja mahdolliseen omaisuudesta maksettavaan korvaukseen.

Mahdollisesti verkostojen luovuttamisesta maksettavia korvauksia tulee arvioida verkostojen kunnon ja sitä kautta tulevien investointien tarpeen perusteella. Vanhat ja huonokuntoiset verkostot voivat vaatia pianikin mittavia saneerausinvestointeja. Vesiosuuskunnan tulee arvioida minkälaisia saneerausinvestointeja

siltä vaaditaan lähitulevaisuudessa, jos se yhdistymisen sijaan jatkaa toimintaansa itsenäisesti. Kunto- ja investointiselvityksen perusteella vaihtoehtojen vertaaminen on helpompaa ja verkostosta mahdollisesti pyydettävää korvausta voidaan perustella. Tulevien saneerausinvestointien lisäksi puutteet verkostokartoissa ja muussa dokumentoinnissa voivat vaatia välittömästi panostuksia vastaanottavalta organisaatiolla, mikä puolestaan voi alentaa verkostoista maksettavaa korvausta. Korvaus verkostoista voidaan maksaa myös siten, että vastaanottava organisaatio ottaa osuuskunnan velat vastattavakseen.

Erisuuruisten liittymis- ja perusmaksujen käyttöön-otto on oivallinen vaihtoehto, jos verkostonsa luovuttavalla vesiosuuskunnalla on esimerkiksi huomattava määrä velkaa. Näin entiset osuuskunnan jäsenet tai alueen verkostoihin myöhemmin liittyvät asukkaat voivat vastata osuuskunnan velasta sopivalla maksuaikataululla aivan kuten vesiosuuskunnan jatkaessa itsenäisesti olisi tapahtunut. Jos on tiedossa, että alueelle on tulossa uusia liittyjiä, voidaan velka korvata korottamalla alueen liittymismaksua uusille liittyjille. Jos taas uusia liittyjiä ei arvioida tulevan, voidaan entisiltä osuuskunnan jäseniltä periä korotettua perusmaksua kunnes velka on maksettu. Korotetulla perusmaksulla voidaan kompensoida myös muita poikkeavia kuluja, kuten mahdollisesta osuuskunnan omistuksessa olleesta kiinteistöpumppaamosta aiheutuvia kuluja. Kaikki erisuuruiset maksut tulee perustella ehdottoman läpinäkyvästi aiheuttamisperiaatteen mukaisesti.

Omaisuuksien ja liiketoiminnan luovutus on järkevintä liiketoimintakaupan kautta, sillä siinä pystytään yksilöimään siirtyvä liiketoiminta ja omaisuus, se on prosessina melko yksinkertainen ja sen avulla pystytään useimmissa tapauksissa välttämään veroseurauksilta, jos kaupassa ei synny voittoa kummallekaan osapuolelle. Liiketoimintakaupassa on tärkeää laatia sopimukset ja kauppakirjat asianmukaisella tavalla sekä selvittää tarkalleen mahdollisten kiinteistöjen siirtämisen seuraukset ja sen aiheuttamat vaatimukset. Sopimuksiin tulee kirjata kaikki neuvottelujen aikana sovitut ehdot yhdistymiselle. Liiketoimintakaupan jälkeen osuuskunta tulee purkaa osuuskuntalain mukaista prosessia noudattaen.

6.6 Vesiyhtymät

Suurin osa pienistä yksityisistä vesihuoltolaitoksista on osuuskuntia, mutta joukossa on myös rekisteröitymättömiä yhtymiä, joiden toiminta ei ole sidottua osuuskuntalakiin. Yhtymä on luonnollisten henkilöiden muodostama vapaamuotoinen yhteenliittymä, joka ei ole järjestäytynyt oikeushenkilöksi. Yhtymässä osallisena olevia yhdistävät vedenottoa ja vedenjakelua varten tarvittavien laitteiden omistaminen sekä sopimus veden käyttämisestä ja kustannusten jakamisesta. Yhtymällä itsellään ei voi olla oikeuksia tai velvollisuuksia, vaan yhtymän toiminnassa tehtävät sitoumukset koskevat kaikkia osallisia henkilökohtaisesti. Yhtymässä osallisina olevien suhteita säätelee laki eräistä yhteisomistussuhteista sekä yleinen sopimus-oikeus. (MMM & YM 2009.)

Yhtymät ovat tavallisesti vielä osuuskuntia pienempiä, ne voivat koostua vain muutamasta kiinteistöstä. Niidenkin yhdistymistä suuremmiksi yksiköiksi tulisi edistää erityisesti toimintavarmuuden takia, vaikka ne eivät yleensä olekaan vesihuoltolain tarkoittamia vesihuoltolaitoksia. Yhdistyminen osuuskuntaan tai kunnalliseen vesihuoltolaitokseen voi tapahtua esimerkiksi kahden välisen sopimuksen kautta, jonka sisältö on tapauskohtainen. Kuten osuuskuntien tapauksessa, myös yhtymiä siirrettäessä toisen organisaation hallintaan mahdollinen luovutushinta ja muut ehdot ovat avainasemassa. Pirkanmaalla osa kunnista on maksanut yhtymille verkostoista, osa taas on ottanut verkostot hallintaansa korvauksetta.

Toimintamuotona yhtymä voi olla ongelmallinen, varsinkin jos se on kooltaan niin suuri, että se luokitellaan arvonnalisäverovelvolliseksi. Tällöin se kirjataan arvonnalisäverovelvollisten rekisteriin ja yhtymän jäsenten henkilökohtainen vastuu yhtymän veroista alkaa. Tältä välttyään muuttamalla yhtymä osuuskunnaksi. Muutosta puoltaa myös se, että osuuskunnan toiminta on aina säädeltyä, mikä helpottaa esimerkiksi erilaisten riitatilanteiden ratkaisemista. Yhteisömuodon muuttamisesta ei tulisi yhtymän jäsenille välttämättä edes taloudellisia seuraamuksia, sillä perustettavan osuuskunnan osuusmaksu voidaan maksaa apportiomaisuutena. Tässä tilanteessa osuusmaksu olisi siis kunkin liittyjän henkilökohtaisesti omistama verkoston osa ja sen laitteet, jolloin verkosto-omaisuuden omistusoikeus siirtyisi yhtymän jäseniltä osuuskunnalle. (Lehto 2012.)

7 Vesiosuuskuntien tilanne Pirkanmaalla

7.1 Pirkanmaan kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmat

Kaikilla Pirkanmaan kunnilla on olemassa vahvistettu vesihuollon kehittämissuunnitelma, kuten vesihuoltolaki vaatii. Tällä hetkellä kunnissa on menossa suunnitelman ensimmäinen, toinen tai kolmas päivityskierros. Päivitetty vesihuollon kehittämissuunnitelma on hyväksytty 12 kunnassa viimeisen kahden vuoden sisällä. Seitsemällä kunnalla puolestaan suunnitelma on alkuperäinen eli hyväksytty vuonna 2003 tai 2004. Esimerkiksi muutokset kuntarakenteessa, toimintaympäristössä sekä valtion vesihuoltostrategioissa aiheuttavat sen, että vanhat suunnitelmat eivät enää palvele käyttäjiään kuten niiden pitäisi.

Eri kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmissa haja-asutusalueiden vesihuoltoon ja vesiosuuskuntien toimintaan on paneuduttu hyvin eritasoisesti. Osassa vesiosuuskuntien toimintaa ja kehittämisnäkökohtia on tarkasteltu erittäin tarkasti ja osuuskuntien verkostoille on ehdotettu laajennuksia. Toisissa taas kunnan alueella toimivat vesiosuuskunnat on ainoastaan mainittu tekstissä tai ei edes sitä. Hyvin vesiosuuskuntia käsitelleissä kunnissa yleensä myös haja-asutusalueiden tilannetta ja tarvetta keskitetylle vesihuollolle on käsitelty hyvin ja laadittu alustava suunnitelma verkostojen laajentamiselle.

Kunnissa toimivien vesiosuuskuntien sekä –yhtymien lukumäärät on selvitetty kehittämissuunnitelmien, kuntien omien rekisterien sekä VELVET-tietojärjestelmän avulla. Lukumäärää on ollut monissa tilanteissa vaikea selvittää. Kehittämissuunnitelmien perusteella selvitettiin miten kunnat tukevat osuuskuntamuotoista vesihuoltoa, aiotaanko vesihuoltoverkostoja laajentaa osuuskuntia perustamalla tai niiden toimintaa laajentamalla, mikä on kunnan kanta osuuskuntien yhdistymiseen, minkälaiset yhdistymismahdollisuudet osuuskunnilla on maantieteellisesti sekä millaiseksi osuuskuntien toimintavarmuus arvioidaan.

7.2 Osuuskuntien lukumäärät kunnittain

Pirkanmaan kuntien joukosta voidaan tunnistaa kolme päätyyppiä niiden vesiosuuskuntien määrän, iän

ja muiden ominaisuuksien mukaisesti. Osa kunnista ei kuulu mihinkään näistä tyypeistä tai osassa voi olla kaikkien ryhmien piirteitä. Osassa kuntia osuuskunnat ovat melko nuoria ja hoitavat sekä vedenjakelua että jätevesien johtamista. Osuuskunnilla ei tavallisesti ole omaa vedenottamoaa, vaan ne ostavat talousveden kunnalliselta laitokselta ja toisaalta johtavat jäteveden kunnallisen laitoksen verkostoihin. Verkostot sijaitsevat tavallisesti suhteellisen lähellä kunnallisen vesihuoltolaitoksen verkostoja ja ne on rakennettu jouduttamaan keskitetyn vesihuollon saamista kunnallisen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueen läheisyyteen. Tyypillisesti tämänkaltaisia osuuskuntia kuntien alueella on noin 10. Esimerkkejä tämäntyyppisistä kunnista ovat Lempäälä, Pirkkala, Kangasala, Valkeakoski ja Mänttä-Vilppula.

Toinen osuuskuntarakenteen päätyyppi Pirkanmaalla on, että kunnassa päävastuun keskitetystä vesihuollosta kantaa kunnallinen vesihuoltolaitos, jonka lisäksi kunnassa toimii yksi tai muutama ainoastaan vedenjakelua hoitavaa vesiosuuskuntaa. Tyypillistä näille osuuskunnille on se, että niiden verkostot ovat vanhempia kuin edellisen päätyypin osuuskuntien ja niiden verkostojen pituudet käyttäjää kohden voivat olla suuret. Verkostot voivat olla laajalle alueelle levinneitä. Osuuskunnat ostavat vetensä joko kunnalliselta laitokselta tai niillä on oma vedenottamo. Tämän tyyppisiä osuuskuntia toimii pääasiassa pienehköissä maalaiskunnissa, jossa vesijohto- ja viemäriverkostoihin liittyneiden liittymisprosentti on alhainen. Esimerkiksi Vesilahti, Urjala, Akaa, Pälkäne, Orivesi, Kihniö ja Parkano ovat vesiosuuskuntaprofiililtaan tämänkaltaisia.

Osassa kuntia puolestaan toimii erittäin suuri määrä hyvin pieniä vesiosuuskuntia ja –yhtymiä, jotka toimivat pääosin vedenhankinnassa ja –jakelussa. Osuuskunnat ja yhtymät voivat olla muodostuneita vain muutamasta kiinteistöstä. Eniten osuuskuntia ja yhtymiä Pirkanmaalla on Hämeenkyrössä, jossa niitä toimii yhteensä 50. Tämän kategorian kunnat ovat tyypiltään maalaiskuntia, joissa taajamatyyppistä asutusta on vähän ja kylien sekä haja-asutusalueiden asukkaat ovat aktiivisia. Osalla yhtymistä ja osuuskunnista on oma vedenottamo ja tarpeelliset huoltotoimet tehdään pitkälti talkootyönä, joten ne pystyvät myymään jäsenilleen talousvettä erittäin edulliseen hintaan. Esimerkkejä kunnista, joissa toimii paljon pieniä vesiosuuskuntia ja –yhtymiä ovat Ylöjärvi, Virrat, Nokia,

Ruovesi ja Hämeenkyrö. Näissä kunnissa vesijohtoverkosto on yhtymien ja osuuskuntien kautta levinnyt lähes koko niiden alueelle.

Pirkanmaalla on kaksi kuntaa, joissa ei vesiosuuskuntia ole ollenkaan, Juupajoki ja Punkalaidun. Virroilla ja Ruovedellä vanha vesiosuuskunta on kunnan suurin toimija vedenhankinnassa ja talousvedenjakelussa. Virroilla Virtain vesiosuuskunta hoitaa koko Virtain keskustan vedenjakelua ja Ruovedellä Osuuskunta Vesijako Ruoveden keskustan vedenjakelua. Näissä kahdessa kunnassa kunnallisella vesihuoltolaitoksella on ainoastaan pieni vedenjakelun toiminta-alue muualla kuin keskustaajamassa, kun taas jätevesiverkoston toiminta-alue kattaa myös suuren osuuskunnan alueen. Samantyyppinen tilanne on Hämeenkyrössä, jossa Kyröskosken taajamassa toimii Kyröskosken Vesihuolto Oy, joka hoitaa Kyröskosken taajaman vedenhankintaa sekä vedenjakelua.

Osuuskuntien kiinnostus jätevedenviemärointiin on herännyt vasta hajajätevesiasetuksen julkaisun jälkeen, eli vuoden 2003 jälkeen. Tämän takia monissa vanhemmissa osuuskunnissa harjoitetaan ainoastaan vedenjakelua. Vuoden 2003 jälkeen osuuskuntia on perustettu jätevesien johtamisen takia ja samalla on rakennettu vesijohtoverkosto. Osa osuuskunnista toimii ainoastaan jätevedenviemäroinnissä.

7.3 Kunnat tukevat eri tavoin vesiosuuskuntien perustamista ja toimintaa

Kunnat voivat halutessaan tukea alueella toimivien osuuskuntien toimintaa. Osassa kuntia on muodostettu selkeät periaatteet osuuskuntien tukemisesta, jotka on kirjattu vesihuollon kehittämissuunnitelmaan. Osa kunnista taas toteaa kehittämissuunnitelmassaan, että osuuskuntien perustamista ja toimintaa tuetaan harkinnanvaraisesti ja osan (6 kappaletta) kehittämissuunnitelmassa ei ole mainittu tukemisen periaatteita tai tukimuotoja. Tavallisia kuntien käyttämiä tukimuotoja ovat rahalliset avustukset, lainojen takaus, osallistuminen runkolinjojen rakentamiseen, asiantuntijapuu, suunnitteluapu sekä yleinen neuvonta.

Kaikki kunnat, jotka ovat kehittämissuunnitelmaansa maininneet osuuskuntamuotoisen vesihuollon tukemisperiaatteensa, tarjoavat osuuskunnille ainakin neuvontaa sekä asiantuntija- ja suunnitteluapua. Myös lainojen takaaminen on yleistä. Investointiavustusta osuuskunnille voivat myöntää kehittämissuun-

nitelmien mukaan Tampere, Lempäälä, Ylöjärvi, Pirkkala, Nokia, Vesilahti, Orivesi ja Hämeenkyrö (vain jätevesiviemärien rakentaminen). Osassa kuntia on päätetty tuen maksimimäärä prosentteina toteutuneista kustannuksista, osassa se päätetään aina harkinnan mukaan. Osa kunnista voi rakentaa kokonaan runkoviemärit osuuskunnan jakeluverkostolle asti tai vaihtoehtoisesti osallistua niiden rakennuskustannuksiin. Tällaisia kuntia ovat esimerkiksi Tampere, Ikaalinen, Orivesi, Sastamala, Kangasala sekä Ylöjärvi.

Tampereella on tehty erillinen malli osuuskuntamuotoisen vesihuollon tukemisesta, joka on kaikkien saatavilla. Tällainen periaatteiden linjaaminen voisi olla myös muissa kunnissa järkevää, jos sitä ei ole tehty vesihuollon kehittämissuunnitelmaa päivitettäessä tai laadittaessa. Mänttä-Vilppulassa ja Parkanossa tuki kohdistetaan kiinteistökohtaisten järjestelmien investointiin, eli tukea voi hakea yksittäisen kiinteistön omistaja.

7.4 Yhteistyö osuuskuntien ja kuntien vesihuoltolaitosten välillä

Pirkanmaalla yhteistyön laajuus ja määrä vaihtelevat voimakkaasti, jopa saman kunnan sisällä. Lähes kaikissa kunnissa harjoitetaan talousveden myyntiä ja jäteveden vastaanottamista korvausta vastaan, joten sitä ei erikseen käsitellä tässä. Pirkanmaan alueella tukkualennuksia ei ole käytössä yhdessäkään kunnassa. Suurin osa kunnista on tehnyt vesiosuuskuntiensa kanssa yhteistyötä perustamisvaiheessa yleensä myöntämällä avustuksia sekä antamalla neuvontaa, mutta sen jälkeen yhteistyö on ollut vähäistä.

Yleisesti voidaan todeta, että mikäli kunnat tekevät yhteistyötä vesiosuuskuntien kanssa, se on laajinta suurten vesiosuuskuntien kanssa. Tällainen tilanne on esimerkiksi Sastamalassa, Ruovedellä, Kihniössä, Hämeenkyrössä ja Virroilla. Huoltopalveluita kunnat tarjoavat osuuskunnille Lempäälässä, Vesilahdella ja Kihniössä. Lempäälässä ja Vesilahdella kuntien vesihuoltolaitoksilla on vesiosuuskuntien kanssa sopimus, että kunnossapito siirtyy kunnallisen laitoksen vastuulle tietyn määräajan jälkeen verkostojen valmistuttua. Myös Kihniössä kunta ja vesiosuuskunnat tekevät paljon yhteistyötä. Näissä kolmessa kunnassa yhteistyön voidaan sanoa olevan tiivistä.

7.5 Osuuskuntien toimintavarmuus

Vesiosuuskuntien toimintavarmuus riippuu pitkälti niiden vedenhankintatavasta. Jos talousvesi ostetaan kunnalliselta vesihuoltolaitokselta tai toiselta vesiosuuskunnalta vedenhankintaan liittyvät riskit ovat samat kuin vedenmyyjällä. Verkostot on tässä tapauksessa yhdistetty ainakin yhdestä suunnasta vähintään yhden muun vesihuoltolaitoksen verkostoihin. Näiden vesiosuuskuntien vedenhankinnan toimintavarmuuden tarkastelu onkin tehtävä samalla kuin myyjäorganisaation vedenhankinnan tarkastelu. Vedenjakelun toimintavarmuus puolestaan riippuu jakeluverkostojen kiertoyhteyksistä. Suurimmalla osalla osuuskuntia verkostot on rakennettu haaraperiaatteella, jolloin putkirikon sattuessa rikon jälkeinen osa jää kokonaan ilman vettä.

Esimerkiksi Virroilla usealla osuuskunnalla on oma vedenottamo ja lisäksi oman vedenottamon vettä myydään muille osuuskunnille. Vedenriittävyys on äärirajoilla kaikissa muissa paitsi yhdessä osuuskuntien vedenottamoista, minkä lisäksi verkostot ovat eriytyneet eli vettä ei pystytty poikkeustilanteessa syöttämään verkostoon muusta suunnasta. Samankaltainen tilanne on Ruovedellä, Parkanossa ja Urjalassa, joissa useita osuuskuntia on yhden vesilähteen varassa. Sastamalassa, Orivedellä, Mänttä-Vilppulassa, Kihniössä, Ikaalisissa ja Hämeenkyrössä omaa vedenottamoa käyttävien vesiosuuskuntien verkostot on yhdistetty toistensa tai kunnallisen vesihuoltolaitoksen verkostoon, joten vettä voidaan poikkeustilanteessa johtaa muualta. Osa kunnista ei ole tarkastellut kehittämissuunnitelmassa vesiosuuskuntien toimintavarmuutta.

7.6 Kuntien paineet vesihuoltoverkostojen laajentamiseksi

Suurimmassa osassa kuntia kunnallisen vesihuoltolaitoksen verkostoa laajennetaan asemakaavoittamisen yhteydessä. Uusien kaavoitettavien alueiden tarve puolestaan riippuu asuntojen tarpeesta, eli muuttovoittokunnissa kaavoitettavia alueita ja samalla vesihuollon laajentamisalueita on huomattavasti enemmän kuin muuttotappiokunnissa. Kuntien paineet rakentaa verkostoja lieve- ja haja-asutusalueille

vaihtelevat, aiemmin juuri nämä kohteet on toteutettu osuuskuntapohjaisesti ja vanhemmissa vesihuollon kehittämissuunnitelmissa ne nimetään edelleen vesiosuuskuntien vastuulle. Alueiden nimeämiseen keskitetyn vesihuollon toiminta-alueen laajentamisalueiksi vaikuttavat esimerkiksi ympäristön- ja terveydensuojelliset syyt, alueiden sijainti muihin verkostoihin nähden, alueen asukastiheys, asukkaiden tarpeet sekä kunnan poliittinen kanta. Tämän takia eri kunnissa varsin erityyppiset alueet on voitu nimettää toiminta-alueiden laajentamisalueiksi. Kaikkien kuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmissa on nimetty vesihuollon tarvealueita haja-asutusalueille ja taajamien lievealueille. Useat kunnat, kuten Sastamala, toivovat, että jo toimivat osuuskunnat osallistuisivat uusien verkostojen rakentamiseen lieve- ja haja-asutusalueille.

Pirkanmaalla on olemassa lähinnä viemäriverkoston rakentamispaineita, sillä useassa kunnassa, kuten Punkalaitumella, Virroilla, Hämeenkyrössä, Ikaalisissa ja Kihniössä, vesijohtoverkostoa on rakennettu jo laajalle alueelle. Tosin kaikille vesijohtoverkostojen toiminta-alueille ei ole tarkoituksenmukaista rakentaa viemäriverkostoja. Esimerkiksi Ylöjärvellä lievealueiden haja-asutus ja kylät ovat muuttuneet taajamaisiksi suuren alueelle muuttaneen asukasmäärän vuoksi ja ovat sen takia keskitetyn vesihuollon tarvealueita. Myös Sastamalassa ja Parkanossa on muutamia taajama-alueita, jonne verkostojen rakentaminen olisi aiheellista. Pirkkalassa uudet asukkaat ovat puolestaan muuttaneet kaava-alueille, joten siellä painetta verkostojen laajentamiseen uusille haja-asutusalueille ei ole. Tampereella verkostojen rakentamispaineet haja-asutusalueilla keskittyvät kaupungin pohjoisosiin, johon on syntynyt merkittävän kokoisia kyliä, joissa asukastiheys on suuri. Vesilahdelta ja Orivedeltä todettiin, että verkostojen laajentamispaineita ei kunnassa ole.

7.7 Osuuskuntamuotoisen vesihuollon laajentaminen

Kaikissa Pirkanmaan kunnissa, Juupajokea lukuun ottamatta, osuuskuntamuotoinen vesihuolto halutaan säilyttää yhtenä vesihuollon toimintamuotona. Sen rakentamista ehdotetaan tietyille vesihuollon kehittämisalueille joko laajentamalla olemassa olevien osuuskuntien toiminta-alueita tai perustamalla uusi vesiosuuskunta. Kunnallisten vesihuoltolaitosten toiminta-alueiden laajennukset sijoittuvat niiden nykyisten verkostojen sekä suurten rakennettavien siirto-

viemäreiden läheisyyteen, syjemmällä rakentaminen merkitään osuuskuntien vastuulle. Vesihuollon kehittämissuunnitelman laatimisajankohta vaikuttaa siihen, miten kunnassa suhtaudutaan uusien vesiosuuskuntien perustamiseen ja millaisille alueille keskitettyä vesihuoltoa halutaan rakentaa.

Ylöjärvellä, Pirkkalassa, Mänttä-Vilppulassa ja Tampereella on kehittämissuunnitelmassa linjattu, että uusien osuuskuntien perustamista vältetään ja haja-asutusalueiden keskitetyn vesihuollon laajentamiset pyritään tekemään nykyisten osuuskuntien toiminta-alueita laajentamalla. Muissa kunnissa kehoitetaan perustamaan haja-asutusalueille vesiosuuskuntia, jotka rakentavat alueelle verkostot ja alkavat huolehtia vesihuollosta. Haastattelujen perusteella esimerkiksi Tampereella joudutaan kuitenkin perustamaan ainakin yksi uusi vesiosuuskunta, sillä kaikkia tarvealueita ei pystytä toteuttamaan olemassa olevien osuuskuntien verkostojen laajennuksilla. Mänttä-Vilppulassa sen sijaan yksi osuuskunta aikoo edelleen laajentaa verkostojaan, ja on keskustellut kaupungin kanssa jopa verkostojensa rakentamisesta alueelle, johon kaupungin piti alun perin rakentaa vesihuoltoverkostot.

Puhelinhaastattelujen perusteella uusien osuuskuntien perustamista kunnissa ei kannateta niin vankasti kuin vesihuollon kehittämissuunnitelmissa oli ilmaistu, mikä johtuu suunnitelmien laatimisajankohdasta. Suurin osa kunnista toivoisi, että haja-asutuksen keskitetty vesihuolto rakennettaisiin edelleen osuuskuntien toimesta, mieluummin kuitenkin toiminnassa olevien osuuskuntien verkostojen laajentamalla. Punkalaitumella, jossa ei toimi ainoatakaan vesiosuuskuntaa, kunta on yrittänyt kannustaa asukkaita perustamaan vesiosuuskuntia. Kunnasta todetaan, että rakentamiskustannukset pystytään parhaiten kohdentamaan tarvealueelle perustamalla sinne osuuskunta, sillä poliittisen päätöksen tekeminen suuremmasta liittymismaksusta haja-asutusalueille on vaikea saada tehdyksi. Myös Parkanossa kunta on yrittänyt kannustaa uusien osuuskuntien perustamiseen ilman tulosta, joten se rakentaa itse tarvittavat verkostot taajamamaisille alueille. Urjalassa on ollut käytössä liittymistekniisiä osuuskuntia, joissa alueen asukkaat ovat perustaneet yhteisön, joka on rakentanut alueelle verkostot, mutta jonka jäsenistä on tullut kunnan vesihuoltolaitoksen asiakkaita. Uusien osuuskuntien perustamista voidaan perustella tarvealueen sijainnilla, mikäli se sijaitsee hyvin kaukana muiden vesihuoltolaitosten toiminta-alueista. Tämän syyn vuoksi esimerkiksi Ruovedellä on perusteilla yksi uusi

osuuskunta, vaikka kunta muutoin kannattaakin vesiosuuskuntien yhdistämistä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen.

Vedenhankintaa ja –jakelua harjoittavien osuuskuntien toiminta-alueella on usein erityinen tarve viemäriverkoston rakentamiseen. Näitä alueita on mainittu useissa kehittämissuunnitelmissa ja verkostot on tarkoitettu rakentaa alueilla toimivien osuuskuntien toimesta. Esimerkiksi Ylöjärvellä ja Pirkkalassa on perustettu suuret osuuskunnat, joiden tehtävänä on viemäriverkoston rakentaminen olemassa olevien vesiosuuskuntien toiminta-alueille. Ikaalisissa pohditaan parhaillaan onko viemäriverkostot järkevää rakentaa Ikaalisten Veden vai jonkin vesiosuuskunnan toimesta. Kihniössä kunta aikoo laajentaa viemäriverkostoja Kihniö-Parkano-siirtoviemärin läheisyyteen, jossa toimii jo vesiosuuskuntia. Myös muissa kunnissa, joissa siirtoviemäreitä on rakennettu, suunnitellaan tai on jo rakennettu viemäriverkostoja sen varrelle.

7.8 Kuntien kantoja vesihuoltolaitosten yhdistymiseen

Suurimassa osassa kehittämissuunnitelmia ei oteta kantaa kunnan sisällä toimivien vesihuoltolaitosten yhdistymiseen, sillä asia on tullut esille vasta viime aikoina. Kunnista Lempäälä haluaa edistää osuuskuntien yhdistymistä, Pirkkalassa osuuskuntien yhdistymiset nähdään myönteisenä kehityksenä, Mänttä-Vilppulassa uusien osuuskuntien perustamista ei suosita ja Sastamala nimeää tavoitteekseen kehittää vesiosuuskuntia suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Ylöjärvellä vesiosuuskuntia halutaan yhdistää toimintavarmuuden kannalta ja tavoitteena on kaksi suurempaa osuuskuntaa koko kunnan alueella.

Osassa kuntia osuuskuntien verkostot sijaitsivat kunnan verkostojen jatkeena ja osuuskunnan toiminta-alue on pienehkö. Näissä kunnissa osuuskuntien verkostojen liittäminen kunnallisen laitoksen toiminta-alueeseen olisi luonnollista eikä kunnallisen laitoksen resurssitarve merkittävästi kasvaisi. Esimerkiksi Lempäälässä, Nokialla, Vesilahdella, Valkeakoskella, Mänttä-Vilppulassa ja Hämeenkyrössä toimii kuvaillun kaltaisia osuuskuntia. Vesiosuuskunnat voivat toimia erillään kunnan verkostoista, mutta toisaalta hyvin lähellä toisiaan. Tällöin luonnollinen yhdistymissuunta on läheisyydessä toimiva toinen vesiosuuskunta. Täl-

laisia vesiosuuskuntia toimii Tampereella, Kangasalla, Mänttä-Vilppulassa ja Ikaalisissa.

Vesiosuuskunnat voivat toimia erillään muista vesihuoltolaitoksista ja hyvin laajalla alueella. Tällöin luonnollisia yhdistymistahoja ei välttämättä löydy ja toisaalta jos kaksi tai useampi hyvin laajalla alueella toimivaa vesiosuuskuntaa yhdistyy, muodostuu kokonaisuudesta hyvin suuri. Verkostojen etäisyydet itsessään eivät estä sulautumisia, koska etuja saadaan kuitenkin esimerkiksi hallinnon kannalta. Kunnallinen vesihuoltolaitos voi vastustaa yhdistymistä suuren tai erillään kunnan verkostosta toimivan osuuskunnan kanssa kasvavan resurssitarpeen vuoksi. Suuria tai muista erillään sijaitsevia osuuskuntia toimii esimerkiksi Virroilla, Kangasalla, Urjalassa, Ylöjärvellä, Pälkäneellä, Orivedellä, Kihniössä ja Ruovedellä.

Pirkkala, joka on vesihuollon kehittämissuunnitelmassaan linjannut osuuskuntien yhdistymisen myönteiseksi kehitykseksi, kannattaa vedenjakelua harjoittavien osuuskuntien sulautumista Pirkkalan vesiosuuskuntaan, joka vastaa haja-asutusalueiden viemäröinnistä koko kunnan alueella. Muita haastattelujen perusteella osuuskuntien sulautumisia tukevia kuntia ovat esimerkiksi Sastamala, Mänttä-Vilppula ja Kangasala.

Osassa kuntia vesiosuuskunnat ovat esittäneet toiveita yhdistymisestä kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin. Useimmissa kunnissa vastustetaan ajatusta, näin on esimerkiksi Nokialla ja Valkeakoskella, joissa kaupungin vesihuoltolaitokseen liitetään ainoastaan asemakaava-alueella sijaitsevat verkostot. Urjalassa, Vesilahdella ja Mänttä-Vilppulassa yhdistyminen ei ole ajankohtaista taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. Muita yhdistymiseen varautuneesti suhtautuvia kuntia ovat Parkano, Hämeenkyrö ja Kangasala.

Kihniössä kunta toivoo vesihuoltolaitosten yhdistämistä, mutta tähän asti vesiosuuskunnat ovat vastustaneet ajatusta niiden hyvän taloudellisen tilanteen vuoksi. Yhdistyminen tullee tapahtumaan tulevaisuudessa, kun osuuskunnat eivät saa enää vastuuhenkilöitä huolehtimaan toiminnastaan. Myönteisemmin ajatukseen suhtautuvia kuntia Kihniön lisäksi ovat esimerkiksi Lempäälä, Virrat, Ikaalinen, Sastamala ja Ruovesi. Kunnista todetaan kuitenkin, että yhdistyminen vaatii ainakin verkostotutkimuksia ja taloudellisia selvityksiä. Ruovedellä yhdistymisiä perustellaan väestön tasapuolisella kohtelulla, kun kaikki kuuluvat samaan vesihuoltolaitokseen. Kunta toteaa, että verkostojen läheisyydessä sijaitsevien osuuskuntien liittäminen kunnalliseen laitokseen ei rasittaisi vesihuoltolaitoksen resursseja, mutta kauempana sijaitsevien

osuuskuntien yhdistämistä täytyisi pohtia tarkemmin. Ikaalisissa osa vesiosuuskunnista on toivonut yhdistymistä Ikaalisten Veteen, eikä kaupunki periaatteessa vastusta ajatusta. Menettelytapa ja yhdistymisen seuraukset tulisi kuitenkin arvioida etukäteen.

8 Esimerkkikunnat

Vesiosuuskuntien toiminnan ja sen kehittämisen kannalta otettiin tutkimuksessa lähempään tarkasteluun muutama kunta. Kunniksi valikoituivat Kangasala, Lempäälä, Virrat ja Ylöjärvi, joissa on vesiosuuskuntien kannalta hyvin erilainen tilanne, Kangasalla on useita suurehkoja vesiosuuskuntia, Lempäälässä osuuskunnat tekevät kunnan kanssa tiivistä yhteistyötä, Virroilla vedenjakelun suurin toimija on osuuskunta ja Ylöjärvellä on syntynyt suuri haja-asutusalueiden jätevedenkeräilyä ja –johtamista hoitava osuuskunta. Erilaisten tilanteiden vuoksi kunnilla on vesihuoltolaitosten yhteistyölle hyvin erilaisia tarpeita, joita tutkimuksessa pyritään avaamaan mahdollisimman hyvin.

Esimerkkikuntien vesihuollon nykytilaa ja sen tulevaisuuden näkymiä selvitettiin perusteellisesti. Tämän lisäksi järjestettiin haastattelutilaisuudet sekä kuntien että vesiosuuskuntien edustajille, joissa kartoitettiin osapuolten toiveita ja tarpeita vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämiseksi. Lempäälässä ja Kangasalla haastateltiin ensin kunnan ja kunnan vesihuoltolaitoksen edustajia, jonka jälkeen järjestettiin alueen vesiosuuskunnille keskustelutilaisuus, jossa myös kunnan edustajia oli paikalla. Osa vesiosuuskunnista haastateltiin erikseen. Ylöjärvellä ja Virroilla järjestettiin tilaisuus, jossa olivat läsnä sekä kuntien sekä suurten vesihuolto-osuuskuntien edustajat.

Haastattelujen perusteella analysoitiin ja eriteltiin mahdollisia yhteistyötapoja vesiosuuskuntien sekä vesiosuuskuntien ja kunnallisten vesihuoltolaitosten välillä. Samalla pyrittiin tunnistamaan haasteita, joita laitokset kokevat yhteistyössä olevan, sekä toiveita yhteistyön järjestämisestä. Ilmi tulleita seikkoja verrattiin Vesiyhtymien toiminnan kehittämisen –raportissa määriteltyihin yhteistyömuotojen etuihin ja haittoihin, koska haluttiin tietää ovatko ne todellisia esimerkkikuntien tapauksissa.

Kangasalan ja Lempäälän osuuskuntatapaamisiin osallistuneiden vesiosuuskuntien edustajat pitivät tapaamisia hyödyllisinä jo pelkästään oman alueen muiden vesiosuuskuntien tapaamisen vuoksi. Tilaisuudet tarjosivat vesiosuuskunnille yhteisen foorumin, jossa pystyttiin sopimaan alustavasti tulevista yhteishankkeista. Yhteistyön kehittämismahdollisuuksien kartoittamisen lisäksi osuuskunnat vaihtoivat tapaamisessa tietoja esimerkiksi omasta hinnoittelustaan sekä huoltopalveluiden käytämisestä.

8.1 Lempäälä

8.1.1 Yleistietoa kunnasta

Lempäälän kunta sijaitsee Tampereen eteläpuolella 3-tien varressa ja kuuluu Tampereen kaupunkiseutuun. Lempäälässä on hieman yli 20 000 asukasta ja viime vuodet se on kuulunut kymmenen Suomen nopeimmin kasvavan kunnan joukkoon. Väkiluvun odotetaan olevan vuonna 2040 noin 30 000. Yhdyskuntarakenteeltaan Lempäälä on Tampereentien varteen keskustaajaman ja Sääksjärven välille rakentunut nauhataajama. Kerrostalorakentaminen on keskittynyt kuntakeskukseen ja Sääksjärvelle, rakentaminen on ollut ylipäättään pientalovaltaista.

Kunnan läpi virtaa Vanajaveden-Pyhäjärven vesistö, jonka lisäksi Lempäälässä on 55 yli hehtaarin kokoista järveä. Kunnan alueella sijaitsee kolme erillistä pohjavesialuetta; Lempäälä-Mäyhäjärvi, Leukamaa sekä Henneri. Kunnan talousvedenhankinta tapahtuu Lempäälä-Mäyhäjärven ja Leukamaan pohjavesialueilla sijaitsevista kolmesta pohjavedenottamosta, joiden lisäksi vettä ostetaan Tampereelta ja Valkeakoskelta. Vettä myydään Vesilahteen, Pirkkalaan sekä kunnassa toimiville vesiosuuskunnille. Lempäälän kunnan jätevedenpuhdistamo sijaitsee keskustaajamassa ja Lempäälän jätevesien lisäksi siellä käsitellään Vesilahden jätevedet. Sääksjärveltä jätevedet puolestaan johdetaan käsiteltäväksi Tampereelle. Tulevaisuudessa vedenhankinta pyritään perustamaan alueelliseen yhteistyöhön sekä TAVASE-hankkeeseen, jätevesienkäsittelyn osalta Lempäälä on mukana Pirkanmaan keskuspuhdistamo –hankkeessa.

8.1.2 Lempäälässä toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden tukeminen

Kunnallisen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueet sijoittuvat pääasiassa asemakaava-alueille nauhataajamaan. Tulevaisuuden laajennukset sijoittuvat samalle alueelle ja sen läheisyyteen. Alueet on nimetty vesihuollon kehittämis- ja selvittämisaikueiksi. Kunnallisen vesihuoltolaitoksen lisäksi kunnassa toimii seitsemän vesihuolto-osuuskuntaa, Lahdenkylän, Lastusten,

Miemolan, Rantoisten, Routasjärven, Vaihmalan ja Toutosen vesihuolto-osuuskunnat, sekä yksi vesiosuuskunta, Säijänmaan vesiosuuskunta. Vesihuolto-osuuskunnat ostavat talousveden kunnalta ja johtavat jäteveden kunnan verkostoihin, Säijänmaan vesiosuuskunta ostaa jakelemana talousveden Pirkkalan kunnalta.

Lastusten vesihuolto-osuuskuntaa lukuun ottamatta kaikilla osuuskunnilla on vahvistetut toiminta-alueet (kunnan sivut). Vesiosuuskunnat toimittavat talousvettä yhteensä noin 750 lempääläläiselle ja vastaanottavat 640 lempääläläisen jätevedet. Talousveden jakeluverkostoon liittyneistä 250 kuuluu Säijänmaan vesiosuuskuntaan, muiden vesihuolto-osuuskuntien liittymäärä vaihtelee noin 50 ja 100 välillä. Säijänmaan vesiosuuskuntaa lukuun ottamatta vesihuolto-osuuskunnat sijaitsevat kunnallisen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueen välittömässä läheisyydessä. Vesihuolto-osuuskunnat eivät ole maantieteellisesti kään suuria, eli niiden verkostopituus käyttäjää kohden ei ole kovin suuri. Osuuskuntien verkostot ovat suhteellisen uusia ja tällä hetkellä edelleen hyväkuntoisia. Toiminta perustuu pitkälti talkootyöhön.

Kunnalla on olemassa vesiyhtymien rahoituksen ja tukemisen periaatteet. Asukaslähtöisesti eteenpäin vietäviä hankkeita kehittämissuunnitelmassa mainituilla selvittämisaalueilla kunta tukee antamalla asiantuntija-apua selvitys- ja suunnittelutöissä. Taloudellinen tuki kyseisille hankkeille on harkinnanvaraista ja riippuu talousarviomäärärahoista. Kunta voi tukea taloudellisesti ja lainoja takaamalla uusien vesiosuuskuntien perustamista tai olemassa olevien vesiosuuskuntien laajentumista vesihuoltolain mukaisen vesihuoltopalvelujen tarpeen perusteella. Tukipäätöksessä huomioidaan myös haetun alueen maankäytön tilanne. Vesihuoltolaitoksiksi luokiteltavilta tukea hakevilta osuuskunnilta vaaditaan jo hakuvaiheessa esitys alustavaksi toiminta-alueeksi. Tukea hakevien laitosten tulee pääsääntöisesti rakentaa alueelle sekä vesijohto- että viemäriverkosto. Tukemista voidaan tarvittaessa priorisoida vesihuoltopalveluiden tarpeeseen perustuen.

8.1.3 Kunnan tavoitteena on vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen

Lempäälän vesihuollon kehittämissuunnitelman lähitulevaisuuden painopisteissä mainitaan kunnan alueella toimivien vesihuoltolaitosten yhteistyötarpeen

selvittäminen ja yhteistyön kehittäminen. Lempäälän kunnan vesihuoltolaitoksen ja vesiyhtymien yhdistymisedellytyksiä halutaan tutkia. Tarve yhteistyön kehittämiseksi perustuu vesihuoltolaitostoinnille asetettujen vaatimusten kiristymiseen sekä toiminnan taloudellisen kannattavuuden parantamiseen.

Tällä hetkellä Lempäälän kunnan vesihuoltolaitos tekee yhteistyötä osuuskuntien kanssa laadittujen sopimusten mukaisesti. Kunnan vesihuoltolaitos laskuttaa osuuskuntia talousvedestä ja jätevedestä, ja osuuskunnat puolestaan perivät maksut jäseniltään. Käyttömaksut ovat osuuskunnille samat kuin kunnallisen vesihuoltolaitoksen asiakkailta, perus- ja liittymismaksuja osuuskunnilta ei peritä. Kunnalla on sopimus vesihuolto-osuuskuntien kanssa runkolinjojen kunnossapidon siirtymisestä kunnan vastuulle kahden vuoden toiminnan jälkeen. Omistus jää edelleen osuuskunnille. Uusia yhteistyömahdollisuuksia Lempäälässä toimivien vesihuoltolaitosten kesken tulisi selvittää esimerkiksi tietojen rekisteröinnin, valmiussuunnitelman ja talousveden valvontatutkimuksen osalta. Jatkossa voidaan pohtia mahdollisuuksia ja periaatteita vesiyhtymien yhdistämiseksi suuremmiksi yksiköiksi tai Lempäälän kunnan vesihuoltolaitokseen.

8.1.4 Lempäälää mietityttävät vesihuolto-osuuskuntien liittymisen taloudelliset vaikutukset

Lempäälän kunnan vesihuoltolaitoksen näkemykset vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämisestä vastaavat suurilta osin vesihuollon kehittämissuunnitelmassa esitettyjä tavoitteita. Lempäälässä on menossa samaan aikaan käynnissä kunnallisen vesihuoltolaitoksen organisaatiotarkastelu, jossa arvioidaan vaihtoehtoja laitoksen tulevaisuuden organisaatiomuodoksi. Vesilahden kunnan vesihuoltolaitos on mukana tarkastelussa laitosten voimakkaan yhteistyön vuoksi.

Kunnan vesihuoltolaitos ei vastusta vesiosuuskuntien liittämistä osaksi sen organisaatiota. Yksi Lempäälässä toimivista osuuskunnista on jo ilmaissut kunnalliselle vesihuoltolaitokselle halukkuutensa sulautumiseen. Kunta nimeää kolme muuta osuuskuntaa potentiaalisiksi liittyjiksi. Pitää kuitenkin tehdä perusteellinen taloudellinen tarkastelu sekä taloudellinen suunnitelma, jotta kunnan vesihuoltolaitokselle ei tule kohtuuttomia kustannuksia osuuskuntien verkostojen haltuunoton seurauksena. Huomioitavia seikkoja ovat osuuskuntien velat ja miten ne kompensoi-

daan yhdistymisprosessin aikana sekä maksetaanko osuuskunnille korvausta verkostoista, kun ne siirtyvät kunnallisen laitoksen omistukseen. Vesiosuuskuntien verkostojen liittämisellä ei odoteta olevan suurta vaikutusta vesihuoltolaitoksen henkilöstön ja muiden resurssien riittävyyteen. Tärkeintä kaikkien osapuolien kannalta on löytää taloudellisesti tyydyttävä sopimusmalli.

Lempäälässä Luodonniemen alueen, joka ei kuulu kehittämissuunnitelman mukaisiin kehittämis- tai selvittämialueisiin, asukkaat ovat ilmaisseet halunsa liittyä keskitettyyn vesihuoltoon. Vesihuoltolaitos on suunnitellut toteuttavansa verkostojen rakentamisen itse, ja perivänsä alueen liittyjiltä korotetun liittymismaksun. Suurempaa liittymismaksua voidaan perustella esimerkiksi sillä, että kyseessä ei ole suurehkon asukasjoukon tarve, vaan asukkaiden oma halukkuus keskitettyyn vesihuoltoon. Lisäksi alueella sijaitsee pääosin loma-asuntoja. Tätä käytäntöä voitaisiin käyttää tulevaisuudessa, kun vesihuoltoverkostoja laajennetaan kunnan toimesta haja-asutusalueille. Kuntalaisten tasapuolisen kohtelun vuoksi korotetun liittymismaksun määräytymiselle tulisi työstää laskukaava, joka ottaisi huomioon keskitetyn vesihuollon tarpeen ja jota voitaisiin jatkossa hyödyntää.

Lempäälässä sekä kunta että osuuskunnat toivovat apua yhteistyön kehittämiseksi erityisesti taloudellisissa seikoissa. Vesihuolto-osuuskuntien liittymisen osalta voitaisiin selvittää erisuuruisten perusmaksujen käyttöönottoa osuuskuntien velkojen kompensoimiseksi sekä mahdollisten kiinteistöpumppaamoiden kunnossapidon rahoittamiseksi. Lisäksi toivotaan tietoa erisuuruisten liittymismaksujen määräytymisestä ja mahdollisista laskukaavoista, sillä kunta näkee järkevänä omien verkostojensa laajentamisen uusien vesihuolto-osuuskuntien perustamisen sijaan.

8.1.5 Lempäälän vesihuolto-osuuskunnat eivät vastusta yhdistymisaikeita

Lempäälässä tilanne on suotuisa kunnan vesihuoltolaitoksen ja osuuskuntien yhdistymisneuvottelujen aloittamiselle, sillä kunnassa toimivat vesi- ja vesihuolto-osuuskunnat eivät vastusta yhdistymistä kunnan laitokseen, kunhan vain sopimusehdoista päästään yhteisymmärrykseen. Yhteistyön kehittäminen oli osuuskuntien mielestä järkevintä juuri yhdistymällä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen. Osuuskunnat toteivat, että erityisesti hallinnon ylläpitäminen vie niiltä

paljon resursseja. Moni osuuskuntien edustajista toteasi, että jos verkostot luovutetaan kunnalle, tulisi niistä saada jotakin korvausta, sillä niihin on osuuskuntien ja niiden jäsenten toimesta panostettu paljon. Liittymismaksut ovat osuuskunnissa paljon suurempia kuin kunnan vesihuoltolaitoksella. Ehdotettiin, että maksettava korvaus verkostojen siirtämisestä kunnan haltuun perustuisi osuuskunnan ja kunnan välisiin eroihin liittymismaksuissa. Erot liittymismaksujen määräytymisperusteissa osuuskuntien välillä sekä kunnan ja osuuskuntien välillä pitäisi kuitenkin ottaa jollakin tavalla huomioon. Lempäälän kunnan vesihuoltolaitos ei tyrmää osuuskuntien toivetta rahallisesta korvauksesta verkostojen luovuttamisen vastikkeeksi, mutta toteaa, että sopimus pitää neuvotella kunkin osuuskunnan kanssa erikseen. Korvaukset riippuvat esimerkiksi siitä, kuinka paljon ja millä tavoin kunta on tukenut osuuskunnan verkostojen rakentamista.

Suurin osa Lempäälässä toimivista osuuskunnista on velattomia tai lähes velattomia, joten niiden yhdistäminen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen olisi suhteellisen yksinkertaista. Kahdella osuuskunnista velkaa puolestaan on paljon, koska verkostot on juuri rakennettu. Näiden kohdalla jouduttaisiin tekemään enemmän järjestelyjä yhdistymistä ajatellen.

Osuuskunnat ovat olleet tyytyväisiä sopimuspoljaiseen yhteistyöhön kunnan kanssa, kaikki on tähän mennessä toiminut hyvin, eikä kehittämistarpeita juuri ole. Kaikkien osuuskuntien toiminta-alueilla on liittymättömiä kiinteistöjä, joiden haluttaisiin liittyvän osuuskunnan verkostoihin. Osuuskuntien välistä yhteistyötä voitaisiin käyttää tässä asiassa hyväksi siten, että laadittaisiin yhdessä periaatteet, joiden mukaan toimitaan, kun kiinteistö ei halua liittyä osuuskunnan verkostoihin ilman pätevää syytä.

Lempäälän alueen vesihuolto-osuuskunnissa hämmennystä ja epävarmuutta herätti parhaillaan käynnissä oleva arvonnäkökeskustelu sekä verottajan lähettämä tiedustelulomake osuuskuntien liiketoimintaa koskien. Keskustelutilaisuudessa tuli esille myös osuuskuntien rooli muissa kyläyhteisöjen toimissa. Nykyään vesiosuuskunta on kylän ainoa yhteinen organisaatio, jonka kautta voidaan hoitaa myös muita kylän yhteisiä hankintoja ja tehdä yhteistyötä kylän säilymiseksi myös tulevaisuudessa. Pahimmillaan vesiosuuskunnan toiminnan siirtäminen kunnan vastuulle voi vähentää kylän yhteistoimintaa merkittävästi.

8.1.6 Lempäälän kunnan vesihuoltolaitokseen liittyminen on hyvä vaihtoehto Lempäälässä toimiville vesihuolto-osuuskunnille

Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportin yhteistyövaihtoehtoista Lempäälässä tullaan todennäköisesti käyttämään vesiosuuskuntien yhdistymistä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen. Jo nykyään vesiosuuskuntien ja kunnallisen vesihuoltolaitoksen yhteistyö on voimakasta. Yhdistymisen seurauksena lähes ainoa muutos olisi siis osuuskuntien oman hallinnon häviäminen. Vaikka yhdistyminen kunnalliseen laitokseen ei tapahtuisikaan välittömästi, sopimusperusteista yhteistyötä jatketaan ja todennäköisesti laajennetaan tulevaisuudessa.

Raportissa on mainittu kunnan kannalta haasteena esimerkiksi investointipaineiden sekä työvoiman tarpeen kasvu. Lempäälän kunta ei näe tätä ongelmana, mikä johtuu osittain siitä, että osuuskuntien verkostojen siirtyminen kunnan omistukseen ei lisää kunnan verkostojen kokonaispituutta huomattavissa määrin osuuskuntien pienen koon takia. Sen sijaan raportissa listatut hyödyt nähdään positiivisena kehityksenä myös Lempäälässä. Kunnan vesihuoltokenttä selkiytyisi, minkä seurauksena vesihuollon kehittämissuunnitelmien laatiminen yksinkertaistuu, toimintavarmuus paranee ja resurssit pystytään käyttämään tehokkaasti. Vesihuolto-osuuskuntien mielestä yhdistymistä kunnalliseen laitokseen puoltavat vastuun siirtyminen ammattilaisille, päällekkäisten hallintojen karsiminen sekä resurssien tehokkaampi käyttäminen uus- ja korjausinvestoinneissa. Osuuskuntien tasa-arvoinen kohtelu muihin osuuskuntiin sekä muihin asiakkaisiin nähden nähdään yhdistymisen uhkana erityisesti taloudellisessa mielessä. Muita Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportissa esitettyjä mahdollisia heikkouksia ei voida tunnistaa olevan läsnä Lempäälässä.

8.1.7 Lempäälässä voitaisiin käynnistää neuvottelut yhdistymissopimuksista

Vesiosuuskuntien yhdistämisprosessin aloittamiseksi kunnan vesihuoltolaitokseen tulee käynnistää sopimusneuvottelut kunkin vesiosuuskunnan kanssa. Neuvotteluissa tulee sopia osuuskuntien mahdollisista veloista ja niiden käsittelystä, taksa-asioista sekä mahdollisesta korvauksen maksamisesta osuuskunnan jäsenille. Myös kunnan osuuskunnalle antaman

tuen määrä tulee arvioida, jotta osuuskunnat voidaan asettaa neuvotteluissa samalle viivalle. Samalla kunta haluaa määritellä selkeät periaatteet osuuskuntien verkostojen liittämiselle kunnalliseen vesihuoltolaitokseen sekä verkostojen laajentamiselle haja-asutusalueille tulevaisuudessa, jotta tasa-arvo toteutuisi kunnan vesihuoltolaitoksen asiakkaiden ja nykyisten osuuskuntien asiakkaiden välillä.

Lempäälässä erisuuruisten liittymis- ja perusmaksujen käyttöönotto nähdään mahdollisuutena, jonka avulla liittyjät saadaan tasa-arvoiseen asemaan. Niiden käyttöön halutaan kehittää yleispätevä periaate. Vesihuoltolaki sallii erisuuruiset liittymismaksut eri osissa vesihuoltolaitoksen toiminta-alueita aiheuttamisperiaatteen mukaisesti, joten liittymismaksu voisi osuuskunnan entisellä toiminta-alueella yhdistymisen jälkeenkin vastata entistä osuuskunnan liittymismaksua. Tällä tavoin voitaisiin estää mahdollisten uusien liittyjien taloudellinen hyötyminen osuuskunnan siirryttyä osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta. Erisuuruisia liittymismaksuja voidaan hyödyntää myös laajennettaessa verkostoja alueille, jonne asukkaat toivovat keskitettyä vesihuoltoa, mutta kunnalla ei ole vesihuoltolain mukaista järjestämisvelvollisuutta tai rakentaminen alueelle on muuten huomattavan kallista. Näin voitaisiin välttää uuden vesiosuuskunnan perustaminen alueelle.

8.1.8 Yhdistymisprosessi on aloitettu tiedusteluilla

Lempäälän kunnan vesihuoltolaitos on jakanut vesiosuuskunnille kyselylomakkeen vesiosuuskunnan toiminnasta ja sen mahdollisista ongelmista niiden nykyisen tilanteen kartoittamiseksi. Lomakkeella tiedustellaan myös halukkuutta liittyä osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta, ja osuuskuntia on pyydetty keskustelemaan asiasta vuosikokouksessaan, jotta kunta voitaisiin muodostaa. Kaikista vesiosuuskunnista ei kuitenkaan saatu vastauksia lomakkeeseen. Osa osuuskunnista totesi, ettei ole tässä vaiheessa kiinnostunut yhdistymään osaksi kunnallista vesihuoltolaitosta. Lempäälässä on tällä hetkellä menossa vesihuoltolaitoksen organisaatiomuutos, joka vie paljon vesihuoltolaitoksen resursseja. Tämän takia kunnassa on päätetty jatkaa vesiosuuskuntien tilanteen selvittämistä myöhemmin.

Luodonniemen aluetta on tarkoitus käyttää pilot-hankkeena kunnallisen vesihuoltolaitoksen verkostojen laajentamiseen haja-asutusalueille erillisen kus-

tannusjakosopimuksen mukaisesti. Kustannusjako perustuisi aiheuttamisperiaatteeseen, eli alueen liittymismaksut olisivat erikseen määritelty kyseiselle alueelle todellisten kustannusten mukaisesti. Lempäälän tekninen lautakunta on hyväksynyt Luodonniemen alueen liittämisen Lempäälän kunnan vesihuoltolaitoksen toiminta-alueeseen. Lautakunnan päätöksen mukaan alueen korotettu liittymismaksu määritetään tarkemman toteuttamissuunnitelman jälkeen, jolloin se on täysin aiheuttamisperiaatteen mukainen. Koko alueella aiotaan käyttää samaa liittymismaksua, se ei tule siis riippumaan kiinteistön kerrosalasta tai muusta ominaisuudesta. Tämän jälkeen varmistetaan vielä kiinteistöjen halukkuus liittyä keskitettyyn vesihuoltoon korotetulla liittymismaksulla. (Lempäälän kunta 2012.)

8.2 Kangasala

8.2.1 Yleistietoa kunnasta

Kangasalan kunta sijaitsee Tampereen itäpuolella ja on osa Tampereen kaupunkiseutua. Kangasalan pinta-ala on lähivuosina kasvanut huomattavasti, sillä vuoden 2005 alusta Sahalahden kunta ja vuoden 2011 alusta Kuhmalahden kunta liittyivät siihen. Kangasalan väkiluku oli vuoden 2011 lopussa noin 30 000, joista 84 % asuu taajama-alueilla. Kunnan väkiluku on kasvanut vuodesta 2000 noin kahdeksalla tuhannella ja kasvun odotetaan jatkuvan. Suurin taajama-alue, jossa asuu suurin osa kangasalalaisista, on kirkonkylältä Tampereelle jatkuva nauhataajama. Se koostuu Kirkonkylästä, Suoramasta ja Vatialasta. Asuntokannasta noin 2/3 on pientaloja ja 1/3 kerrostaloasuntoja.

Noin neljäsosa kunnan pinta-alasta on vesistöjä, pääosan vesistö-pinta-alasta vievät järvet Roine, Längelmävesi ja Vesijärvi. Kangasalan kahdeksan pohjavesialuetta sijaitsevat kunnan läpi kulkevalla harjujonolla. Pohjavesialueilla sijaitsee kaksi kunnan vedenottamoa, Raikun ja Rikun pohjavedenottamot, joista suurin osa Kangasalan talousvedestä hankitaan. Lisäksi vettä voidaan tarvittaessa ostaa Tampereelta. Kunnan jätevedet on vuodesta 1980 lähtien johdettu Tampereelle käsiteltäviksi, Sahalahden alueelta vuodesta 2011 alkaen. Kuhmalahden alueella toimii kaksi jätevedenpuhdistamoa. Kunnallisista vesihuoltopalveluista Kangasalla vastaavat Kangasalan Vesi liikelaitos sekä Kuhmalahden vesilaitos. Tulevai-

suudessa vedenhankinta perustuu nykyisiin pohjavesivaroihin, jätevedenkäsittelyn osalta Kangasala on mukana Pirkanmaan keskuspuhdistamo –hankkeessa. Kangasala on ollut mukana myös tekopohjavesihanke TAVASE:ssä, mutta on päättänyt irtautua siitä.

8.2.2 Kangasalla toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden tukeminen

Kangasalan Veden vesijohto- ja viemäriverkostojen toiminta-alueet sijaitsevat Kirkonkylä-Suorama-Vatiala-nauhataajamassa, Ruutanassa, Kaivannon alueella, Sahalahden keskustassa sekä Kuhmalahden kirkonkylässä ja Pohjan taajamassa. Kunnallisen vesihuoltolaitoksen toiminta-alueajennukset sijaitsevat olemassa olevan verkoston läheisyydessä sekä uusilla asemakaava-alueilla. Kunnan vuonna 2004 laaditussa vesihuollon kehittämissuunnitelmassa nimetään syrjemmässä olevia alueita vesiosuuskuntapohjaisesti rakennettaviksi.

Kangasalla toimii yhteensä 12 vesiosuuskuntaa tai -yhtymää, joista suurin osa on kehittämissuunnitelman laatimisen jälkeen perustettuja. Nykyään suurin osa kehittämissuunnitelmassa esitetyistä osuuskuntamuotoisesti rakennettavista verkostotalueista onkin rakennettu. Vesiosuuskunnista Kaivannon, Kautialan, Keson, Peliiniemen, Tiihalan ja Kesäkartanonkulman vesiosuuskunnat sekä Kerppolan, Pelisalmen ja Pohjois-Kangasalan vesihuolto-osuuskunnat ostavat talousvetensä Kangasalan Vedeltä ja johtavat keräämänsä jäteveden sen verkostoihin. Raikunseudun vesiosuuskunnan verkostoja ei ole vielä rakennettu, mutta tulevaisuudessa osuuskunta tulee ostamaan talousvettä ja johtamaan jätevedet Kangasalan Veden verkostoihin. Tämän lisäksi kunnassa toimii Ponsan vesiosuuskunta, joka ostaa vetensä Oriveden kaupungin vesihuoltolaitokselta.

Vesiosuuskunnista Keson, Kautialan ja Peliiniemen vesiosuuskunnilla sekä Pelisalmen vesihuolto-osuuskunnalla on vahvistetut toiminta-alueet. Osuuskuntien liittymämäärät vaihtelevat suurin piirtein välillä 50-150, joten suurin osa Kangasalan vesiosuuskunnista luokitellaan vesihuoltolaitoksiksi. Kangasalla vesiosuuskunnat sijaitsevat hajallaan ja maantieteellisesti laajalla alueella. Osan läheisyydessä sijaitsee toinen osuuskunta, mutta osa sijaitsee täysin erillään runkolinjojen varrella. Tällä hetkellä osuuskunnat toimivat pitkälti talkootyön voimin, mutta halua ostopalveluiden käyttöön löytyy.

Kangasalan kunta on kannustanut asukkaita osuuskuntamuotoisten vesihuoltolaitosten perustamiseen niille sopivilla alueilla. Kunta antaa neuvoja osuuskunnan perustamiseen liittyvissä kysymyksissä. Tämän lisäksi kunta voi taata osuuskunnan lainoja sekä rakentaa osuuskunnan verkostoille asti yhdysputket tai osallistua yhdyslinjojen kustannuksiin.

8.2.3 Kangasalla on kannustettu osuuskuntamuotoisen keskitetyn vesihuollon rakentamiseen

Kangasalla on vesihuollon kehittämissuunnitelmaa laadittaessa tehty periaatepäätös, että haja-asutusalueille keskitetyn vesihuollon rakentavat osuuskunnat ja rakentamisen jälkeen ne vastaavat vesihuoltolaitoksen asianmukaisesta toiminnasta. Osuuskuntia perustettaessa on painotettu, että osuuskuntien on itse huolehdittava toiminnastaan myös tulevaisuudessa. Osuuskuntapohjaista vesihuollon järjestämistä pidettiin tärkeänä, sillä kunta ei katsonut resurssiensa riittävän vesihuoltoverkoston laajentamiseen haja-asutusalueille suurten asemakaavoitettavien alueiden vuoksi. Myös valtion vesihuoltoavustukset ovat mahdollistaneet osuuskuntamuotoisen vesihuollon järjestämisen Kangasalan kunnan alueelle.

Kangasalan Vedellä on sopimukset vesiosuuskuntien kanssa talousveden toimittamisen ja jäteveden vastaanottamisen hinnoista sekä muista kustannuksista. Veden käyttömaksut ovat osuuskunnille samat kuin muille Kangasalan Veden asiakkaille, lisäksi osuuskunnilta peritään osuuskunnan liittymääriin perustuvaa perusmaksua sekä liittymismaksua. Osuuskunnat laskuttavat itse asiakkaitaan menojensa kattamiseksi. Kangasalan Vesi hoitaa osuuskuntien verkostoista valvontatutkimusohjelman mukaiset näytteenotot ja näytteiden analysoinnit.

Kangasalan kunnan, Kangasalan Veden ja vesiosuuskuntien yhteistyömahdollisuuksista on keskusteltu kunnassa jo aiemminkin. Vuonna 2009, Kangasalla on tehty valtuustoaloite vesiosuuskuntien verkostojen siirtämisestä veloitukselta osaksi kunnan vesihuoltolaitosta. Aloitteessa perusteltiin valmiiksi rakennettujen ja tarkastettujen verkostojen hallinnan siirtoa terveydellisistä syistä. Tuolloin aloite hylättiin vetoamalla vesihuollon kehittämissuunnitelman periaatteeseen osuuskuntapohjaisesta vesihuollosta. Lisäksi todettiin, että Kangasalan Veden resurssit eivät riittäisi osuuskuntien verkostojen kunnossapitoon, ainostaan joitakin tilaustöitä voidaan tarjota osuuskun-

nille teknisen neuvonnan lisäksi. (Kangasalan kunta 2009.) Kaksi vesiosuuskuntaa on tehnyt kunnalle tarjouspyynnön syksyllä 2012 vesihuoltolaitoksensa operoinnista ja kunnossapidosta. Kunta ei jättänyt osuuskunnille tarjousta vedoten resurssipulaan tarjottavien palveluiden tuottamiseksi. Kunta kuitenkin lupasi tuolloin selvittää mahdollisuuksia palveluiden tarjoamiseen vesiosuuskunnille tulevaisuudessa. (Kangasalan kunta 2010.)

8.2.4 Kangasalan kunta haluaa kehittää vesiosuuskuntien välistä yhteistyötä

Kangasalla osuuskunnat on perustettu vesihuollon itsenäisiksi toimijoiksi, ei väliaikaisiksi toimijoiksi, eikä Kangasalan kunta siksi näe ajankohtaiseksi vesiosuuskuntien liittämistä Kangasalan Veteen. Kunnan mielestä olisi järkevämpää tutkia mahdollisuuksia palveluiden tarjoamiseen osuuskunnille tai osuuskuntien mahdollisuuksiin ostaa palveluita yksityiseltä sektorilta. Myös kaikkien vesiosuuskuntien yhdistäminen yhdeksi suuremmaksi toimijaksi olisi kunnan mielestä potentiaalinen vaihtoehto.

Kunta selvittää parhaillaan mahdollisuuksia huolto- ja päivystyspalveluiden tarjoamisesta osuuskunnille, jota jo aiemmin kaksi kunnassa toimivaa vesiosuuskuntaa pyysivät. Huoltopalveluiden tarjoamisen haasteita ovat niiden vaatimat henkilöstö- ja muut resurssit, Kangasalan pitkät etäisyydet, osuuskuntien verkostojen pituus sekä verkostojen erilaiset tekniset ratkaisut. Palveluiden tarjoamista haittaavat myös helposti nousevat kustannukset, joista voi tulla osuuskunnille liian kalliita. Kangasalan Veden päivystyspalveluita on jo tehostettu, mikä mahdollistaa paremman vesihuollon valmiuden häiriötilanteissa, myös virka-ajan ulkopuolella. Mikäli kunnan on tulevaisuudessa mahdollista laajentaa palveluntarjoamista osuuskunnille, kannattaa kokonaisvaltaista huoltopalvelua kokeilla ensin yhden osuuskunnan kanssa, jotta nähdään sen toimivuus käytännössä.

Pitkien etäisyyksien ja niiden aiheuttamien kustannuksien vuoksi kunnassa toivotaan, että paikalliset yksityiset yritykset alkaisivat tarjota vesihuoltoverkoston kunnossapitopalveluita. Näin osuuskunnat voisivat hankkia huoltopalveluita paikalliselta yritykseltä ja samalla vesihuoltoala kehittyisi. Kunnan mielestä paikallisten yksityisten toimijoiden saaminen vesiosuuskuntien käyttöön turvaisi niiden toimintaa myös

tulevaisuudessa. Ongelmana Kangasallakin on tällä hetkellä ammattitaitoisten palveluntarjoajien puute.

Kunnan edustajat arvioivat, että Kangasalan alueelle ei enää synny uusia vesiosuuskuntia, sillä kaikki vesihuollon kehittämissuunnitelmassa mainitut osuuskuntamuotoisesti rakennettavat vesihuollon kehittämismalueet on käytännössä jo rakennettu. Kunnassa on kannustettu laajentamaan toiminnassa olevien osuuskuntien toiminta-alueita uusien osuuskuntien perustamisen sijaan, mutta osuuskunnat eivät ole päässeet sopimukseen uusien verkostoalueiden rakentamisesta laajentamishankkeina. Osittain tähän ovat vaikuttaneet pitkät etäisyydet verkostoalueiden välillä. Kangasalan kunta kantaa huolta osuuskuntien tulevaisuudesta, sillä ne on tarkoitettu itsenäisiksi vesihuollon toimijoiksi, joiden pitäisi pystyä tuottamaan ja huolehtimaan vesihuoltopalveluista asianmukaisesti. Vastuu osuuskuntien toiminnasta on kasautunut muutamalle, usein iäkkäälle, vastuuhenkilölle. Haasteena on hiljaisen tiedon siirtyminen eteenpäin sekä jatkajien löytäminen. Kunnassa toivotaankin, että osuuskunnat dokumentoisivat toimintaansa ja laatisivat tarkat verkostokartat, jotka helpottaisivat mahdollisen yhteistyön kehittämistä tulevaisuudessa.

8.2.5 Kangasalan vesiosuuskunnat toivovat laajempaa yhteistyötä Kangasalan Veden kanssa

Raikunseudun vesiosuuskuntaa lukuun ottamatta Kangasalla toimivat vesiosuuskunnat eivät aio enää laajentaa verkostojaan, uusia liittyjiä voi tulla jos osuuskunnan verkostoalueella sijaitsevat verkostoon liittymättömät kiinteistöt liittyvät verkostoon. Yhtenä toiminnan kehittämisvaihtoehtona on yhden suuremman vesihuolto-osuuskunnan muodostaminen useasta pienestä vesiosuuskunnasta, jolloin osuuskunnalle saataisiin laajempi asiakaspohja ja esimerkiksi hallinto ei kuluttaisi niin paljon resursseja. Osuuskuntatapaamiseen osallistuneet osuuskuntien edustajat eivät näe järkevänä keskinäistä sulautumista. Pelkona on, että volyymi Kangasalla on liian pieni omien työntekijöiden palkkaamiseen, vaikka kaikki kunnan vesiosuuskunnat sulautuisivat yhdeksi. Mikäli yhdistymisiä joskus tapahtuu, osuuskuntien edustajat pitävät houkuttelevimpana vaihtoehtoa yhdistyä Kangasalan Veteen.

Osa osuuskunnista on hoitanut tähän asti huoltotoimenpiteet talkoovoimin, osa on ostanut ulkoisia palveluita lähinnä tuntityönä. Huolto ja päivystys ha-

luttaisiin ulkoistaa kaikissa osuuskunnissa. Niiden järjestäminen on haasteellista, sillä ammattimaista tarjontaa ei ole ja päivystyspalveluiden hankkiminen yhdelle osuuskunnalle on kallista. Vesihuoltoalan osaaminen keskittyy alueella Kangasalan Vedelle, jolta on tällä hetkellä mahdollisuus saada apua hätätilanteissa sekä pieniä tilaustöitä. Osuuskunnat toivisivatkin, että Kangasalan Vesi alkaisi tarjota laajempia huolto- ja päivystyspalveluita niille, sillä palveluiden hankkiminen yksityisiltä on tällä hetkellä mahdotonta palveluntarjoajien puuttumisen vuoksi. Osuuskunnat ovat nimenneet keskuudestaan henkilöt selvittämään huoltopalveluiden järjestämistä kaikkien osuuskuntien puolesta, sillä huoltosopimusten tekeminen osuuskuntien yhteistyönä nähdään järkevänä. Jos huoltopalvelut pystyttäisiin järjestämään, osuuskuntien toimintavarmuus paranisi huomattavasti ja toiminta olisi vakaammalla pohjalla. Osuuskuntien toiveissa on linjauksista huolimatta yhdistyminen Kangasalan Veteen, kun ne ovat saaneet velkansa maksettua.

Kangasalan kunnassa on valmistumassa vesihuollon kehittämissuunnitelman päivistytyö, jonka laatimisen aikana on kuultu myös vesiosuuskuntien edustajia. Edellisen suunnitelman mukaiset haja-asutusalueiden osuuskuntapohjaisesti rakennettavat verkostot ovat valmistuneet ja alueilla toimivat vesiosuuskunnat, joten tilanne on muuttunut kehittämissuunnitelman edellisen version suunnittelutilanteeseen verrattuna. Vesiosuuskuntien edustajat ovat ehdottaneet kehittämissuunnitelmaan kirjattavaksi, että vesiosuuskunnat liitettäisiin Kangasalan Veden verkostoihin maksutta, kun ne ovat velattomia. Tätä ei tulla suunnitelmaan kirjaamaan, sillä osuuskunnat on tarkoitettu itsenäisiksi toimijoiksi, minkä lisäksi sillä voisi olla verotuksellisia seurauksia. Kangasalan kunta haluaa tehdä vesiosuuskuntien tilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä tarkemman selvityksen. Selvityksessä tulisi käydä läpi perus- ja liittymismaksujen alueellisten erojen vaikutusta yhteistyöhön, omaisuuden siirtämistä Kangasalan Veden taseeseen sekä sopimusten yhtenäistämistä, erityisesti liittymispisteiden osalta.

Myös taloudellinen tilanne huolettaa osuuskuntia. Taloudellisen tilanteensa helpottamiseksi ne toivovatkin, että Kangasalan Vesi voisi alkaa myydä osuuskunnille vettä alennettuun tukkuhintaan. Näin osuuskuntien mahdollisuudet huolto- ja ylläpitopalveluiden hankkimiseen kasvaisivat ja uusinvestointeihin voitaisiin varautua paremmin. Nykyisten hintojen nostaminen ei ole vaihtoehto, sillä hinnat nousisivat kuluttajille kohtuuttomiksi. Osuuskunnat toivoivat myös neuvoja

siitä, miten varainkeruu tulevaisuuden varalle olisi järkevintä järjestää esimerkiksi verotuksen kannalta.

Joillakin osuuskunnilla on ollut ongelmia löytää vastuuhenkilöitä ja osa nykyisistä vastuuhenkilöistä tuntee osuuskunnan toiminnan ylläpitämisen raskaana ja aikaa vievänä. Lisäksi dokumentointi koetaan ongelmaksi. Uudet vastuuhenkilöt eivät löydä tietoja aiemmista tapahtumista mistään ja osalla osuuskunnista verkostokartat ovat vielä vaillinaiset. Poikkeus-tilanteiden, esimerkiksi veden likaantuminen, varalle osuuskunnilla ei ole suunnitelmia. Osuuskunnat kuitenkin tiedostavat ongelmat, ja esimerkiksi verkostokarttojen täydellistäminen voitaisiin tehdä yhteistyössä osuuskuntien ja Kangasalan Veden kesken.

8.2.6 Lyhyellä aikavälillä Kangasalan vesiosuuskuntien vaihtoehdot ovat yhteistyön kehittäminen Kangasalan Veden sekä yksityisten palveluntarjoajien kanssa

Kangasalla on selkeä tarve yhteistyön kehittämiseksi, sillä vesiosuuskunnat tunnistavat omassa toiminnassaan ongelmia, jotka vastaavat Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportissa esitettyjä vesiosuuskuntien itsenäisen toiminnan haasteita. Usean osuuskunnan jäsenten aktiivisuus on laskussa, tuleviin investointeihin ei pystytäkunnolla varautumaan ja palveluiden järjestäminen koetaan hankalaksi. Osaltaan yhteistyöhalukkuuteen vaikuttaa osuuskuntien nuori ikä, sillä osuuskunnilla ei ole olemassa vakiintunutta toimintamallia. Kunnan ja osuuskuntien edustajien haastattelujen perusteella yhteistyön kehittäminen on järkevintä aloittaa kartoittamalla Kangasalan Veden ja vesiosuuskuntien yhteistyömahdollisuuksia sekä vesiosuuskuntien mahdollisuuksia hankkia keskenään yhteistyössä palveluita yksityisiltä palveluntarjoajilta. Pidemmällä aikavälillä yhteistyön kehittäessä edelleen voidaan lopulta päätyä yhdistämään vesihuoltolaitoksia toisiinsa. Jos vesiosuuskuntien toimintamallit saadaan vakiinnutettua, vaihtoehtona voisi olla myös yhden suuren vesiosuuskunnan muodostaminen.

Kangasalan kunnan puolelta yhteistyötä rajoittavana tekijänä nähdään erityisesti resurssien rajallisuus, sillä hoidettava verkostoala kaksinkertaistuisi, jos Kangasalan Vesi alkaisi hoitaa myös osuuskuntien verkostoja. Samalla välimatkat kasvaisivat vesiosuuskuntien hajanaisuuden ja suuren maantieteellisen koon takia. Lisäksi osuuskuntien verkostojen doku-

mentoinnin vajavaisuus huolestuttaa kuntaa. Nämä seikat on mainittu aiemmassa raportissa yhteistyön kehittämisen haasteina. Raportissa haasteina mainittuja vesiosuuskuntien maksuhalukkuutta, aktiivisuuden vähentymistä sekä jatkajien löytymistä ei sen sijaan ainakaan osuuskuntien puolella koeta haasteina. Osuuskunnat maksaisivat mielellään asianmukaisesta palvelusta ja hallituksen taakan pieneminen voisi päinvastoin helpottaa aktiivisten jäsenten löytymistä. Paremmat mahdollisuudet löytää uusia vastuuhenkilöitä mainitaankin raportissa sekä uhkana että mahdollisuutena. Toisaalta sopimus pohjaisessa yhteistyössä osuuskuntien on edelleen hoidettava hallintoaan ja talouttaan sekä muita yhteistyönulkopuolelle rajattavia tehtäviä, mikä voi tulevaisuudessa muodostua haasteeksi.

Osuuskunnat olisivat vaihtoehtoisesti halukkaita tekemään keskenään yhteistyötä huolto- ja päivystyspalveluiden hankkimiseksi, mutta esteenä on palveluntarjoajien puuttuminen. Palveluiden laadun uhkana on pyrkimys mahdollisimman halpaan hintaan. Resurssit palveluiden ostoon paranevat, kun kaikki Kangasalan vesiosuuskunnat tekevät yhteistyötä palveluiden hankkimisessa ja sopimusten laatimisessa. Yksityisten palveluntarjoajien operoinnin käyttöönoton haasteet ja mahdollisuudet Kangasalla vastaavatkin hyvin Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportissa esitettyjä haasteita ja mahdollisuuksia. Osuuskuntien keskinäisen yhteistyön mahdollisuudet, kuten taloudellisten mahdollisuuksien paraneminen, kuormittavuuden väheneminen sekä yhteistyön laajentaminen tulevat hyvin esille tässä yhteistyömallissa. Molempien yhteistyömallien hyödyt vastaavat pääosin toisiaan. Yksityisten palveluntarjoajien kanssa tehtävän yhteistyön haittana on se, että Kangasalan Veden ja vesiosuuskuntien välinen yhteistyö ei kehittyne yhtä tiiviiksi kuin jos vesiosuuskunnat hankkivat palvelut Kangasalan Vedeltä.

8.2.7 Keskusteluyhteys vesiosuuskuntien ja kunnan välillä on avattu

Kangasalla yhteistyön kehittäminen on aloitettu Kangasalan Veden sekä vesiosuuskuntien välisillä neuvotteluilla toteuttamiskelpoisista yhteistyömahdollisuuksista. Osuuskuntatapaamisissa käydystä keskustelusta Kangasalan kunnan edustajat totesivat, että on positiivista, että vesiosuuskunnat olivat järjestetyssä tapaamisessa pohtineet tarpeitaan ja mahdol-

lisuuksia niiden toteuttamiseksi. Kunta kuitenkin toteaa, että kaikkia esitettyjä toiveita ei pystytty kunnan toimesta toteuttamaan, vaan ratkaisuvaihtoehtoja on etsittävä muualta.

Mahdollisia kunnan ja vesiosuuskuntien välisiä yhteistyövaihtoehtoja selvitetiinkin kunnan ja vesiosuuskuntien edustajien, jotka valittiin osuuskuntien keskuudesta keskustelutilaisuudessa, tapaamisessa pian osuuskuntien tapaamisen jälkeen. Tapaamisessa käsiteltiin verkostokarttojen laatimista sekä mahdollisuuksia kunnan tarjoamiin palveluihin osuuskunnille. Aiemmin kunnan vesihuoltolaitoksella ei ole ollut edes mahdollisuuksia tarjota vesiosuuskunnille kunnossapitopalveluita. Nyt kattavampien päivystyspalveluiden ja mahdollisesti myös muiden huoltopalveluiden tarjoamista voitaisiin kokeilla ensin pilot-tyyppisesti parin vesiosuuskunnan kanssa. Kokeilun onnistuessa, voitaisiin palvelua alkaa tarjota myös muille vesiosuuskunnille. Kunta voisi myös hoitaa verkostokarttojen ylläpidon, koska sillä on siihen parhaat edellytykset. Sen sijaan esimerkiksi laskutuksen ja muun kunnossapidon osuuskunnat voisivat hoitaa vaikka yhteishankintoina muulta taholta, sillä kunnan resurssit eivät ainakaan tällä hetkellä riitä niiden tarjoamiseen.

8.3 Ylöjärvi

8.3.1 Perustietoa kunnasta

Ylöjärven kaupunki sijaitsee Tampereen luoteispuolella ja kuuluu Tampereen kaupunkiseutuun. Ylöjärvi on yksi Pirkanmaan pinta-alaltaan suurimmista kunnista, sillä Viljakkalan kunta liittyi siihen vuoden 2007 alusta ja Kurun kunta 2009 alusta. Ylöjärven väkiluku on noin 30 000 ja se on ollut jatkuvassa melko voimakkaassa kasvussa 1990-luvulta lähtien. Suunnitelmissa on varauduttu väkiluvun kasvamiseen yli 10 000 vuoteen 2040 mennessä. Suurin osa asutuksesta sijoittuu Tampereen rajan läheisyydessä sijaitsevaan keskustaajamaan, josta se jatkuu rataa myöden. Tulevaisuudessa asutus lisääntyy eniten keskustaajaman pohjoispuolella Kirkonseudulla.

Suurin Ylöjärven alueella sijaitseva vesistö on Näsjärvi, jonka lisäksi kaupungin alueella on useita pienempiä järviä. Pohjavesialueita on kymmenen, joista Ylöjärven vedenhankintaa tapahtuu kuudessa. Ylöjärven alueella sijaitsee Tampereen kaupungin vedenotto. Omien pohjavedenottamoiden lisäksi talousvettä hankitaan ostamalla sitä Tampereen Vedeltä.

Pääosa Ylöjärven jätevesistä johdetaan Tampereen Raholan puhdistamolle käsiteltäviksi. Viljakkalan alueen jätevedet käsitellään Hämeenkyrön kunnan jätevedenpuhdistamolla ja Kurun Kurussa sijaitsevalla puhdistamolla. Ylöjärven kaupungin alueella toimii lisäksi useita pienpuhdistamoita. Tulevaisuudessa vedenhankinta tulee perustumaan omiin pohjavesivaroihin, veden ostamiseen esimerkiksi Tampereelta sekä mahdollisesti TAVASE-tekopohjaveteen. Jätevedenkäsittelyn osalta Ylöjärvi on mukana Pirkanmaan keskuspuhdistamo –hankkeessa.

8.3.2 Ylöjärvellä toimivat vesihuoltolaitokset ja niiden toiminnan tukeminen

Ylöjärvellä kunnallisesta vesihuollosta huolehtii Ylöjärven Vesi liikelaitos, jonka toiminta-alueeseen kuuluvat Ylöjärven asemakaava-alueet Ylöjärven keskustaajamassa, Viljakkalan keskustassa sekä Kurun keskustassa lukuun ottamatta Kurun talousvesiverkostoja, joita hoitaa Kurun vesiosuuskunta. Kasvavan väestön vuoksi Ylöjärvellä on huomattavia paineita laajentaa vesihuoltoverkostoja. Toiminta-alueisiin tulevaisuudessa liitettävät alueet on nimetty vesihuollon kehittämissuunnitelmassa tavoite- ja kehittämisalueiksi. Suurin osa Ylöjärven Veden vastuulla olevista tavoitealueista sijaitsee Kirkonseudulla ja radan varren alueella. Kehittämisalueet sijaitsevat suurimmaksi osin Ylöjärveltä pohjoiseen johtavien teiden varsilla, esimerkiksi Takamaalla ja Ylisellä. Niistä suurin osa on, asemakaava-alueita lukuun ottamatta, on merkitty kehittämissuunnitelmassa osuuskuntien vastuulle.

Vesi- tai vesihuolto-osuuskuntia Ylöjärvellä toimii ainakin 21, joista noin puolet hoitaa ainoastaan talousvedenjakelua. Suurin osa osuuskunnista on pieniä, eivätkä ne täytä vesihuoltolaitoksen määritelmää. Suurimmat osuuskunnista ovat Kurun vesiosuuskunta, joka hoitaa Kurun talousvedenjakelua sekä Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta, joka tulevaisuudessa tulee hoitamaan suuren osan Ylöjärven haja-asutusalueiden jätevedenviemäröinnistä. Osuuskunta rakentaa viemäriverkostoa Vahannan, Takamaan, Ylisen ja Mutalan alueille. Muita vesihuoltolaitoksiksi luokiteltuja osuuskuntia ovat Hopeatien vesihuolto-osuuskunta, Ihaisten vesihuolto-osuuskunta, Lakialan vesiosuuskunta, Lempiäniemen vesiosuuskunta, Lepästen vesiosuuskunta, Vanhankoulutien vesiosuuskunta, Vasamajärventien vesihuolto-osuuskunta, Kyronlahden vesiosuuskunta sekä Paappasenniemen

vesihuolto-osuuskunta, joista kukin palvelee noin sataa liittyjää. Pienempien vesiosuuskuntien liittyminen Vahantajoen vesihuolto-osuuskuntaan on tullut ajan-kohtaiseksi vuonna 2011, jolloin osuuskunta aloitti aktiivisen toimintansa.

Osalla osuuskunnista on omat pohjavedenotamot. Kurun vesiosuuskunnalla vedenottoa on kaksi, samoin vanhan Kurun alueella toimivalla Paappasenniemen vesihuolto-osuuskunnalla yksi ja vanhan Viljakkalan alueella toimivalla Kyrönlahden vesiosuuskunnalla yksi. Muut osuuskunnat ostavat talousvetensä Ylöjärven kaupungilta, ostettavan veden kokonaismäärän ollessa yhteensä noin 100 m³ vuorokaudessa. Kaikki jäteveden keräilyä ja johtamista harjoittavat osuuskunnat johtavat jätevetensä Ylöjärven kaupungin verkostoihin, lukuun ottamatta Paappasenniemen vesihuolto-osuuskuntaa, jolla on oma puhdistamo, ja Kivijärven vesihuolto-osuuskuntaa, joka johtaa jätevetensä Lakialan tutkimuskeskuksen puhdistamolle.

Ylöjärven kaupunki on vuonna 2011 vahvistanut liittymisehdot vesi- ja vesihuolto-osuuskunnille, joissa mainitaan myös mahdolliset kaupungin tuen muodot. Perustettavien osuuskuntien lisäksi ehdot koskevat olemassa olevia osuuskuntia, jotka laajentavat toimintaansa jätevesihuoltoon. Tällöin tuettavana hankkeena käsitellään uuden verkoston kustannusosuutta. Tukea on mahdollista hakea myös verkostoja laajennettaessa. Kaupunki voi tukea osuuskuntia 15 % investointiavustuksella, lisäksi kaupunki voi toimia osuuskunnan lainojen takaajana. Kaupunki maksaa suunnittelukustannukset sekä on mukana suunnittelun ohjausryhmässä. Tuen ehtona on, että osuuskunnan verkostoon pitää liittyä vähintään 50 kiinteistöä. Tällä ehdolla kannustetaan suurempaan yksikkökoon. Toinen huomioitava asia on, että mikäli osuuskunnan toiminta-alue myöhemmin asemakaavoitetaan, siirtyy asemakaava-alueella sijaitseva verkoston osa Ylöjärven Veden haltuun ja ulkopuoliset osa jäävät osuuskunnan hoitoon. Jätevesiverkoston osalta osuuskunnalta laskutetaan tietty summa jokaisesta liittyneestä kiinteistöstä lisääntyneen jätevesimäärän aiheuttamien kustannusten vuoksi. Ylöjärvellä kaupunki voi osallistua haja-asutusalueiden runkojohtojen rakentamisen kustannuksiin. (Ylöjärven kaupunki 2004.)

8.3.3 Ylöjärven tavoitteena on kaksi laajalla alueella toimivaa vesiosuuskuntaa

Ylöjärven kaupungin vesihuollon kehittämissuunnitelmassa kirjataan tulevaisuuden lähtökohdaksi, että kaupungissa toimisi kaksi suurta vesiosuuskuntaa, joilla on riittävät taloudelliset ja tekniset toimintaedellytykset. Tavoite perustuu siihen, että osuuskuntien toimintavarmuus paranee suuremmissa yksiköissä. Tällä hetkellä suurin osa osuuskunnissa toimii talkoopohjaisesti muutaman vastuuhenkilön työpanoksella. Osuuskunnat tulevat vielä rakentamaan verkostoja, sillä niiden vastuulle on suunnitelmassa laitettu tietty vesihuollon kehittämisalueita. Uusien osuuskuntien perustaminen ei kuitenkaan kunnan mielestä tule kysymykseen muilla alueilla kuin Siivikkalassa, jonne olisi mahdollista perustaa yksi osuuskunta.

Kaupunki myy osuuskunnille vettä ja ottaa vastaan jätevettä samoin kuluttajahinnoin kuin omille asiakkailleen. Liittymismaksuja ei peritä, mutta vesimittarin vuokra peritään. Lisäksi kaupunki tekee osuuskunnille runkoverkostojen suunnitelmat ja myy sen rakennustöissä tarvittavat putkimateriaalit. (Ylöjärven kaupunki 2004.)

8.3.4 Kaupungille on tullut toiveita vesiosuuskuntien liittämiseksi Ylöjärven Veteen

Erityisesti Ylöjärven pienet, jopa 20 vuotta toimineet, ainoastaan talousvedenjakea hoitavat vesiosuuskunnat ovat olleet yhteydessä Ylöjärven kaupunkiin ja toivoneet niiden yhdistämistä Ylöjärven Veteen. Toiveet perustuvat pitkälti vastuuhenkilöiden jäämiseen pois osuuskuntien toiminnasta. Ylöjärven kaupunki pitää parempana vaihtoehtona pienten vesiosuuskuntien liittämistä osaksi muita vesiosuuskuntia kuin liittämistä Ylöjärven Veteen. Ylöjärvellä on menossa laaja haja-asutusalueiden viemäröintiprojekti, josta vastaa Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta. Sen on tarkoitus rakentaa jätevesiviemärit Vahannan, Ylisen, Takamaan ja Mutalan alueille, joissa toimii jo erillisiä vesiosuuskuntia. Nämä vesiosuuskunnat on tarkoitus liittää osaksi Vahantajoen vesihuolto-osuuskuntaa, josta tulisi näin kestävällä taloudellisella pohjalla toimiva vesihuoltolaitos.

Kaupungin tarkoituksena on liittää Kurun vesiosuuskunta Ylöjärven Veden organisaatioon, sillä se toimii samalla alueella jo jätevesien viemäröinnissä.

Kurun vesiosuuskunta on itsekin toivonut yhdistymistä, sillä osuuskunnan verkostoista ja verkostokartoista on löytynyt paljon teknisiä puutteita. Ylöjärven Vesi haluaa parantaa toiminnan laatua. Yhdistymisen toteuttamista tutkitaan parhaillaan tekniseltä ja taloudelliselta kannalta, sillä Ylöjärven Vesi ei halua rasittaa talouttaan liian huonokuntoisten verkostojen liittämällä sen organisaatioon. Alun perin yhdistymisen oli suunniteltu tapahtuvan vuoden 2013 alusta, mutta Kurun vesiosuuskunnan verkstorakenteiden huonon kunnon vuoksi suunnitelma ei tule toteutumaan. Puutteita halutaan korjata organisaation ollessa osuuskuntamuotoinen, sillä tarvittava rahoitus voidaan kerätä lisämaksuilla.

Kustannusten kohdentaminen Kurun alueen asukkailla onnistuisi myös erisuuruisia perusmaksuja käyttämällä. Tällä tavoin verkostot voitaisiin siirtää kaupungin hallintaan aikaisemmassa vaiheessa. Erisuuruisten perusmaksujen käytön mahdollisuus oli kaupungille uusi asia, mutta niiden käyttöön ottoa pidettiin varteenotettavana vaihtoehtona, varsinkin jos yhdistymisiä tulee vielä tulevaisuudessa lisää. Todettiin kuitenkin, että maksujen määräytymiselle tulisi laatia selkeä periaate, jotta kaupunkilaiset olisivat samassa asemassa toistensa kanssa.

8.3.5 Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta haluaa toimia laajalla pohjalla

Ylöjärven kylätaajamien ja haja-asutusalueiden viemäröintihanketta toteuttavat yhdessä Ylöjärven Vesi sekä Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta. Ylöjärven Vesi rakentaa runkoviemärit vesihuolto-osuuskunnan toteuttaessa muun viemäriverkoston rakentamisen. Alueella toimii tällä hetkellä useita vedenjakelua harjoittavia vesiosuuskuntia, joiden toiminta-alueelle saadaan nyt viemäriverkosto Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnan toimesta. Osuuskunta rakentaa tarvittaessa alueelle talousvesiverkosta. Jollakin aikavälillä Mutalassa ja keskustan läheisyydessä toimivat vesiosuuskunnat on tarkoitus sulauttaa Vahantajoen vesihuolto-osuuskuntaan, josta syntyisi näin suuri haja-asutusalueiden vesihuollon toimija. Osuuskunta on palkannut toimintaansa vetämään toimitusjohtajan, joka vastaa hankkeen toteutumisesta.

Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnan toimitusjohtaja toteaa, että sulautumisneuvottelut ovat jo käynnistyneet kuuden vesihuolto-osuuskunnan viemäriverkoston toiminta-alueella toimivan vesiosuus-

kunnan kanssa. Aloite sulautumisneuvotteluihin on vesihuolto-osuuskunnankin tapauksessa tullut pieniltä vesiosuuskunnilta, joiden menot ovat kasvaneet ja joiden jäsenten aktiivisuus on laskussa. Vesihuolto-osuuskunta sulauttaa vesiosuuskunnat mielellään osaksi organisaatiotaan, sillä jäsenpohjan laajentumisessa osuuskunnan tulevaisuus ja talous saavat varmemman pohjan.

Taloudellisessa mielessä suuremman yksikön etuja ovat kulujen tasaisempi jakautuminen sekä hankintojen tekeminen suuremmissa yksikkökoossa, joka on tavallisesti edullisempaa. Laajemman rahoituspohjan vuoksi vesihuolto-osuuskuntaan voidaan sulauttaa myös huonokuntoisia vesiosuuskuntien verkostoja. Vesihuolto-osuuskunnan toimitusjohtaja kuitenkin toteaa, että vesihuolto-osuuskunta ei halua sulauttaa itseensä velkaisia vesiosuuskuntia. Suurin ongelma tämä on vanhoille vesiosuuskunnille, jotka ovat rakentaneet verkostonsa perimättä kattavaa liittymismaksua ja velkaa on tämän vuoksi edelleen jäljellä. Tavallisesti velkojen maksaminen on vaikeaa, koska verkosto on jo rakennettu täyteen laajuutensa, eikä uusia liittyjiä ole tulossa, joilta voitaisiin kerätä liittymismaksua. Vesihuolto-osuuskunta aikoo tietyissä tapauksissa periä lisäliittymismaksua vesiosuuskuntien jäseniltä tai kerätä korotettua perusmaksua velkojen kattamiseksi sulautuvan osuuskunnan alueelta.

Vahantajoen vesihuolto-osuuskunta on sulautumisasioissa ollut yhteydessä Pellervo-seuran lakimieheen, Vesilaitosyhdistyksen lakimieheen sekä Keski-Suomen ELY-keskukseen, joilta on saatu ohjeita sulautumisen hoitamiseen. Kahden vesiosuuskunnan kanssa prosessi on jo aloitettu sulautumissuunnitelman laatimisella. Myös kaksi muuta osuuskuntaa ovat hyväksyneet sulautumisaikheet ja yhdessä sulautumisasiasta on menossa osuuskunnan kokouksen käsitteilyyn.

Suuremmissa vesihuolto-osuuskunnassa toiminta on ammattimaisempaa, koska osuuskunta voi työllistää vesihuoltoalan ammattilaisia. Vesihuolto-osuuskunta suunnittelee oman huolto-organisaation perustamista, jonka tavoitteena on muutaman vuoden kuluttua työllistää 2-3 henkilöä. Yhteistyömahdollisuuksia huolto-organisaation toiminnassa ja muodostamisessa selvitetään parhaillaan Pirkkalan vesihuolto-osuuskunnan kanssa, josta tulee Pirkkalan kunnan alueella Vahantajoen vesihuolto-osuuskuntaa vastaava toimija.

Toimitusjohtaja mainitsi myös käynnissä olevan arvonlisäverokeskustelun, joka aiheuttaa epävarmuutta ja huolta useiden osuuskuntien toiminnassa. Tämän

takia vesihuolto-osuuskunta haluaa tehdä sulautumiseen liittyvät asiat mahdollisimman tarkasti, jottei niistä tule jälkiseuraamuksia.

8.3.6 Vertailu Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen -raporttiin

Ylöjärvellä kyseeseen tulee useita yhteistyön kehittämistapoja. Merkityksellisimmät ovat vesiosuuskuntien liittäminen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen sekä osuuskuntien sulautuminen keskenään riittävän suureksi kokonaisuudeksi. Koska Kurussa jätevesien viemäroinnista vastaa Ylöjärven Vesi, vähentää Kurun vesiosuuskunnan yhdistäminen siihen päällekkäisiä toimintoja sekä selkeyttää toimintaympäristöä, kun samalla alueella vesihuollosta vastaa ainoastaan yksi toimija. Myös muut Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportissa esitetyt vahvuudet ja mahdollisuudet pätevät Ylöjärven Veden ja Kurun vesiosuuskunnan yhdistyessä, erityistilanteisiin ja investointeihin pystytään varautumaan paremmin sekä vastuu vesihuollon toimivuudesta siirtyy ammattilaisille. Ylöjärven kaupunki nimesi yhdistymisen edellytykseksi sen, että osuuskunnan verkostot ja verkostokartat saatetaan asianmukaiselle tasolle ennen yhdistymistä, huonokuntoiset laitteet ja puutteellinen dokumentointi on nimetty myös raportissa yhteistyömuodon haasteena. Osuuskunnan jäsenten kannalta nousevat maksut eivät tässä yhdistymistapauksessa liene rajoittava tekijä, sillä osuuskunta olisi joka tapauksessa joutunut lähivuosina investoimaan voimakkaasti verkostojensa kunnan parantamiseen.

Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnan voidaan katsoa toimivan jo nykyään ammattimaisesti, sillä osuuskuntaan on palkattu toimitusjohtajaksi vesihuoltoalan ammattilainen. Koska toimintaa hoidetaan ammattimaisesti, eivät Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen –raportissa mainitut toiminnan jatkajien löytäminen, suuremman kokonaisuuden hallittavuus ja yhdistymisen raskas prosessi ole niin suuria haasteita kuin kahden pienemmän vesiosuuskunnan yhdistyessä. Mainittu sulautumisprosessin läpivieminen on Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnankin mielestä tarkkuutta vaativaa ja aikaa vievää, mutta ammattimaisesti hoidettuna ja yhteistyötahoja apuna käyttäen mahdollista. Haasteita yhdistymiseen aiheuttavat kuitenkin raportissa mainitut vesiyhtymien erilaiset tilanteet sekä huolehtiminen eri vesiosuuskuntien jäsenten tasa-arvoisesta kohtelusta yhdistymisen jälkeen. Esitetyistä osuuskuntien sulautumisen positiivisista puolista ja

mahdollisuuksista lähes kaikki pätevät Ylöjärven tapauksessa ja Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnassa ne on myös tunnistettu. Erityistilanteisiin pystytään varautumaan entistä paremmin, resurssipohja laajenee, päällekkäiset toiminnot voidaan lopettaa, suunnittelu voidaan tehdä pitkällä tähtäimellä, tuleviin investointeihin voidaan varautua, henkilöstä kouluttaa ja silti kuluttajilla mahdollisuus vaikuttaa vesihuoltopalveluihinsa. Tässä mielessä Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnan laajeneminen ja muiden osuuskuntien yhdistäminen siihen on täysin maa- ja metsätalousministeriön strategian mukaista toimintaa.

8.3.7 Ylöjärvellä yhdistymishankkeita selvitetään

Kurun vesiosuuskunnan yhdistämistä Ylöjärven Veteen on alettu selvittää konsulttityönä. Selvityksessä on tarkoitus paneutua osuuskunnan nykytilaan, sen tekniseen, taloudelliseen ja toiminnalliseen tilaan sekä edellytyksiin, joilla toiminnan siirtäminen Ylöjärven Veden vastuulle voisi tapahtua. Selvityksessä arvioidaan yhdistymisen lisäksi myös muita yhteistyömahdollisuuksia ja niiden toteuttamistapoja. Kuten Ylöjärven kaupunki totesi jo haastattelussa, selvitystyön aikana on selvinnyt, että Kurun vesiosuuskunnan verkostokartoissa on puutteita, talous ja vesilaskutus ovat ongelmallisessa tilanteessa sekä lisäksi toiminnassa kauttaaltaan ja sen laadussa on muitakin ongelmia. Useiden ongelmien vuoksi selvitys ei ole edennyt aivan toivotussa aikataulussa, mutta sen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että talousasiat tulevat nousemaan yhdistymishankkeen kynnyskysymykseksi. Lähtökohtana on, että Ylöjärven Vesi edellyttää tiettyjä korjauksia verkostoon ennen yhdistymistä, eikä se halua maksaa verkostojen omistuksen siirtämisestä, kun taas Kurun vesiosuuskunta ei halua niitä luovuttaa ilman korvausta. Selvitystyön valmistuttua yhdistymisen taloudellisia seikkoja tulee arvioida pitkällä tähtäimellä sekä osuuskunnassa että kaupungin organisaatiossa ja pyrkiä neuvottelemalla pääsemään molemmille järkevään vaihtoehtoon.

Vahantajoen vesihuolto-osuuskunnassa sulautumisprosessi on edelleen neuvottelu- ja käynnistämisen vaiheessa, sillä verkoston rakentaminen on vienyt osuuskunnalta niin paljon resursseja. Kun resursseja löytyy taas enemmän, tulisi sulautumisprosessin edistämiseksi jatkaa sulautumissuunnitelman laadintaa ja sen jälkeen käynnistää varsinainen sulautumismenettely. Sulautumisen ehdoista on päästy jo yhteis-

ymmärrykseen, joten sulautuminen tapahtunee, kun menettelyn läpiviemiseksi on aikaa ja henkilöresursseja. Kun ensimmäinen vesiosuuskunta on sulautunut Vahantajoen vesihuolto-osuuskuntaan, voi prosessia käyttää mallina myös muiden osuuskuntien sulauttamisessa.

8.4 Virrat

8.4.1 Perustietoa kunnasta

Virtain kaupunki sijaitsee Pirkanmaan maakunnan pohjoisosassa, Pirkanmaan ja Etelä-Pohjanmaan rajalla, ja se kuuluu Ylä-Pirkanmaan seutukuntaan. Virtain asukasluku oli vuoden 2010 lopussa noin 7500 ja se on laskenut 1950-luvulta alkaen. Viime vuosina väkiluku on laskenut noin prosentilla vuodessa. Väkiluvun odotetaan tulevaisuudessa edelleen vähenevän, vuonna 2020 sen ennustetaan olevan noin 7000. Hieman yli puolet väestöstä asuu taajamissa, Virtain keskustaajamassa 4000 henkilöä ja Killinkosken taajamassa hieman alle 300 henkilöä. Muuten asutus on hajautunut koko kunnan alueelle, osaksi pieniin kyliin, joita Virroilla on useita. Vapaa-ajanasuntoja Virroilla on noin 2500.

Virroilla on yhteensä noin 300 järveä, joiden laatu on pääosin hyvä tai erinomainen. Pohjavesialueita Virroilla on yhdeksän, joista yksi sijaitsee Virtain keskustaajamassa. Pohjavedenottoa on Virtain alueella seitsemän ja lisäksi yksi sijaitsee Ruoveden puolella. Kaikki pohjavedenotot ovat Virroilla toimivien vesiosuuskuntien omistuksessa, vettä myydään ja ostetaan osuuskuntien välillä. Kaupungin vesihuoltolaitos ostaa talousveden Ähtäristä ja myy sitä edelleen kahdelle osuuskunnalle. Virroilla on yksi jätevedenpuhdistamo, jossa käsitellään keskustaajaman, Killinkosken ja niiden välillä sijaitsevan asutuksen jätevedet. Tulevaisuudessa Virtain vedenhankinta tulee edelleen perustumaan pohjavesivarojen käyttöön. Jätevesienkäsittelyä aiotaan kehittää laajentamalla viemäriverkostoja haja-asutusalueiden taajamamaisille ja muuten herkille alueille.

8.4.2 Virroilla keskustaajaman talous- ja jätevesihuollosta vastaavat eri toimijat

Virroilla kunnallisesta vesihuollosta vastaa Virtain kaupungin vesihuoltolaitos, mutta toisin kuin muissa esimerkkikunnissa, se ei ole Virtain suurin toimija talousvedenjakelussa. Vesijohtoverkostoa kaupungin vesihuoltolaitoksella on ainoastaan Killinkosken taajamassa, jossa asiakkaita on noin 300. Kaupungin vesihuoltolaitoksen päävastuualue on jätevedenkäsittely ja -johtaminen, jossa se on ainoa toimija Virroilla. Jätevesiverkostot sijaitsevat Virtain keskustassa sekä Killinkoskella. Talousvedenjakelusta Virtain keskustaajamassa vastaa Virtain vesiosuuskunta, liittyjämäärän ollessa yli 4000. Näiden toimijoiden lisäksi Virroilla toimii 13 vesihuoltolaitokseksi luokiteltavaa vesiosuuskuntaa sekä muutama näitä pienempi vesiosuuskunta tai -yhtymä, jotka harjoittavat ainoastaan talousvedenhankintaa sekä -jakelua. Virroilla laajentamispaineet koskevat lähinnä viemäriverkostoja, sillä vesijohtoverkostot ovat levinneet lähes koko kunnan alueelle. Jätevesiviemäröinnin tarvealueita ovat useiden vesiosuuskuntien alueet, joiden lisäksi viemäriverkostoa tullaan rakentamaan Killinkoski-Virrat siirtoviemärin varrelle.

13 muun Virroilla toimivan vesiosuuskunnan verkostot sijaitsevat hajallaan Virtain kylissä ja niiden liittyjämäärät vaihtelevat 50 ja muutaman sadan välillä. Neljällä pienellä vesiosuuskunnalla, Kotalan, Kurjenkylän, Liedenpohjan ja Äijännevan vesiosuuskunnilla, on oma vedenotto, joista ainoastaan Kotalan vesiosuuskunnan vedenottamon antoisuus riittää tämän hetkiseen kulutukseen. Virtain vesiosuuskunta myy vettä Hauhuun, Herraskylän, Härkönen-Koron ja Jäähdyshöyhen vesiosuuskunnille sekä Herraskylän vesiosuuskunnan verkoston kautta Rantakunnan vesiosuuskunnalle ja Härkönen-Koron kautta Vaskiveden ja Vaskuun vesiosuuskunnille. Hauhuun vesiosuuskunta ostaa vettä myös Kotalan vesiosuuskunnalta ja Vaskuun sekä Äijännevan vesiosuuskunnat Kurjenkylän vesiosuuskunnalta. Alitalonperän ja Soininkylän vesiosuuskunnat ostavat talousvetensä Virtain kaupungin vesihuoltolaitokselta.

Virtain kaupunginvaltuusto on hyväksynyt vuonna 1999 nykyiset Virtain kaupungin vesihuoltoavustusten ehdot, joiden päivittäminen todetaan tarpeelliseksi Virtain vesihuollon kehittämissuunnitelmassa vuodelta 2010. Ehtojen mukaan avustusta voidaan myöntää useamman kiinteistön yhteistä vedenhankintaa haja-asutusalueella palvelemaan perustettu yksityisoikeus-

dellinen yhteisö. Avustustapa on lainakuluavustus, erityisavustus, neuvonta- tai suunnitteluapu, ja sitä myönnetään toteuttamisesta aiheutuneisiin rakentamiskustannuksiin. Rahallisten avustusten kohdalla edellytetään tavallisesti 40 %:n omarahoitussuutta ja riittävän suurta valtion avustusta. Niiden määrästä päätetään vuosittain kaupungin talousarvion puitteissa. Lainakuluavustusta voidaan myöntää korkeintaan 85 % rakentamislainojen lyhennys- ja korkokustannuksista. Kehittämissuunnitelman laatimishetkellä Virroilla oli suunniteltu malli haja-asutusalueiden jätevesihankkeiden tukemiseksi. (Kehittämissuunnitelma.)

8.4.3 Virroilla halutaan selvittää Virtain vesiosuuskunnan ja kaupungin vesihuoltolaitoksen yhdistymismahdollisuuksia

Virtain kaupungin vesihuollon kehittämissuunnitelmassa yhdeksi lähitulevaisuuden tärkeimmäksi painopisteeksi nimetään kaupungin vesihuoltolaitoksen ja Virtain vesiosuuskunnan yhdistymisedellytysten tutkiminen. Jo nykyisellään kaupunki ja Virtain vesiosuuskunta tekevät paljon yhteistyötä, esimerkiksi verkostorakentamisessa ja lisäksi Virtain vesiosuuskunta hoitaa suurelta osin kaupungin jätevesilaskutuksen. Lisäksi pitkällä aikavälillä halutaan kehittää Virtain alueella toimivien vesihuoltolaitosten yhteistyötä. Tällä hetkellä yhteistyö koostuu lähinnä veden ostosta ja myynnistä. Yhteistyömahdollisuuksien selvittäminen on aloitettu jo vuonna 2008 valmistuneella konsultin laatimalla Vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen –esiselvityksellä.

Virtain vesiosuuskunnan ja kaupungin vesihuoltolaitoksen yhdistymiselvitys on aloitettu konsulttityönä maaliskuussa 2012. Selvittämistyön toimintasuunnitelma on hyväksytty Virtain vesiosuuskunnan hallituksessa sekä Virtain kaupunginhallituksessa. Selvityksessä tutkitaan pääosin asiakasnäkökulmasta miten vesihuollon tulevaisuuden haasteet voitaisiin voittaa yhdistämällä vesihuoltolaitokset. Tavoitteena on myös kustannusten oikea kohdentuminen, resurssien vahvistuminen ja toiminnan kehittäminen. Tarkoituksena on, että yhdistymisen jälkeen toimijana Virroilla jatkaisi Virtain vesiosuuskunta.

8.4.4 Selvitystyön tavoitteet

Kaupunki on ollut jo pitkään sitä mieltä, että Virtain vesiosuuskunnan ja kaupungin vesihuoltolaitoksen yhdistymismahdollisuudet tulisi selvittää. Yhdistymisen etuina nähdään vesihuoltolaitoksen talouden ja toiminnallisuuden sekä huoltopalveluiden luotettavuuden paraneminen. Asiakasnäkökulmasta erityisen positiivinen seikka on kahden luukun –järjestelmäs-tä luopuminen, sillä nykyisellään suurin osa Virtain asukkaista on molempien suurten vesihuoltolaitosten asiakkaana. Yhdistyminen selkeyttäisi myös taksan määräytymistä.

Laitokset yhdistämällä henkilökunta saataisiin keskittyä pelkästään vesihuoltoon, sillä nykyisellään kaupungin organisaatiossa usea henkilö hoitaa vesihuoltolaitoksen asioita muiden töidensä ohella. Tällä hetkellä kaupunki ostaa vesihuollon rakentamispalvelut tekniseltä toimelta. Vaikka osa henkilöstöstä siirtyisikin yhdistymisen seurauksen Virtain vesiosuuskunnan palvelukseen, jäisi kaupungille todennäköisesti ylimääräistä, aiemmin osittain vesihuollon töissä työskennellyttä, työvoimaa. Tämä asia voidaan hoitaa esimerkiksi sopimuksella palveluiden ostamisesta Virtain kaupungilta tiettyyn vuoteen asti, jonka aikana kaupunki voisi järjestellä organisaationsa uudelleen. Vesihuolto-osaaminen saataisiin siis yhdistymisen kautta keskitettyä yhteen organisaatioon.

Konsultin on tarkoitus tehdä verkostojen ja laitteiden kuntoselvitys, tutkia vesihuoltolaitosten omaisuuden, verkostojen ja laitteiden arvostamista sekä laatia tarvittavat sopimusmallit ja yhdistymisen aikana listata huomioon otettavat asiat. Selvityksessä otetaan kantaa myös siihen mitkä saneeraustoimenpiteet kannattaa tehdä ennen yhdistymistä ja mitkä vasta yhdistymisen jälkeen. 0-vaihtoehtoa, jossa laitosten yhdistyminen ei toteudu, mutta yhteistyötä kehitetään, käsitellään selvityksessä. Sekä kaupunki että Virtain vesiosuuskunta nimeävät yhdistymisen suurimmaksi uhkaksi taloudelliset seikat. Mikäli yhdistymisen jälkeen taksoja joudutaan nostamaan huomattavasti tai organisaatioiden välillä joudutaan tekemään suuria rahansiirtoja, voi hanke kaatua. Toisaalta Virtain kaupungin tarkoitus ei ole hyötyä taloudellisesti vesihuoltolaitoksensa myymisestä Virtain vesiosuuskunnalle, vaan pyrkimyksenä on nimenomaan parantaa toimintavarmuutta ja asiakaspalvelua, joten hanke pyritään hoitamaan mahdollisimman pienin taloudellisin vaikutusin.

Virtain yhdistymishanke poikkeaa monista muista tapauksista siinä, että yhdistymisen jälkeen toi-

mimaan ei jää kunnallinen vesihuoltolaitos, vaan vesiosuuskunta. Virroilla tätä perustellaan sillä, että kunnassa osuuskuntamuotoisella vesihuollolla on niin pitkät perinteet, että osa asukkaista voisi vierastaa koko vesihuollon siirtymistä kaupungin vastuulle. Asukkaiden mielestä taksojen läpinäkyvyys ja vaikutusmahdollisuudet ovat paremmat yhteisesti omistuksessa vesihuoltolaitoksessa. Lisäksi Virroilla nähdään osuuskuntamuotoisen vesihuollon etuna se, että vesihuoltolaitoksen tilannetta ei tarvitse erikseen arvioida mahdollisten kuntaliitosten seurauksena, sillä se ei ole kunnan omaisuutta. Osuuskuntamuoto vaikuttaa siis myös pysyvyyteen.

Virroilla ei ole vielä pohdittu mikä on kaupungin rooli vesiosuuskunnan toiminnassa, mikäli yhdistyminen tapahtuu, sillä kaupungille jää edelleen vastuu vesihuollon kehittämisestä. Kaupunki saa automaattisesti osuuskunnan osuuksia omistamiensa kiinteistöjen kautta, mutta samoin myös muute useampia kiinteistöjä omistavat organisaatiot, joten kaupungin äänivalta ei välttämättä ole merkityksellinen osuuskunnan kokouksessa tätä kautta. Yksi mahdollisuus on varata kaupungille pysyvä paikka osuuskunnan hallituksessa.

8.4.5 Myös pienten vesiosuuskuntien yhteistyötä halutaan kehittää

Tulevaisuudessa Virtain pienet vesiosuuskunnat tulaa todennäköisesti liittämään Virtain vesiosuuskuntaan, mutta menossa olevassa yhdistymisselvityksessä niiden liittämistä ei käsitellä. Nyt on tarkoitus valmistaa malli, jota voitaisiin myöhemmin käyttää myös pienten vesiosuuskuntien liittämishankkeissa. Pienet osuuskunnat ovat olleet yhteydessä Virtain vesiosuuskuntaan ja toivoneet sulauttamista. Suurin ongelma toiminnassa on aktiivisten toimijoiden loppuminen.

Veden myynnin lisäksi Virtain vesiosuuskunta tekee pienten osuuskuntien kanssa myös muuta yhteistyötä. Virtain vesiosuuskunta tekee esimerkiksi vuotovalvontaa, antaa neuvoja sekä tarjoaa joitakin kunnossapitopalveluita, joille ei kuitenkaan ole ollut paljoa kysyntää. Laajasta tarvikevarastosta osuuskunnat voivat tehdä hankintoja pikaisiin tarpeisiinsa.

8.4.6 Virtain vesiosuuskunta on ammattimaisesti toimiva vesihuoltolaitos

Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen -raportissa ei ole käsitelty vaihtoehtoa, jossa vesiyhtymä tai osuuskunta ottaisi haltuunsa kunnallisen vesihuoltolaitoksen. Yhdistymisen hyvien ja huonojen puolien voidaan kuitenkin katsoa vastaavan pääosin yhdistymiselle kunnalliseen vesihuoltolaitokseen nimettyjä hyviä ja huonoja puolia. Toisaalta vertailua voidaan tehdä myös toiminnan jatkaminen itsenäisesti –vaihtoehtoon, sillä myös monet kyseisen vaihtoehdon ominaisuuksista vastaavat Virtain tilannetta.

Virtain kaupungin ja Virtain vesiosuuskunnan tavoitteet yhdistymisen eduiksi vastaavat raportissa esitettyjä kunnalliseen laitokseen yhdistymisen vahvuuksia. Erityistilanteisiin varautumisen paraneminen, resurssien yhdistämisen, päällekkäisten toimintojen lopettaminen sekä yhden toimijan vastaaminen toiminnasta ovat kaikki mainittu selvitystyön tavoitteissa. Ainoastaan raportissa mainittu kunnan vastuun selkiytyminen vesihuollon kehittämisestä ei välttämättä pidä paikkaansa. Tähän tuleekin Virroilla kiinnittää huomiota, kun selvitystyö etenee. Raportissa mainituista heikkouksista ainoastaan pelko kustannusten kasvamisesta ja veden hinnan noususta, erityisesti vesiosuuskunnan puolelta, voidaan tunnistaa Virtain tapauksessa. Sen sijaan päätöksen teon siirtyminen kauemmas kuluttajista ja ihmisten välinpitämättömyyden kasvaminen eivät pidä paikkaansa, sillä vesiosuuskunnan jäädessä toimimaan tilanne on täysin päinvastainen ja ihmisten vaikuttamismahdollisuudet voidaan laskea Virtain mallin vahvuuksiksi ja mahdollisuuksiksi.

Toiminnan jatkaminen itsenäisesti –vaihtoehdon ominaisuuksia voidaan vertailla Virtain tilanteeseen soveltaen, sillä Virtain vesiosuuskunta on kooltaan vertailukelpoinen moneen kunnan omaan vesihuoltolaitokseen ja sen toiminta on ammattimaista sekä vakiintunutta. Esimerkiksi lähes raportissa kaikki luetellut vaihtoehdon heikkoudet ja uhat, kuten vesihuoltoalan osaaminen, varautuminen erityistilanteisiin, resurssien vähyys, aktiivisten henkilöiden loppuminen ja sukupolvenvaihdos, koskevat paljon Virtain vesiosuuskuntaa pienempiä vesiosuuskuntia. Ainoa Virtain tapauksessa huomioitava seikka on se, että tähän mennessä Virtain vesiosuuskunta on toiminut ainoastaan talousvesihuollossa ja yhdistymisen jälkeen sen vastuulle tulevat sekä viemäriverkosto että jätevedenpuhdistamo, joista sen henkilökunnalla ei

välttämättä ole kokemusta. Toisaalta kaupungin palveluksesta vesiosuuskuntaan siirtyvät henkilöt tuovat jätevesipuolen osaamista mukanaan. Raportissa mainituista itsenäisen toiminnan jatkamisen vahvuuksista ja mahdollisuuksista voidaan Virroilla tunnistaa ihmisten mahdollisuus vaikuttaa vesihuoltoon, paikallisuus sekä sosiaalisen pääoman säilyminen. Monet muut mainitut vahvuudet, kuten pienen kokonaisuuden helppo hallinta, koskevat ainoastaan pienempiä vesiosuuskuntia, joten niitä ei voida tunnistaa Virroilla.

8.4.7 Selvitystyö on edennyt suunnitellusti

Konsultti on selvitystyönsä luonnosvaiheessa koonnut ja eritellyt Virtain kaupungin vesihuoltolaitoksen sekä Virtain vesiosuuskunnan omaisuuden, taloudellisen tilanteen, taksapolitiikan, huoltopalvelut, henkilöstön sekä sopimuspolitiikan. Omaisuuden osalta on arvioitu myös tulevaa saneeraustarvetta ja saneerausten kustannuksia vuositasona. Tietojen perusteella on arvioitu vaihtoehtoisia toimintamalleja ja niiden toteutettavuutta. Nykyisellä toimintamallilla jatkaminen vaatisi joka tapauksessa kehittämistä, sillä talousvesi- ja jätevesiasioiden hoitamista kahdessa eri organisaatiossa ei yleisen käsityksen mukaan voida pitää hyvänä ja tehokkaana palveluna. Toisena toimintamallivaihtoehtona on käsitelty yhteistyön kehittämistä, joka tosin ei juuri eroa nykyisellä toimintamallilla jatkamisesta. Toiminnan kehittämiseksi voitaisiin perustaa organisaatioille yhteinen varallaolo, sillä se on nykyään selkeä päällekkäinen toiminto. Kustannustehokkuutta puolestaan voitaisiin parantaa keskittämällä kaikki vesihuoltorakentaminen kaupungille, sillä sen vastuulla on kuitenkin muun kunnallistekniikan rakentaminen. Osuuskunta ostaisi rakentamispalvelut kaupungilta.

Kaupungin ja osuuskunnan vesihuoltotoimintojen yhdistäminen toisi välittömästi taloudellista ja organisatorisista hyötyä Virtain kaupungille ja lyhyellä aikavälillä myös Virtain vesiosuuskunnalle. Pitkällä tähtäimellä yhdistyminen on molemmille järkevin vaihtoehto. Yhdistymisen hyödyiksi on tunnistettu päällekkäisten toimintojen vähentäminen, kokonaisvaltainen asiakaspalvelu, roolien selkiytyminen, henkilöstön osaamisen parempi hyödyntäminen ja mahdollisuus erikoistumiseen, yksinkertaisempi organisaatio sekä kaupungin tavoitteen vesihuoltolaitosten määrän vähentämisestä toteutuminen.

Yhdistymisen riskinä voidaan pitää sitä, että nykytiedoilla toiminnan tulos jäisi alijäämäiseksi ja samalla

maksuihin tulisi korotuspaineita. Lähtökohtana tulisi olla, että pitemmän aikavälin tulos olisi positiivinen, joten toimintamenot tulee sopeuttaa tuloihin. Myös tulevaisuuden saneerauksiin tulee varautua. Yhdistymisen tulisikin mahdollistaa menojen hallinta siten, että tuloksen alijäämäisyys voitaisiin poistaa ilman hintojen korotuksia. Säästöjä voidaan saada esimerkiksi henkilöstökuluista, perustoimintaan keskittymisestä, matalasta organisaatiosta ja kustannustehokkaasta toiminnasta. Toinen merkittävä seikka on kaupungin vaikutusmahdollisuuksien vesihuoltotoiminnassa pienentyminen, sillä kaupungin omistamien kiinteistöjen kautta saatu äänimäärä osuuskunnassa on alle 10 % kokonaisäänimäärästä. Vaikutusmahdollisuuksia voidaan osuuskuntalain perusteella kuitenkin parantaa antamalla kaupungille kiinteistöä kohden enemmän ääniä ja varaamalla paikka kaupungin edustajalle osuuskunnan hallitukseen. Yhdistymisen vaikutuksia kaupungin talouteen ei tiedetä, lähinnä poistojen vaikutuksen vuoksi. Yhdistyminen kuitenkin vapauttaa kaupungin henkilöresursseja, ja pohdinnassa onkin palveluiden ostosopimus kaupungilta, jotta mahdollisimman vähillä henkilöstömuutoksilla selvitettäisiin.

Ennen yhdistymistä organisaatioissa pitää tehdä tiettyjä toimenpiteitä sekä aikatauluttaa prosessi vaiheittain. Asian eteneminen vaatii tiettyjen päätösten tekemistä kaupungin ja osuuskunnan päättävissä elimissä. Esimerkiksi Virtain vesiosuuskunnan sääntöjä tulee muuttaa siten, että ne mahdollistavat osuuskunnan toiminnan myös jätevesienkäsiteltyssä ja -johtamisessa. Lisäksi sopimusten siirtäminen organisaatioiden välillä tulee selvittää, yt-neuvottelut henkilökunnan siirtymiseksi tulee käynnistää ja kaupungin tilinpäätöksen käsittelystä tulee tehdä päätöksiä. Laitteistojen ja muun omaisuuden kauppahinta tulee määritellä ja liiketoimintakauppari laatia. Erityisesti yhdistymisen talouspuolella on vielä selvitettävää, sillä kaupungin ja osuuskunnan taseet ja tilinpäätökset eivät sellaisenaan ole täysin vertailukelpoisia. Lisäksi tulisi ottaa huomioon kiristynyt taloustilanne ja tulevaisuuden vaatimukset vesihuoltolaitoksen toiminnalle. Yhdistymisprosessi voi kuitenkin edetä vasta, kun osuuskunta on tehnyt päätöksen sääntöjensä muuttamisesta. Esiselvitys valmistuu ennen asiasta päättävää kokousta, jolloin jäsenille tulee tietoon yhdistymisen vaikutukset vesihuoltotoimintaan.

9 Yhteenveto ja johtopäätökset

9.1 Ammattimaisuuden tulisi olla lähtökohtana vesihuoltotoiminnassa

Takalan vuonna 2008 tehdyssä tutkimuksessa annettuja suosituksia vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämiseksi voidaan edelleen tämänkin tutkimuksen perusteella pitää tavoiteltavina, sillä vesihuoltolaitosten toiminnassa ja yhteistyössä on edelleen paljon kehitettävää. Vuoden 2008 jälkeen edistystä on kuitenkin tapahtunut ja sekä vesiosuuskunnat että kunnat ovat alkaneet pohtia miten vesihuoltotoimintaa voitaisiin kehittää toimintakyvyn varmistamiseksi. Herättelijöinä ovat toimineet ainakin hajajätevesiasetus sekä linjaus välttää uusien vesiosuuskuntien tukemista valtion varoista. Hajajätevesiasetuksen seurauksena vesiosuuskuntia on perustettu runsaasti, minkä seurauksena on herännyt kysymys pystyvätkö kaikki toimimaan tehokkaasti ja samalla lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Valtion tuen suuntaaminen olemassa oleville vesihuoltolaitokselle on puolestaan tuonut toimijoiden tietoisuuteen pyrkimyksen vesihuoltolaitosten määrän vähentämisestä sekä sen mahdollisuuksista.

Vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittämisen päämääränä tulee olla vesihuoltotoiminnan kehittäminen entistä ammattimaisempaan suuntaan. Tällä tavoin voidaan parantaa toimintavarmuutta, toimia taloudellisesti vakaammalla pohjalla ja pystyä täyttämään lainsäädännön velvoitteet. Vesiosuuskunnissa ja –yhtymistä ammattimaisuutta voidaan edistää yhdistymällä ammattimaisesti toimivaan organisaatioon, muodostamalla sulautumisen kautta suurempia vesiosuuskuntia, jotka voivat palkata ammattilaisia palvelukseensa, tai ostamalla tarvittavat palvelut ulkopuolisilta vesihuoltoalan ammattilaispalveluita tarjoavilta tahoilta. Kullekin vesiosuuskunnalle tulee valita juuri sille sopiva toiminnan kehittämismuoto, joka riippuu useista kuntien sekä siellä toimivien vesiosuuskuntien ominaisuuksista. Yhteistyömuotoon vaikuttavat esimerkiksi alueellinen vesihuoltotilanne, kunnan vesihuoltolaitoksen tilanne ja toimintakulttuuri, poliittinen ilmapiiri, vesiosuuskuntien sijainti, vesiosuuskunnan jäsenten tahtotila ja aktiivisuus sekä yhteistyömahdollisuudet yksityisen sektorin kanssa.

Alueellisille ELY-keskuksille tehdyn kyselyn perusteella tilanne uusien vesiosuuskuntien perustamisen

ja vesiosuuskuntien yhdistämisen suhteen on kaksijakoinen. Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Kaakkois-Suomessa eli alueilla, joille muuttovoitto keskittyy, uusia osuuskuntia aiotaan perustaa edelleen, sillä vaihtoehtoja niille ei tällä hetkellä ole. Muualla Suomessa aika puolestaan olisi kypsä vesiosuuskuntien yhdistämiselle toisiinsa tai kunnallisiin vesihuoltolaitoksiin, jolloin toiminta muuttuisi ammattimaisemmaksi. Tietyillä alueilla on syntynyt ammattimaista vesihuoltoalan palveluja tarjoavaa yritystoimintaa, joilta itsenäiset vesiosuuskunnat voivat ostaa palveluita ja siten muuttaa toimintaansa ammattimaisempaan suuntaan. Pirkanmaan kuntien vesihuoltotilanteesta tehty selvitys paljasti, että kuntien välillä on merkittäviä eroja vesiosuuskuntien tilanteessa ja niihin suhtautumisessa. Osassa kuntia kunnallisten vesihuoltolaitosten ja vesiosuuskuntien yhteistyö on tiivistä, toisaalla vesiosuuskunnat toimivat päinvastaisista toiveistaan huolimatta erittäin itsenäisesti. Yleensä hyvän yhteistyön kunnissa osuuskuntien yhdistämistä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen ei torjuta, osassa kuntia suhtautuminen asiaan on ainakin tällä hetkellä kielteinen. Muutamassa kunnassa on aktiivisia osuuskuntia, jotka haluavat muodostaa suurempia vesiosuuskuntia ja jatkaa itsenäistä toimintaa. Sopimus pohjaisen toiminnan kehittämistä estää Pirkanmaalla palveluntarjoajien puute.

Vesiosuuskunnissa yhdistymisasiat alkavat olla ajankohtaisia sen vuoksi, että rakentamisvaiheesta on siirrytty ylläpitovaiheeseen, jonka vaatimukset ja velvoitteet ovat osoittautumassa liian haastaviksi osalle osuuskunnista. Vasta lähiaikoina on alettu toissaan pohtia ja korostaa minkälaisia vastuita vesihuoltolaitoksesta huolehtiminen tuo sen vastuuhenkilöille. Tulevaisuuden investointeihin varautumista ei ole suurimmassa osassa vesiosuuskuntia otettu laajamittaisesti huomioon, sillä verkostot ovat uusia ja toimivia sekä tähän mennessä on vasta maksettu pois velkoja, jotka on otettu verkoston rakentamista varten. Vesiosuuskuntien yhdistämisen kautta vastuu toiminnasta voidaan siirtää ammattilaisille, taloutta tasapainottaa ja varautua tulevaisuuden menoihin laajemman asiakaspohjan ansiosta sekä hallintokuluja ja hallinnon vaatimia henkilöresursseja vähentää. Tähän mennessä ohjeistus vesihuoltolaitosten yhdistymiseksi on puuttunut tai ollut liian hajanaista tarpeeseen nähden, mikä on osaltaan vaikuttanut joidenkin yhdistymishankkeiden toteutumiseen. Tähän tutkimukseen

on pyritty kokoamaan kaikki aiheeseen liittyvä materiaali niin kattavasti, että yhdistymisprosessin kulku tulee selväksi vesiosuuskunnille ja kunnille. Prosessien eri vaiheiden aikarajoihin tulee kiinnittää erityistä huomiota, kun yhdistymisprosesseja käynnistetään.

9.2 Yhdistymisen ja yhteistyön kehittämisen kannalta merkittäviä seikkoja

Yhteistyön kehittämiseksi avainasemassa on vuorovaikutus eri tahojen välillä, sillä ilman keskusteluyhteyttä eri tahojen välillä yhteistyötä ei voida kehittää. Useat vesiosuuskunnat toivovat, että kunnat alkaisivat nähdä osuuskunnat tärkeänä osana vesihuoltokenttää ja samalla arvostaisivat niiden panostusta verkostojen rakentamiseen lieve- ja haja-asutusalueille. Toinen jo aiemmin tärkeäksi mainittu seikka, erilaisten yhteistyövaihtoehtojen pohtiminen, on tärkeää. Useissa kunnissa, esimerkiksi Pirkanmaalla, kunnat ja kuntien vesihuoltolaitokset tekevät yhteistyötä suurten vesiosuuskuntien kanssa, mutta vuorovaikutusta tulisi laajentaa myös pienempiin vesiosuuskuntiin. Vesiosuuskuntien edustajat arvostaisivat esimerkiksi kunnan ja vesiosuuskuntien välisiä keskustelutilaisuuksia, joissa voidaan verkostoitua, käydä läpi ajankohtaisia asioita ja hakea ratkaisuita erilaisiin ongelmiin. Eri tahojen välinen vuoropuhelu on tärkeää vesihuollon kehittämissuunnitelmaa päivitettäessä, sillä siinä tulee tarkastella myös vesiosuuskuntien toiminnan kehittämistä. Esimerkiksi Kangasalla osuuskunnat aiotaan ottaa entistä laajemmin mukaan vesihuollon kehittämissuunnitelman päivittämiseen.

Yhdistämällä vesiosuuskunta kunnalliseen vesihuoltolaitokseen voidaan varmistaa ammattimainen toiminta sen verkostoalueella. Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan aina ole mahdollinen. Itsenäisesti toimintaansa jatkavien tai sulautumisten kautta muodostuvien suurempien vesiosuuskuntien tulisi kehittää toimintaansa ammattimaisempaan suuntaan, jotta vesihuoltopalveluiden laatu ja toimintavarmuus tulevaisuudessa voitaisiin varmistaa. Taloutta tulisi tasapainottaa tarpeen vaatiessa nostamalla taksoja ja tulevaisuuden investointeihin jo etukäteen varautumalla. Keski-Suomessa laaditun laatukäsikirjan kaltaisen laatujärjestelmän käyttöön otto edistäisi ammattimaisuutta, laatukäsikirjaa olisikin järkevää kehittää edelleen käytettävämpään muotoon. Osallistuminen vesiosuuskuntien etujärjestöjen toimintaan ja erilaisiin

koulutuksiin voi muuttaa vesiosuuskunnan toimintaa entistä ammattimaisemmaksi, minkä lisäksi toiminnan kautta voi luoda uusia yhteistyösuhteita. Yksityisiä palveluntarjoajia tarvittaisiin vesihuoltokentälle lisää, jotta itsenäisesti toimintaansa osuuskuntamuodossa jatkavat vesiosuuskunnat voisivat ostaa haluamiansa palveluita.

Vesihuoltolain mahdollistamia erisuuruisia perus- ja liittymismaksuja tulisi pyrkiä ottamaan kunnissa rohkeammin käyttöön, vaikka ne usein ovatkin aiheuttaneet poliittisia ongelmia. Lain mukaan niiden tulee perustua aiheuttamisperiaatteeseen ja niiden määräytymisperusteet tulee määritellä läpinäkyvästi. Erisuuruisilla maksujen käyttöönotto olisi perusteltua useassa yhdistymistapauksessa vesihuoltolaitosten erilaisen tilanteen vuoksi. Niiden käyttöönotolla voidaan kompensoida vesihuoltolaitosten erilaista taloudellista tilannetta ja toisaalta kannustaa olemassa olevia vesihuoltolaitoksia laajentamaan verkostojaan vesihuoltoverkostojen tarvealueille, joissa rakentamiskustannukset ovat korkeammat kuin muulla verkostoalueella. Erisuuruiset maksut voisivat siis osaltaan mahdollistaa enemmän vesihuoltolaitosten yhdistymisiä.

9.3 Lisäohjeistusta yhdistymisprosesseihin työstetään Kuntaliiton hankkeessa

Tässä tutkimuksessa on kartoitettu vesiosuuskuntien tilannetta koko Suomessa sekä tarkemmin Pirkanmaan alueella. Kokemuksia toiminnan kehittämisestä on kerätty aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja raporteista sekä haastatteleamalla henkilöitä, jotka ovat olleet mukana vesiosuuskuntien sulautumisessa ja yhdistymisessä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen. Arvokasta tietoa on saatu myös vesihuoltoalan asiantuntijoilta sekä vesiosuuskuntien toiminnan kehittämiseen tähtääviltä aktiiveilta. Näistä tietolähteistä on saatu kattava kuvaus tämän hetken vesiosuuskuntatoiminnasta Suomessa ja ajatuksia siitä, miten toimintaa tulisi kehittää. Erilaisia vaihtoehtoja on löytynyt useita.

Raporttiin koottiin toimintaohjeet sekä sopimus pohjaisen toiminnan kehittämiseen, vesiosuuskuntien sulautumiseen että vesiosuuskuntien yhdistymiseen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen, sillä tällaisia prosessikuvauksia ei ollut aiemmin tehty. Menettelyihin

pyrittiin tunnistamaan kaikki huomioitavat seikat, jotta vesiosuuskuntien, kuntien ja kunnallisten vesihuoltolaitosten edustajille tulisi mahdollisimman kattava kuva prosessin vaatimuksista. Tarkempia ohjeita ja erilaisia asiakirjamalleja tulee edellä mainittujen tahojen käyttöön, kun Kuntaliiton Vesiosuuskunnat, kuntien vesihuoltolaitokset ja kunnat –hanke valmistuu. Kuntaliiton raportissa on tarkoitus ottaa laajemmin kantaa myös menettelyjen yhtenäistämiseen eri kunnissa, yhdistymisen vaatimaan päätöksen tekoon niin kunnissa kuin osuuskunnissakin, taksarakenteen muodostamiseen erisuuruisia maksuja hyväksi käyttämällä sekä vesiosuuskuntien varautumiseen tulevaisuuden investointeihin.

Lähteet

- Akkanen R-M, Karjalainen M-M. 2007. Vesi-isännöinti – toimiva tulevaisuuden malli? Uusi osuustoiminta 4/2007.
- Akkanen R-M, Karjalainen M-M. 2011. Vesiosuuskunnat eteenpäin: Luottamus ja yhteistyö ratkaisevat onnistumisen. Uusi osuustoiminta 2/2011.
- Arvonen V. 2012. Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry:n puheenjohtaja. Henkilökohtainen haastattelu 4.5.2012, Tampere.
- Hausjärven kunta. 2012. Teknisen lautakunnan pöytäkirja 21.5. 2012 45 § sekä liite numero 12.
- Heino M, Vanhala P, Vilonen K, Yli-Tolppa H. 2005. Vesiosuuskunnan ABC, osa 4, Muutokset vesiosuuskunnan oikeudellisessa asemassa. Uudenmaan ympäristökeskus 160.
- Heinonen T, Seppälä O. 2011. Vesihuollon toimintavarmuus ja hyvät palvelut turvataan parhaiten riittävän suurissa itsenäisissä vesihuoltolaitoksissa. Vesitalous 5/2011.
- Helminen V, Vienonen S, Ristimäki M, Maunula M. 2013. Haja-asutuksen yhdyskuntarakenne ja vesihuoltopalvelut vuoteen 2030. Suomen ympäristö 4/2013.
- Jauhiainen J. 2011. Uusi osuuskuntalaki, yhteenveto. Verkkodokumentti, viitattu 7.8.2012. Saatavana: [<http://www.om.fi/Etu-sivu/Valmisteilla/Lakihankkeet/Yhtiooikeus/1290610060428>]
- Kangasalan kunta. 2009. Kangasalan Vesi liikelaitoksen johtokunnan pöytäkirja 3.3.2009 8 §.
- Kangasalan kunta. 2010. Kangasalan Vesi liikelaitoksen johtokunnan pöytäkirja 9.12.2010 46 §.
- Kiuru & Rautiainen Oy. 2012. Lempäälän ja Vesilahden kuntien vesihuoltolaitosten yhteistyöselvitys.
- Koskela J. 2012. Siilinjärvellä toimivien vesiosuuskuntien tulevaisuus. Opinnäytetyö, Savonia-Ammattikorkeakoulu.
- Kuntaliitto. 2007. Kunnat ja vesihuolto huomisen Suomessa. Kuntaliiton kannanotto.
- Lehto K. 2011. Vesiosuuskuntien erityiskysymyksiä. Vesitalous 5/2011.
- Lehto K. 2012. Pellervo-seuran lakiasianjohtaja. Henkilökohtainen haastattelu, Helsinki 10.5.2012.
- Lempäälän kunta. 2012. Teknisen lautakunnan pöytäkirja 10.4.2012 39 §.
- Maa- ja metsätalousministeriö. 2010. Vesihuoltolain tarkistamistyöryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio MMM 2010:6.
- Maa- ja metsätalousministeriö. 2011. Vesitalousstrategia 2011-2020.
- Maa- ja metsätalousministeriö. 2012. Valtakunnallinen viemäröintiöjohdanto.
- Maa- ja metsätalousministeriö, Ympäristöministeriö. 2009. Vesihuollon tukeminen. Ympäristöopas.
- Maanmittauslaitos. 2012. Ohje lainhuudon hakemista varten. Verkkodokumentti, viitattu 1.8.2012. Saatavana: [<http://arkisto.vero.fi/nc/doc/download.asp?id=7855;532987>]
- Maistraatit. 2012. Kaupanvahvistus. Verkkosivu, viitattu 1.8.2012. Saatavana: [<http://www.maistraatti.fi/kaupanvahvistus>]
- Mustonen A. 2009. Keski-Suomessa esimerkillistä yhteistyötä. Osuustoiminta 1/2009.
- Mynttinen M, Taipale P. 2007. Kuntien ja osuuskuntien yhteistyö vesihuoltopalveluissa. Kuntaliitto, kyselyraportti.
- Mähönen J & Villa S. 2006. Osuuskunta. WSOYpro, Helsinki.
- Osuuskuntalaki. 2001. Finlex: Ajantasainen lainsäädäntö, 28.12.2001/1488.
- Patentti- ja rekisterihallitus. 2010. Selvitystilaan asettamista tai rekisteristä poistamista koskeva hakemus. Verkkosivu, viitattu 7.8.2012. Saatavana: [<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/mautyrytysmuodot/osuuskunta/lopettaminen/rekisterista-poisto.html>]
- Pirkanmaan ympäristökeskus. 2006. Pirkanmaan vesihuollon kehittämissuunnitelma, vaihe II, Yleissuunnitelma, Ympäristöselostus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 411.
- Pirkanmaan ympäristökeskus, Hämeen ympäristökeskus. 2008. Kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelma – hyviä suunnittelukäytäntöjä. Ympäristöopas.
- Putkeen menee! –hanke. 2012. Vesiosuuskuntien toiminnan kehittämis- ja koulutushanke. Verkkosivusto, viitattu 5.7.2012. Saatavana: [<http://putkeenmenee.maveplan.fi/index.php?s=Etusivu>]
- Pöyry Finland. 2011. Maaningan, Nilsiän ja Siilinjärven kunnat: Kuntien kuntarajat ylittävä yhteistyö sekä vesiosuuskuntien ja kuntien välinen yhteistyö.
- Raudasoja N. 2009. Vesiosuuskuntien laatukäsikirja. Keski-Suomen ympäristökeskus.
- Repo T. 2011. Osuuskunnat ottavat paikkansa Suomen vesihuollossa. Uusi osuustoiminta 2/11.
- Ryynänen A. 2003. Selvitys vesiyhtymien toiminnasta Lounais-Suomen alueella. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 11/2003, Turku 2003.
- Siekinen J. 2012. Kehitysinsinööri, Pohjois-Savon ELY-keskus. Henkilökohtainen haastattelu 20.6.2012.
- Sierla J. 2012. Maa- ja metsätalousministeriön vesihuoltoneuvos. Sähköpostiviesti vesihuoltoyhdyshenkilöille, 27.3.2012.
- Sorjonen S. 2012. Vesiosuuskuntien yhdistyminen – case Pyhäselkä. Esitys Putkeen menee! –hankkeen aloituseminaarissa 16.3.2012. Verkkodokumentti, viitattu 14.8.2012. Saatavana: [<http://putkeenmenee.maveplan.fi/index.php?s=Seminaarit>]
- Taipale P. 2012. Vesiosuuskuntien arvonnäkökulma täsmenny: Oma liiketoiminta olennaista veron palautusoikeuden saamisessa. Kuntatekniikka 2/2012.
- Takala A. 2008. Vesiyhtymien toiminnan kehittäminen, tiivistelmä. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 7/2008.

TEM/APAKE. 2011. Ohjeita yritystoa suunnitteleville uusille yrittäjille. Verkkodokumentti, viitattu 25.7.2012. Saatavana: [http://www.ely-keskus.fi/fi/Elinkeinottojaosaaminenjakulttuuri/Yritystoiminta/Documents/Ostajan%20opas_FI_Ohjeita_bisneksen_ostajalle.pdf]

Tolvanen JP, Kaatra K, Maunula M. 2002. Vesihuoltolakiopas. Maa- ja metsätalousministeriö, MMM:n julkaisuja 1/2002.

Verohallinto. 1998. Paikallisten vesi- ja viemärlaitosten verotuksesta. Tiedote 13/1998. Verkkosivu, viitattu 16.3.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Arvonlisaverotus/Paikallisten_esi_ja_viemarilaitosten_ve%2810210%29]

Verohallinto. 2006. Osuuskuntien verotuksesta. Dnro 983/345/2006. Verkkosivu, viitattu 16.3.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Tuloverotus/Osuuskuntien_verotuksesta%2810089%29]

Verohallinto. 2007. Kiinteistöinvestointien arvonlisäverotus. Dnro 1845/40/2007, annettu 14.12.2007. Verkkosivu, viitattu 27.11.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Arvonlisaverotus/Kiinteistoala/Kiinteistoinvestointien_arvonlisaverotus%2810039%29]

Verohallinto. 2009. Yritysjärjestelytilanteiden arvonlisäverotuksesta. Verkkosivu, viitattu 1.8.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Arvonlisaverotus/Yritysjarjestelytilanteiden_arvonlisaverotus%2814319%29]

Verohallinto 2010a. Muutokset yrityksen toiminnassa – osakeyhtiö ja osuuskunta. Verkkosivu, viitattu 16.3.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Muutokset_yrityksen_toiminnassa]

Verohallinto. 2010b. Toiminnan lopettaminen – osakeyhtiö ja osuuskunta. Verkkosivu, viitattu 16.3.2012. Saatavana: [http://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Osakeyhtio_ja_osuuskunta/Toiminnan_lopettaminen]

Virtanen R, Arvonen V. 2010. SVOSK haluaa koota vesiosuuskunnat kehitystyöhön. Uusi osuustoiminta 1/2010.

Vuorenmaa J. 2012. Keski-Suomen ELY-keskuksen vesihuoltoylitarkastaja. Henkilökohtainen haastattelu 7.6.2012.

Wallenberg J. 2010. Omistajanvaihdosten juridiikkaa. Verkkodokumentti, viitattu 1.8.2012. Saatavana: [http://www.keulink.fi/filelibrary/dokumentit/Omistajanvaihdosten_juridiikkaa11102010.pdf]

Ylöjärven kaupunki. 2004. Liittymisehdot vesi- ja vesihuolto-osuuskunnille, voimaantulo 1.5.2004.

Esimerkkikuntien vesihuollon kehittämissuunnitelmat

Kangasalan kunta. 2004. Kangasalan kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelma 2004-2030. SCC Viatek Tampere 11.3.2004. Saatavana: [<http://www.kangasala.fi/@Bin/159030/tiivistelma.pdf>]

Lempäälän kunta. 2010. Lempäälän kunnan vesihuollon kehittämissuunnitelma 2010-2017. Lempäälän kunta 8.12.2010. Saatavana: [http://www.lempaala.fi/asuminen_rakentaminen_ja_ymparis/vesihuolto/vesihuollon_kehittamissuunnitelma/]

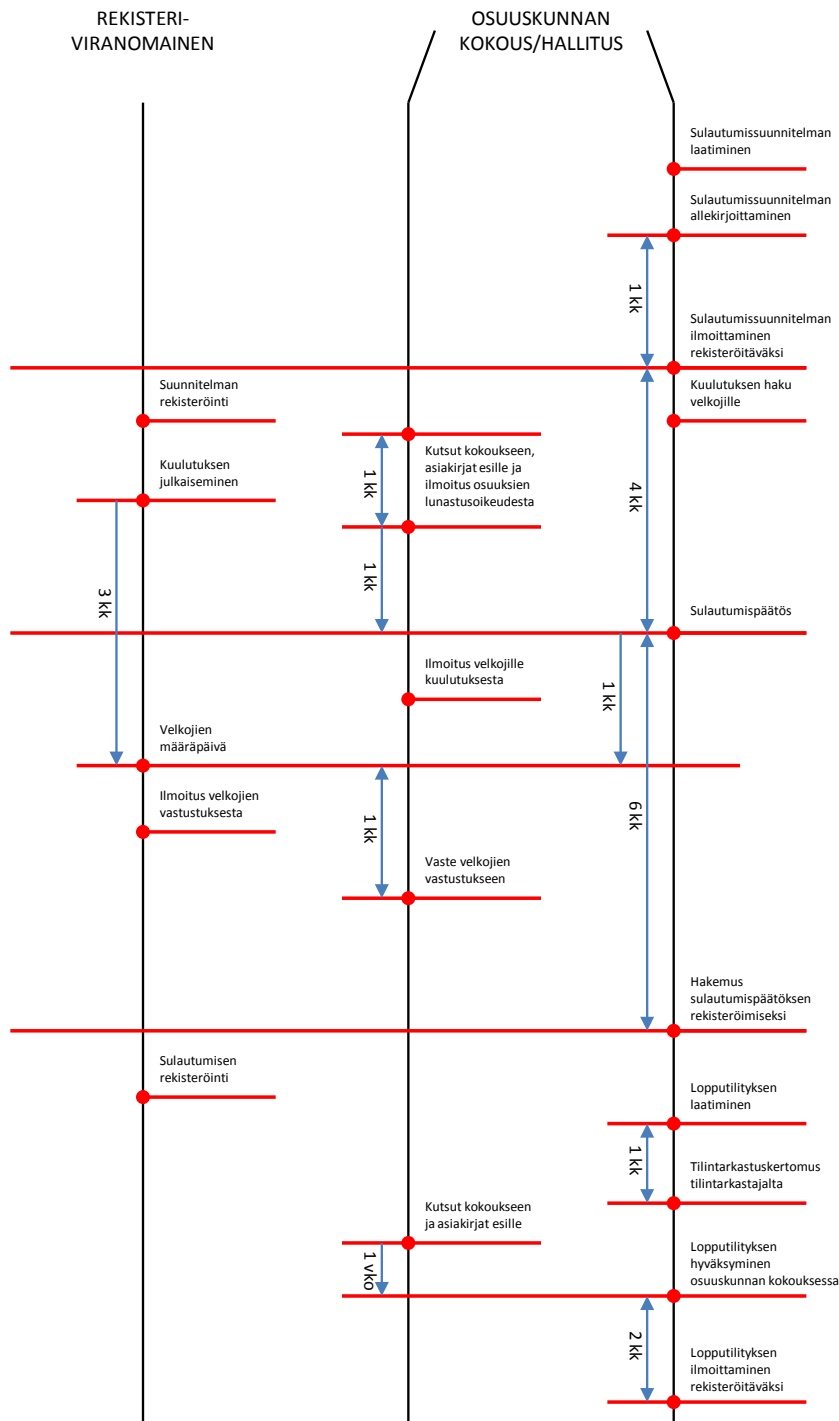
Virtain kaupunki. 2010. Vesihuollon kehittämissuunnitelma. Virtain kaupunki, tekninen toimisto 19.3.2010. Saatavana: [<http://www.virrat.fi/2273/>]

Ylöjärven kaupunki. 2010. Ylöjärven kaupungin vesihuollon kehittämissuunnitelman päivitys. Kiuru & Rautiainen Oy 7.5.2010. Saatavana: [<http://www2.ylojarvi.fi/Dynasty/kokous/KOKOUS-1761-7-Liite-4.PDF>]

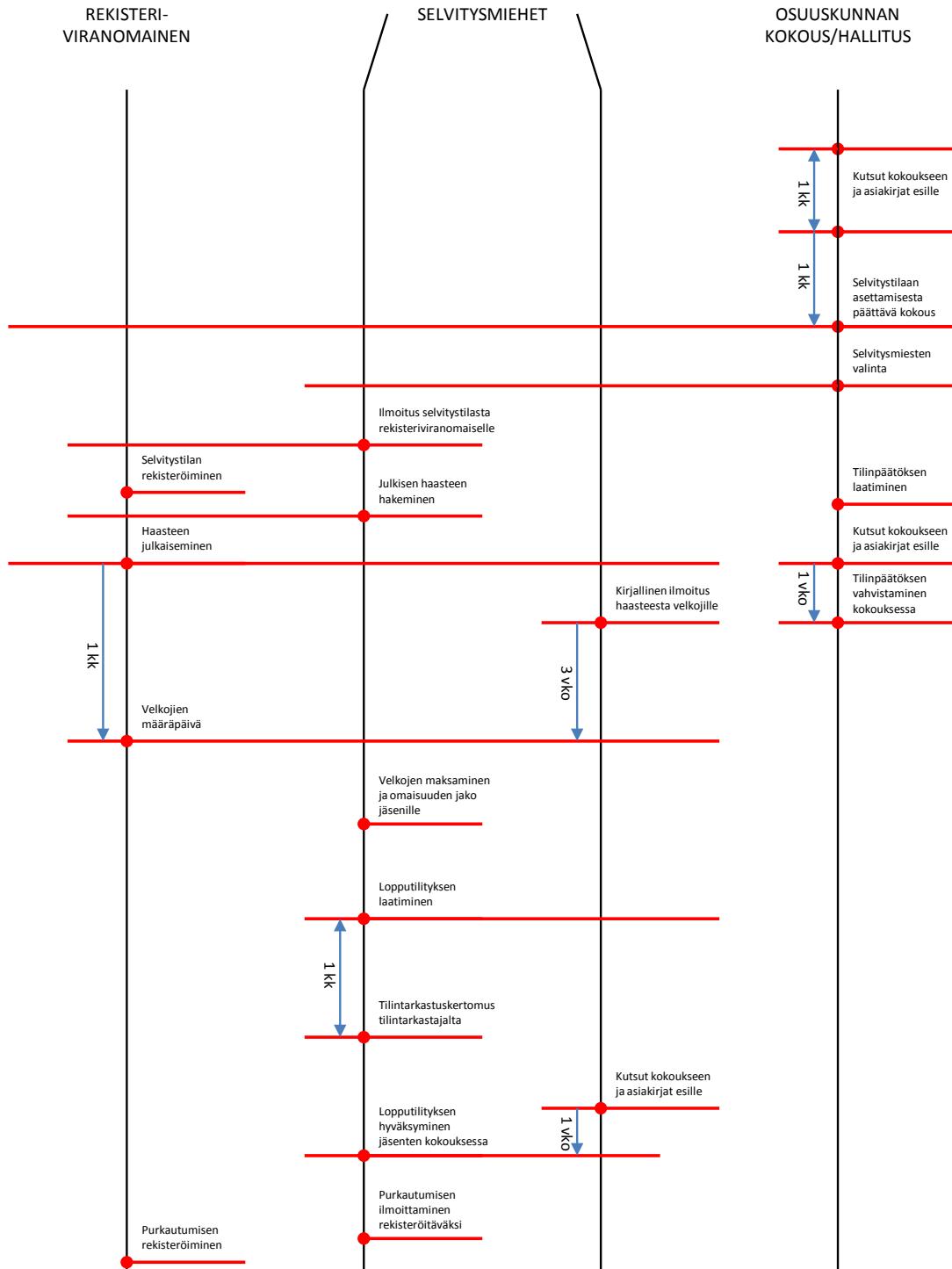
Liitteet

Liite 1.

Sulautuminen (Osuuskuntalaki 2001)

Purkaminen (Osuuskuntalaki 2001)

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 97/2013					
Vastuualue Ympäristö ja luonnonvarat					
Tekijät Henna Luukkonen		Julkaisu-aika Lokakuu 2013			
		Kustantaja /Julkaisija Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus			
		Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus			
Julkaisun nimi Vesihuoltolaitosten yhteistyön kehittäminen					
Tiivistelmä Tässä tutkimuksessa on kartoitettu vesiosuuskuntien tilannetta koko Suomessa sekä tarkemmin Pirkanmaan alueella. Kokemuksia toiminnan kehittämisestä on kerätty aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja raporteista sekä haastatteleamalla henkilöitä, jotka ovat olleet mukana vesiosuuskuntien sulautumisessa ja yhdistymisessä kunnalliseen vesihuoltolaitokseen. Arvokasta tietoa on saatu myös vesihuoltoalan asiantuntijoilta sekä vesiosuuskuntien toiminnan kehittämiseen tähtääviltä aktiiveilta. Näistä tietolähteistä on saatu kattava kuvaus tämän hetken vesiosuuskuntatoiminnasta Suomessa ja ajatuksia siitä, miten toimintaa tulisi kehittää. Erilaisia vaihtoehtoja on löytynyt useita. Raporttiin koottiin toimintaohjeet sekä sopimuspohjaisen toiminnan kehittämiseen, vesiosuuskuntien sulautumiseen että vesiosuuskuntien yhdistymiseen kunnalliseen vesihuoltolaitokseen, sillä tällaisia prosessikuvauksia ei ollut aiemmin tehty. Menettelyihin pyrittiin tunnistamaan kaikki huomioon otavat seikat, jotta vesiosuuskuntien, kuntien ja kunnallisten vesihuoltolaitosten edustajille tulisi mahdollisimman kattava kuva prosessin vaatimuksista. Tarkempia ohjeita ja erilaisia asiakirjamalleja tulee edellä mainittujen tahojen käyttöön, kun Kuntaliiton Vesiosuuskunnat, kuntien vesihuoltolaitokset ja kunnat –hanke valmistuu.					
Asiasanat (YSA:n mukaan) vesihuolto, yhteistyö, Pirkanmaa					
ISBN (Painettu)	ISBN (PDF) 978-952-257-877-8	ISSN-L 2242-2846	ISSN (painettu)	ISSN (verkojulkaisu) 2242-2854	
www www.ely-keskus.fi/julkaisut www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-877-8		Kieli suomi	Sivumäärä 64
Julkaisun tilaukset Julkaisu on saatavana verkossa: www.doria.fi/ely-keskus					
Kustannuspaikka ja -aika Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus			Painotalo		

RAPORTEJA 97 | 2013
VESIHUOLTOLAITOSTEN YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN

Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

ISBN 978-952-257-877-8 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2854 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-257-877-8

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus